

Dovilė Pūraitė-Andrikienė

**KONSTITUCINIO TEISMO ĮGALIOJIMŲ TEIKTI IŠVADAS
OBJEKTAI IR SUBJEKTAI:**

**TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMOS
IR JŲ SPRENDIMO GALIMYBĖS**

**KONSTITUCINIO TEISMO ĮGALIOJIMŲ TEIKTI
IŠVADAS OBJEKTAI IR SUBJEKTAI:
TEISINIO REGULIAVIMO PROBLEMOS
IR JŲ SPRENDIMO GALIMYBĖS**

Mokslo studija

Dovilė Pūraitė-Andrikienė

2019/Vilnius

Autorė – Lietuvos teisės instituto mokslo darbuotoja dr. **Dovilė Pūraitė-Andrikienė**

Recenzantai:

Dr. Agnė Juškevičiūtė-Vilienė, Vilniaus universiteto Teisės fakultetas
Dr. Juozas Valčiukas, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla

Redagavo *dr. Dalia Gedzevičienė*
Maketavo *Laima Valungevičiūtė*

Ankštoji g. 1 A, LT-01109 Vilnius
Tel. / faks. (+370 5) 249 75 91
info@teise.org, www.teise.org

ISBN 978-9986-704-62-1 (*internetinis / online*)

© Lietuvos teisės institutas, 2019
© Dovilė Pūraitė-Andrikienė, 2019

TURINYS

ĮVADAS	6
1. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS ĮGALIOJIMŲ TIPOLOGIJA IR LIETUVOS KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS MODELIO RAIDA.....	13
1.1. Konstitucinės justicijos tipologija pagal įgaliojimus / objektus	13
1.2. Lietuvos konstitucinės justicijos modelis ir jo raida	16
2. PAKLAUSIMŲ DĖL KONSTITUCINIO TEISMO IŠVADŲ NAGRINĖJIMO OBJEKTAI	23
2.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės modifikuoti esamus paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektus	24
2.1.1. <i>Ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus</i>	24
2.1.2. <i>Ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas</i>	29
2.1.3. <i>Ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai</i>	30
2.1.4. <i>Ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai</i>	34
2.2. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti objektų, dėl kurių gali būti teikiama Konstitucinio Teismo išvada, sąrašą	43
2.2.1. <i>Referendumų teisėtumo kontrolė</i>	43
2.2.2. <i>Politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė.....</i>	49
2.2.3. <i>Konfliktų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų bei tarp centrinės ir vietinės valdžios sprendimas</i>	52

3. PAKLAUSIMŲ DĖL IŠVADOS NAGRINĖJIMO SUBJEKTAI	56
3.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių inicijuoti paklausimų dėl išvados nagrinėjimą, ratą	56
3.1.1. <i>Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar per Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai</i>	56
3.1.2. <i>Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas</i>	58
3.1.3. <i>Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai</i>	58
3.1.4. <i>Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai</i>	60
3.2. Dalyvaujantys byloje asmenys	61
3.3. Kitų proceso dalyvių – liudytojų, specialistų, ekspertų, <i>amicus curiae</i> – statuso ypatumai	65
IŠVADOS	69
LITERATŪRA	72
SUMMARY	78

ĮVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹ (toliau – Konstitucija) ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme² (toliau – KTĮ) nustatytos skirtingos procedūros, kurių laikydamasis Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – ir Konstitucinis Teismas) tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai (Konstitucijos 102 str. 1 d., 105 str. 1 ir 2 d., 106 str. 1–4 d., 107 str. 1 d., KTĮ 63–72 str.), taip pat tos, pagal kurias Konstitucinis Teismas nagrinėja kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, t.y. teikia išvadas Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytais atvejais (Konstitucijos 105 str. 3 d., 106 str. 5 d., 107 str. 3 d., KTĮ 73–83 str.) bei aiškina savo paties aktus (KTĮ 61 str.). Taigi Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje galima išskirti tris skirtingas Konstitucinio Teismo įgaliojimų grupes: 1) pagrindinę – prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimą; 2) fakultatyvinę – paklausimų dėl išvadų nagrinėjimą (egzistuoja keturios šios rūšies įgaliojimų grupės atmainos); 3) išvestinę – Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimą³.

Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimas gali būti pavadintas fakultatyvine Konstitucinio Teismo įgaliojimų grupe bent dėl kelių priežasčių. Pirma, dėl to, kad būtent teisės aktų konstitucingumo kontrolė, o ne kiti konstitucinių teismų įgaliojimai, paprastai laikomi pagrindiniais, tai yra konstitucinės justicijos *raison d'être*, be kurios konstitucinė justicija būtų apskritai neįmanoma. Antra, absoliuti dauguma bylų Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme inicijuojamos kaip tik dėl teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai. Iš Konstitucinio Teismo interneto svetainėje pateikiamos statistinės informacijos matyti, kad 1993–2018 m. į Konstitucinį Teismą kreiptasi 1123 kartus: gauti 1054 prašymai ištirti teisės aktų konstitucingumą, 50

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992, Nr. 33-1014; 1996, Nr. 64-1501; 1996, Nr. 122-2863; 2002, Nr. 65-2629; 2003, Nr. 14-540; 2003, Nr. 32-1315; 2003, Nr. 32-1316; 2004, Nr. 111-1423; 2004, Nr. 111-4124; 2006, Nr. 48-1701.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Lietuvos aidas, 1993, Nr. 24; Žin., 1993, Nr. 6-120.

³ Plačiau apie šias įgaliojimų grupes ir jų pagrindu išskirtas skirtingas konstitucinės justicijos proceso teisenas žr.: *Pūraitė-Andrikienė D.* Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška. Daktaro disertacija. Vilnius, 2017.

prašymų išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų nuostatas ir tik 19 paklausimų dėl išvados⁴.

Tokią statistiką lemia bent kelios aplinkybės. Visų pirma paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektų sąrašas gana siauras. Išvadas Konstitucinis Teismas teikia tik keturiais Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatytais klausimais (šis sąrašas yra baigtinis): 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai⁵. Antra, šios rūšies bylų nagrinėjimą inicijuoti galinčių subjektų ratas yra gana siauras (Seimas ir Prezidentas) lyginant su galinčių inicijuoti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimą (Seimas, Seimo narių grupė, Prezidentas, Vyriausybė, teismai)⁶. Trečias šios įgaliojimų grupės antraeilį vaidmenį apibūdinantis požymis (būdingas išskirtinai Lietuvos konstitucinės justicijos modeliui) yra Konstitucinio Teismo išvadų teisinė galia. Prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimas užbaigiamas priimant ir paskelbiant nutarimus. Šie Konstitucinio Teismo aktai turi nustatomąją arba sprendžiamąją galią (Konstitucijos

⁴ PASTABA: Konstitucinio Teismo interneto svetainėje bendra statistinė informacija šiuo klausimu pateikiama tik iki 2015 m. Žr.: Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus 1993–2015 m. Prieiga per internetą:

<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/20160301_statistiniai_duomenys.pdf> [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Duomenys apie 2016, 2017 ir 2018 m. gautus prašymus ir paklausimus atskirai pateikiami Konstitucinio Teismo metinės veiklos pranešimuose (žr.: Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2017, p. 85. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2018/03/metinis-pranesimas-2017-internet.pdf>>; Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2016, p. 74. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/03/metinis-2016-spausdinti-grafikai.pdf>>;

Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018, p. 18. Prieiga per internetą: <<https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/04/metinis-lrkt-veiklos-pranesimas-2018.pdf>>).

⁵ Nors Konstitucinio Teismo kompetenciją kontroliuojant teisės aktų konstitucingumą apibrėžiančių Konstitucijos straipsnių nuostatos taip pat labai lakoniškos, tačiau Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 102 straipsnio negalima aiškinti kaip esą pateikiančio išsamų, baigtinį teisės aktų, kurių atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, tyrimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas Konstitucijoje yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, sąrašą (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Žin., 2006, Nr. 32-1292). Konstitucinis Teismas yra suformulavęs plačią oficialiąją konstitucinę doktriną, atskleidžiančią, kokių įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai gali tirti Konstitucinis Teismas.

⁶ Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad 2019 m. kovo 21 d. Seimas priėmė Konstitucijos pataisas, kuriomis įteisintas individualus konstitucinis skundas. Priimtais pakeitimais nuspręsta, kad nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. kiekvienas asmuo turės teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito Seimo akto, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto, jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves. Šią galimybę asmuo turės tik pasinaudojęs visomis teisinės gynybos priemonėmis. Taigi šiomis pataisomis subjektų, galinčių inicijuoti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimą, ratas reikšmingai išplėstas.

107 str. 1 d.). Nagrinėjant paklausimus dėl išvados priimamos išvados (Konstitucijos 105 str. 3 d., KTĮ 73 str.), tačiau Konstitucijos 107 str. 3 d. nustatyta, kad, remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis, Konstitucijos 105 str. trečiojoje dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas.

Be tam tikrų retai pasitaikančių išimčių, Lietuvos teisininkų bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje yra mažai diskutuojama apie prieš daugiau nei dvidešimt penkerius metus sukurto Lietuvos konstitucinės justicijos modelio optimalumą, t. y. apie tai, ar jis atitinka šiandieninės Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių konstitucinės justicijos tendencijas. Nors konstitucinės justicijos modelio tobulinimo klausimai nėra visiškai nenagrinėta teisės mokslo sritis, tačiau didžiausia šios srities tyrimų dalis buvo skirta individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo problematikai⁷, taip pat nemaža dalis buvo skirta Konstitucinio Teismo teisėjo atskirosios nuomonės institutui⁸, procesinėms priemonėms, galinčioms padėti pagreitinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo trukmę⁹, ir kitiems klausimams, daugiausia susijusiems su Konstitucinio Teismo įgaliojimais vertinti būtent teisės aktų konstitucingumo klausimus.

Dėl anksčiau paminėtų aplinkybių dar rečiau viešojoje erdvėje, taip pat teisės mokslo literatūroje, pasigirsta klausimas, kaip tobulinti paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvados nagrinėjimą. Kaip šios tendencijos išimtį svarbu paminėti E. Jarašiūno monografiją „Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas“ (2003), kurioje autorius grindžia poreikį plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją, suteikiant jam įgaliojimus nagrinėti valstybės valdžios institucijų ginčus dėl kompetencijos, taip pat

⁷ Tarp šių tyrimų paminėtini: *Abramavičius A.* Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11(101); *Beliūnienė L.* Žmogaus teisių stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Vilnius: Justitia, 2014; *Jurčys P.* Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą // *Justitia*, 2005, Nr. 5; *Pūraitė-Andrikienė D.* Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas // *Teisė*, 2015, t. 96; *Sakalauskas J.* Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsimos... // *Justitia*, 2005, Nr. 5(13); *Staugaitytė V.* Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // *Justitia*, 2006, Nr. 1.

⁸ *Kūris E.* Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskirosias nuomones: keli biheivoristiniai aspektai // *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(3); *Kūris E.* Atskiroji nuomonė Konstituciniame Teisme. Pirmosios patirtys // *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui.* Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012; *Valuta A.* Atskirosios nuomonės institutas Lietuvos konstitucinės justicijos procese: raida ir tobulinimo perspektyvos // *Teisė*, 2019, t. 110.

⁹ *Urbaitis R. K.* Konstitucinė kontrolė Lietuvoje ir kai kurie probleminiai jos aspektai // *Konstitucinė jurisprudencija*, 2012, Nr. 2(26); *Sinkevičius V.* Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje // *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(2).

paliečia kitas šių Konstitucinio Teismo įgaliojimų tobulinimo galimybes¹⁰. Aktualus ir šio autoriaus straipsnis, skirtas apkaltos institutui bei šios rūšies bylų nagrinėjimui Konstituciniame Teisme¹¹. Paminėtinos ir V. Sinkevičiaus publikacijos, kuriose, *inter alia*, buvo nagrinėjami klausimai, susiję su paklausimų dėl išvados nagrinėjimo tobulinimu¹². Tačiau šiuose darbuose Konstitucinio Teismo įgaliojimų teisinio reguliavimo problemos išvadų teikimo srityje daugiau nagrinėtos arba kaip šalutinis tyrimo objektas, šią tematiką paliečiant tik atitinkamose konstitucinės justicijos bylose priimto Konstitucinio Teismo akto turinio vertinimo kontekste, arba gilinamasi tik į vieną konkretų institutą, neatliekant sisteminio šios Konstitucinio Teismo įgaliojimų grupės tyrimo.

Užsienio teisės mokslo atstovų darbų, skirtų išimtinai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimams teikti išvadas analizei, nėra. Tačiau kartais šie įgaliojimai užsienio autorių darbuose aptariami atliekant tam tikras konstitucinės justicijos institucijų lyginamąsias analizes, tarp tokių darbų išskirtini M. De Visser lyginamoji Europos konstitucinės justicijos institucijų analizė „Konstitucinė kontrolė Europoje“¹³ (2014) ir L. Sadurskio studija „Teisės teismuose. Studija apie konstitucinius teismus pokomunistinėse Rytų ir Vidurio Europos valstybėse“¹⁴ (2008). Šio tyrimo kontekste aktualūs ir užsienio tyrėjų atlikti tyrimai, kuriuose Lietuvos konstitucinės justicijos modelio elementai išvadų teikimo srityje nėra aptariami, tačiau išsamiai analizuojami šiam tyrimui aktualūs kitų užsienio valstybių konstitucinės justicijos proceso institutai. Tarp tokių tyrimų paminėtini T. Ginsburg ir Z. Elkins publikacija „Papildomi konstitucinių teismų įgaliojimai“¹⁵ (2008) ir kitų autorių darbai¹⁶. Atskirų

¹⁰ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.

¹¹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // Jurisprudencija, 2006, Nr. 80.

¹² Sinkevičius V. Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymų pažeidimas – pagrindas nutrūkti Seimo nario įgaliojimams // Jurisprudencija, 2009, Nr. 1; Sinkevičius V. Ar galima pradėti apkaltą Seimo nariui už nusikaltimą, padarytą iki tampa Seimo nariu // Parlamento studijos, 2016, Nr. 20; Sinkevičius V. Lietuvos konstitucinės kontrolės modelis: kelios teorinės ir praktinės problemos // Parlamento studijos, 2016, Nr. 21; Sinkevičius V. Nusikaltimas kaip apkaltos pagrindas: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai // Jurisprudencija, 2018, Nr. 2.

¹³ De Visser M. Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis. Oxford and Portland, 2014.

¹⁴ Sadurski W. Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe. Netherlands, 2008.

¹⁵ Ginsburg T., Elkins Z. Ancillary Powers of Constitutional Courts, 2008. Prieiga per internetą: <http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles>.

¹⁶ Pvz., žr.: Mendez M. Constitutional Review of treaties: Lessons for comparative constitutional design and practice // International Journal of Constitutional Law, 2017, Volume 15; Mavčič A. Models of constitutional jurisdiction, 2008. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU\(2008\)026-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU(2008)026-e)>; Ghevoantian R. Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų // Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje. Vilnius: Lietuvos

tyrimui aktualių institutų apibendrinimų galima rasti Europos Tarybos komisijos „Demokratija per teisę“ (toliau – ir Venecijos komisija) apžvalgoje, studijose¹⁷.

Vis dėlto užsienio teisės mokslo literatūroje pabrėžiama, kad dėl paradigminių konstitucinių teismų įgaliojimų tikrinti teisės aktų atitiktį Konstitucijai šių institucijų tyrinėtojai buvo sutelkę dėmesį išimtinai į juos ir ganėtinai mažai dėmesio skyrė kitoms konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupėms¹⁸. Tokia pati tendencija matyti ir Lietuvoje. Siekiant bent iš dalies užpildyti šią teisės mokslo spragą, tikslinga išsamiau panagrinėti klausimą dėl Konstitucijoje ir KTĮ įtvirtinto konstitucinės justicijos modelio koregavimo būtent Konstitucinio Teismo išvadų teikimo srityje.

Konstitucinės teisės mokslo atstovų darbuose vyrauja požiūris, kad konstitucinės justicijos įgaliojimų veiksmingumą lemia trys sudedamieji jų konstrukcijos elementai: a) subjektų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinį teismą, ratas; b) įgaliojimų apimtis arba objektų, dėl kurių galima kreiptis į konstitucinį teismą, ratas; c) konstitucinės justicijos institucijos priimamų sprendimų teisiniai padariniai¹⁹.

Nors galimos diskusijos ir dėl trečiojo šios Konstitucinio Teismo įgaliojimų grupės elemento (t. y. Konstitucinio Teismo išvadų teisinių padarinių) tobulinimo²⁰, šio **tyrimo**

Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005; *Garlicki L. The Constitutional Court and the Principle of Separation of Power*, 2001. Prieiga per internetą:

<[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2001\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2001)034-e)>.

¹⁷ European Commission for Democracy through Law. Referendums in Europe – An analysis of the legal rules in European States - Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting. Venice, 2005. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2005\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2005)034-e)>; European Commission for Democracy through Law. Guidelines on prohibition and dissolution of parties and analogous measures, 1999. Prieiga per internetą:

<[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2000\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-e)>.

¹⁸ *Ginsburg T., Elkins Z.*, 2008.

¹⁹ Pvz., žr.: *Vinkleris P.* Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje // *Justitia*, 1999, Nr. 5–6, p. 23.

²⁰ Svarbus galimai Konstitucijos ir KTĮ tobulinimo reikalaujantis elementas – Konstitucinio Teismo išvadų teisinė galia ir jų (ne)galutinumo problema. Konstitucijoje įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas teikia išvadas Konstitucijoje nurodytais klausimais, o remdamasis Konstitucinio Teismo išvada šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas, sudaro nemažai su Konstitucinio Teismo išvadų įgyvendinimu susijusių problemų. Todėl diskutuotina, ar įgaliojimai galutinai išspręsti šiuos klausimus neturėtų būti suteikti tik nepriklausomai teisminei institucijai – Konstituciniam Teismui, bet ne institucijai, kuri gali būti tiesiogiai suinteresuota tam tikro klausimo baigtimi. Tačiau šiai problematikai nagrinėti skirta kita autorės publikacija (*Pūraitė-Andrikiienė D. The Legal Force of Conclusions by Lithuanian Constitutional Court and the issue of their (Non-)finality: Has the Time Come to Amend the Constitution?// Review of Central and East European Law*, 2019, Nr. 44(2), p. 232–268), kurioje siūloma koreguoti Konstitucijoje įtvirtintą reguliavimą nustatant tokį konstitucinį reguliavimą, pagal kurį šias funkcijas vykdytų ne dvi institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas, bet viena institucija – Konstitucinis Teismas. Šią poziciją sustiprina ir tai, kad Rytų ir Vidurio Europos valstybėse vyrauja tendencija konstitucinių teismų sprendimams, kuriais išsprendžiami klausimai analogiški ar panašūs klausimams, dėl kurių Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas gali teikti išvadas, suteikti nustatomąją galią. Tai pagrindžia ir paskutinių Konstitucinio Teismo priimtų išvadų ir po jų sekusių Seimo sprendimų, kurie buvo kitokie nei tie, kurie išplaukia iš Teismo išvados, kontekste kilęs visuomenės pasipiktinimas, kuris įgavo mitingo

objektas – pirmieji du Konstitucinio Teismo įgaliojimų konstrukcijos elementai, t. y. paklausimų dėl Konstitucinio Teismo išvadų nagrinėjimo objektai ir subjektai. **Tyrimo tikslas** – sistemiškai išanalizuoti poreikį, prielaidas ir galimybes modifikuoti Konstitucijoje ir KTĮ įtvirtintą reguliavimą, reglamentuojantį aptariamų įgaliojimų objektus ir subjektus (ne tik paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo inicijavimo teisę turinčius subjektus, bet ir aptariamą rūšies bylose dalyvaujančius asmenis ir kitus proceso dalyvius).

Siekiant realizuoti išsikeltą tikslą, darbe keliami ir sprendžiami šie **uždaviniai**: 1) atskleisti konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų tipologiją bei Lietuvos konstitucinės justicijos modelio raidą²¹; 2) aptarti galimybes modifikuoti esamus paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo objektus; 3) išanalizuoti poreikį plėsti šių įgaliojimų objektų sąrašą kitais Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijoms būdingais įgaliojimais; 4) aptarti paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo inicijavimo teisę turinčių subjektų rato išplėtimo poreikį; 5) išanalizuoti aptariamą rūšies bylose dalyvaujančių asmenų ir kitų proceso dalyvių rato išplėtimo galimybes.

Siekiant minėtų uždavinių išsprendimo, visų pirma analizuoti norminiai šaltiniai: Konstitucija, KTĮ ir kiti su aptariamais Konstitucinio Teismo įgaliojimais susiję įstatymo lygmens teisės aktai. Lyginant Lietuvos ir kitų Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų apimtį aptariamoje srityje, taip pat darbe nagrinėti aktualūs užsienio valstybių teisės aktai (užsienio valstybių konstitucijos, konstitucinių teismų įstatymai ir kt.)²². Itin svarbią vietą šiame tyrime užima jurisprudencinių šaltinių analizė (visų pirma Konstitucinio Teismo baigiamųjų ir nebaigiamųjų aktų, kitos konstitucinės justicijos bylų medžiagos). Taip pat šiame darbe remtasi Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau – ir LVAT) bei užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencija. Šiame darbe analizuoti ir tyrimui aktualūs visuomenės nuomonės tyrimai, statistinė informacija ir specialioji literatūra.

Šioje studijoje derinti skirtingi metodai, leidžiantys atskleisti tiek teorinę, tiek ir praktinę analizuojamo klausimo problematiką. Tyrimas atliktas taikant tradicinius teisės moksle naudojamus empirinius bei teorinius kokybinius tyrimo metodus – dokumentų

formą. Taigi siekiant išvengti šio klausimo tyrimo dubliavimosi abiejose publikacijose, šioje studijoje minėta problema nebus aptariama.

²¹ Šis uždavinys padeda pagrindą tolimesniam tyrimui, jis yra daugiau „darbinio tipo“, t. y. reikalingas kitiems uždaviniams spręsti, todėl šis uždavinys nebus specialiai atspindėtas studijos išvadose.

²² Siekiant neapkrauti teksto, nuorodos į užsienio valstybių teisės aktus išnašose nėra pateikiamos, jas galima rasti naudotų šaltinių ir literatūros sąrašė.

analizę, loginę, systeminę, kritinę, lyginamąją, teleologinę, lingvistinę ir istorinę analizę. Konkretaus metodo ar metodų derinio taikymą konkrečiose studijos dalyse lėmė nagrinėjamų klausimų specifiška bei atskiroms struktūrinėms darbo dalims keliami saviti tikslai.

1. KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS ĮGALIOJIMŲ TIPOLOGIJA IR LIETUVOS KONSTITUCINĖS JUSTICIJOS MODELIO RAIDA

1.1. Konstitucinės justicijos tipologija pagal įgaliojimus / objektus

Konstitucinė kontrolė prasidėjo nuo parlamentų priimtų įstatymų konstitucingumo tikrinimo. Vėliau, kaip liudija pasaulinė praktika, konstitucinės kontrolės objektų, kurių rinkinys skiriasi priklausomai nuo valstybės, skaičius palaipsniui išaugo. Skirtingi autoriai pateikia įvairius konstitucinės kontrolės objektų sąrašus. Pavyzdžiui: 1) įstatymai ir skirtingos jų formos: konstitucijos pakeitimo ir papildymo įstatymai, referendumu priimti įstatymai, konstituciniai įstatymai, organiniai įstatymai, paprastieji įstatymai, kiti įstatymų leidėjo priimami aktai; 2) vykdomosios valdžios priimami norminiai teisės aktai; 3) vietos valdžios priimami norminiai teisės aktai; 4) federacinėse valstybėse priimami susitarimai tarp federacinių subjektų; 5) teismų priimami aktai; 6) visuomeninių organizacijų aktai ir veiksmai; 7) kompetentingų valstybės institucijų ar įgaliotų asmenų priimami individualūs teisės taikymo aktai ir teisės taikymo praktika; 8) rinkimų ir referendumų eiga, rezultatų patvirtinimas; 9) politinių partijų ir kitų visuomeninių organizacijų įkūrimas ir veikla²³.

Mokslinėje literatūroje esama bandymų konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimus skirstyti į tam tikras stambesnes grupes. Pavyzdžiui, A. M. Mavčičas²⁴ išskiria tokias jų grupes: 1) išankstinė (prevencinė) konstitucinė kontrolė (konstitucijos pataisų, tarptautinių sutarčių, įstatymų, poįstatyminių aktų, kitų teisės aktų (biudžetą tvirtinantys aktai, parlamento vidaus aktai ir kt.)); 2) paskesnioji (*a posteriori*) konstitucinė kontrolė – abstrakčioji konstitucinė kontrolė (konstitucijos pataisų, tarptautinių sutarčių, įstatymų, poįstatyminių teisės aktų, valstybės vadovo teisės aktų, nacionalinių administracinių vienetų teisės aktų), konkrečioji konstitucinė kontrolė (kai dėl teisės

²³ Bumpyk H. B. Конституционное правосудие. Москва, 1998, p. 26–27.

²⁴ Mavčič A., 2008.

aktų atitikties konstitucijai kreipiasi ordinariniai teismai); 3) abstraktus aiškinimas (konstitucijos nuostatų, įstatymų ir kitų teisės aktų); 4) teisės aktų įgyvendinimo kontrolė (ar tam tikrų teisės aktų įgyvendinimas atitinka konstituciją); 5) teisės spragu, legislatyvinės omisijos tyrimas; 6) įstatymų leidybos iniciatyvų (piliečių iniciatyvos) kontrolė; 7) valstybės valdžios institucijų ginčų dėl jurisdikcijos sprendimas (ginčai tarp valstybės valdžios institucijų, ginčai tarp valstybės ir jos regioninių ar vietos vienetų, ginčai tarp regioninių ir vietos vienetų, ginčai tarp teismų bei ginčai tarp teismų ir kitų institucijų); 8) politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė; 9) referendumų teisėtumo kontrolė; 10) rinkimų procedūros teisėtumo kontrolė; 11) individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas; 12) valstybės pareigūnų galėjimo eiti pareigas vertinimas (valstybės vadovo, parlamento narių); 13) dalyvavimas aukščiausių valstybės pareigūnų apkaltos procese: a) valstybės vadovo; b) kitų valstybės pareigūnų; 14) kiti specialūs įgaliojimai (tarptautinės teisės pažeidimai, sprendimai, susiję su konstitucinio teismo teisėjų paskyrimu ir jų pašalinimu iš pareigų, nuomonės dėl karinės padėties paskelbimo, tarptautinių teismų sprendimų įgyvendinimas, siūlymai keisti konstituciją ir kt.).

M. De Visser klasifikuoja konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimus pagal tai, kokie tikslai keliami įgyvendinant nustatytus įgaliojimus: 1) vertinti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai, ir tokiu būdu užtikrinti, kad teisėkūros subjektai neperžengtų konstitucinių ribų (abstrakti teisės aktų konstitucingumo kontrolė, preliminarūs kreipimaisi, abstraktus Konstitucijos aiškinimas); 2) saugoti asmenų teises; 3) spręsti institucinius ginčus; 4) užtikrinti politinių pareigūnų ėjimo ir kitų susijusių procesų sklandumą (rinkimų ginčų nagrinėjimas, valstybės pareigūnų apkaltos procesas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, referendumų teisėtumo vertinimas)²⁵.

Vis dėlto aptartos konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų klasifikacijos rodo, kad bendriausia prasme minėtus įgaliojimus galima suskirstyti į šias pagrindines grupes: 1) teisės aktų konstitucingumo kontrolė, šių įgaliojimų objektas – teisės aktai (konstitucijos pakeitimo įstatymai, tarptautinės sutartys, konstituciniai įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt.); 2) veiksnių konstitucinė kontrolė, šių įgaliojimų objektas – ne teisės aktai, bet įvairūs veiksmai, pvz., rinkimų įstatymų pažeidimai, pareigūnų, kuriems pradėtas apkaltos procesas, veiksmai, politinių partijų konkretūs veiksmai ir kt., šioje grupėje paminėtini tokie įgaliojimai kaip rinkimų ginčų nagrinėjimas, valstybės

²⁵ Plačiau žr.: *De Visser M.*, 2014, p. 97–181.

pareigūnų apkaltos procesas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, referendumų teisėtumo vertinimas ir kt.; 3) abstraktus konstitucijos aiškinimas, šių įgaliojimų objektas – ne teisės aktai ar veiksmai, bet pačios konstitucijos nuostatos, konstitucija aiškinama *in abstracto*, t. y. atsietai nuo teisės aktų konstitucingumo vertinimo ar kitų įgaliojimų vykdymo; 4) įvairūs ceremoniniai įgaliojimai, pvz., politinės valdžios pareigūnų priesaikų priėmimas.

Mokslinėje literatūroje vyrauja nuomonė, kad teisės aktų konstitucingumo kontrolė yra pagrindinė konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupė, tai yra konstitucinės justicijos institucijų *raison d'être*, be kurios konstitucinė justicija būtų apskritai neįmanoma. Tokiu atveju kiti konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimai gali būti apibūdinami kaip papildomi. Tačiau šie įgaliojimai vadinami papildomais ne todėl, kad būtų siekiama juos kaip nors sumenkinti. Tokia jų samprata susiformavo istoriškai. Pirmiesiems konstituciniams teismams buvo suteikiami tik įgaliojimai vertinti teisės aktų konstitucingumą, kiti įgaliojimai konstituciniams teismams suteikti vėliau²⁶. Be to, veikslių konstitucingumo kontrolė, abstraktus konstitucijos aiškinimas ar juo labiau ceremoniniai įgaliojimai konstitucinės justicijos egzistavimui nėra būtini. Kai kuriuos iš jų gali vykdyti ir kitos valstybės institucijos (pvz., rinkimų įstatymų pažeidimus gali nagrinėti specializuoti teismai, apkaltos procesas gali vykti ir be konstitucinių teismų dalyvavimo), o tam tikrų įgaliojimų gali ir visai nebūti (pvz., abstraktaus konstitucijos aiškinimo, kartais išsakoma nuomonė, kad tais atvejais, kai konstitucija interpretuojama atsietai nuo teisinio ginčo, konstituciniai teismai veikia ne kaip teisinių ginčų sprendimų institucijos, bet kaip teorine veikla užsiimantys mokslinių tyrimų departamentai²⁷). Atkreipiamas dėmesys, kad kartais konstitucinės justicijos institucijoms įgyvendinant papildomus įgaliojimus net nesiremiama konstitucijos tekstu²⁸.

Šioje studijoje daugiausia dėmesio skiriama būtent antrajai konstitucinių teismų įgaliojimų grupei – veikslių konstitucinei kontrolei, nes Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvados priimamos daugiausia veikslių konstitucinės kontrolės srityje. Akivaizdu, kad šie įgaliojimai konstituciniams teismams buvo suteikti dėl šių institucijų prestižo ir pasaulinės sėkmės, nešališkų arbitrų ir efektyvių institucijų

²⁶ Ginsburg T., Elkins Z., 2008.

²⁷ Kūris E. On Perception of Constitutional Law: a Theoretical Approach to Constitutional Justice // Rosenfeld M., Arutiūniān G. (eds.) New Millenium Constitutionalism: Paradigms of Reality and Challenges. Yerevan, 2013, p. 89–90.

²⁸ Ginsburg T., Elkins Z., 2008.

reputacijos. Tiesa, kartais pabrėžiama, kad šių papildomų funkcijų suteikimas konstituciniams teismams kelia grėsmę veiksmingam teisės aktų konstitucingumo kontrolės įgyvendinimui, nes įvelia konstitucinės justicijos institucijas į politinius ginčus. Nepaisant to, tipinis šių laikų konstitucinis teismas turi bent tris papildomus įgaliojimus²⁹. Be pagrindinių, teisės aktų konstitucingumo patikros, įgaliojimų, dažniausiai konstitucinės justicijos institucijoms suteikiami šie įgaliojimai: rinkimų ir referendumų teisėtumo kontrolė (55 proc.); dalyvavimas apkaltos arba kitokiuose aukštų valstybės pareigūnų pašalinimo iš pareigų procesuose (30 proc.), politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė (29 proc.)³⁰. Kaip matyti, visi šie įgaliojimai patenka būtent į antrąją (veiksmų konstitucinės kontrolės) grupę.

1.2. Lietuvos konstitucinės justicijos modelis ir jo raida

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas įgyvendina tris iš aukščiau studijos autorės išskirtų konstitucinės justicijos įgaliojimų grupių: 1) atlieka teisės aktų konstitucingumo kontrolę, vertindamas, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai, taip pat teikdamas išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 2) atlieka veiksmų konstitucinę kontrolę: teikia išvadas dėl to, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai; 3) Konstitucinio Teismo pirmininkas arba teisėjai taip pat atlieka ceremonines funkcijas, pvz., Respublikos Prezidento priesaikos aktą pasirašo jis pats ir Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jo nesant – vienas iš Konstitucinio Teismo teisėjų (Konstitucijos 82 str. 3 d.); Seimo nario priesaiką priima Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jei jo nėra arba jei jis laikinai negali eiti šių pareigų, – laikinai einantis jo pareigas Konstitucinio Teismo teisėjas (Lietuvos Respublikos Seimo statuto³¹ 4 str.).

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat.

³¹ Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Žin., 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.

Konstitucinis Teismas neteikia konsultacinių išvadų dėl abstraktaus Konstitucijos aiškinimo (tokią kompetenciją turi, pvz., Vokietijos, Bulgarijos, Moldovos konstituciniai teismai), taip pat nors ir turi įgaliojimus teisės aktų konstitucingumo kontrolės bei veiksmų konstitucinės kontrolės srityse, tačiau šių įgaliojimų apimtis nėra tokia plati kaip kitose valstybėse. Kalbant apie teisės aktų konstitucingumo patikros įgaliojimų grupę, pažymėtina, kad apie tai, kad Konstitucijos VIII skirsnyje buvo įtvirtinti gana siauri Konstitucinio Teismo įgaliojimai, liudijo ir ganėtinai ribotas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas (Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Respublikos Vyriausybė, teismai, Seimas *in corpore*). Tačiau šis subjektų ratas reikšmingai išplėstas Seimui 2019 m. kovo 21 d. priėmus Konstitucijos pataisas, kuriomis įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas.

Šiame kontekste pažymėtina, kad jau rengiant, svarstant ir priimant KTĮ buvo diskutuojama ir dėl asmenų teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą ir paduoti konstitucinį skundą. Tačiau rengiant Konstituciją ir nustatant žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucinę struktūrą buvo nuspręsta, kad teismai, Seimo kontrolieriai ir daugelis kitų valstybės institucijų deramai užtikrins optimalią žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Kita vertus, nebuvo atmetama ir prielaida, kad ilgainiui asmens teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą galės būti įtvirtinta Konstitucijoje³². Diskusijos dėl šio instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje atsinaujino 2007 m., kai buvo patvirtinta Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcija³³. Buvo parengti ir atitinkami Konstitucijos pakeitimo įstatymų projektai³⁴. Vėliau, 2009 m., dėl valstybėje susiklosčiusios sunkios ekonominės-finansinės situacijos neskirta papildomų valstybės biudžeto lėšų individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimui ir nuspręsta „įvertinant valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonominę-finansinę situaciją, ne tik pakeisti, bet ir atidėti šio instituto įgyvendinimui reikalingus terminus“³⁵.

³² Žilys J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje // Kūris E. (red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.

³³ Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 77-3061.

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (2). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (3).

³⁵ Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“ // Žin., 2009, Nr. 152-6823.

Prie šio instituto įtvirtinimo grįžta tik 2017 m., 38 Seimo nariams pateikus Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą³⁶, kartu su juo pateiktas ir KTĮ pakeitimo įstatymo projektas³⁷, kuriame numatyti kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas, prašymo surašymo, turinio, priedų, pateikimo tvarkos reikalavimai. Vis dėlto per 2017 m. birželio mėn. vykusį pirmąjį balsavimą dėl minėtos Konstitucijos pataisos nepavyko surinkti 2/3 visų Seimo narių balsų. 2018 m. pateiktas kitas individualaus konstitucinio skundo institutą siekiantis įtvirtinti Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektas³⁸. Kaip minėta, Seimas neseniai priėmė šias Konstitucijos pataisas, kurios įsigalios 2019 m. rugsėjo 1 d. Taigi nuo 2007 m. vykusios diskusijos šio instituto įvedimo klausimu pagaliau „davė vaisių“.

Aptariant Konstitucinio Teismo įgaliojimų apimtį veiksnių konstitucingumo srityje, paminėtina, kad Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje nėra kai kurių valstybių konstitucijose numatytos specialios konstitucinių teismų jurisdikcijos srities – spręsti valstybės valdžios institucijų ginčus (pvz., Bulgarija, Čekija, Lenkija, Slovakija, Slovėnija, Vengrija). Lietuvoje šie ginčai nagrinėjami tik netiesiogiai, t. y. sprendžiant konkretaus akto, kurio turinys lemia konkrečios valdžios institucijos įgaliojimus, konstitucingumo klausimus. Tačiau tokiu atveju akcentuojamas ne institucijų ginčas, bet konkretaus teisės akto konstitucingumo nagrinėjimas³⁹. Kita konstituciniams teismams dažnai priskiriama kompetencija (pvz., Čekija, Lenkija, Portugalija, Slovakija, Slovėnija), kurios nėra Lietuvoje – politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolės ir netgi išformavimo įgaliojimai. Konstituciniam Teismui taip pat nėra suteikti įgaliojimai vykdyti referendumų teisėtumo kontrolės (tokie įgaliojimai konstituciniams teismams yra suteikti Moldovoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje), Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas tai gali padaryti tik tirdamas referendumu priimtų įstatymų atitiktį Konstitucijai. Prisimintina, kad 2015 m. Vyriausybėje buvo svarstyta galimybė

³⁶ Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-431. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq>>.

³⁷ Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-432. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq>>.

³⁸ Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-2159. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/353b987059de11e896f6c1bcc8cd3a8?positionInSearchResults=14&searchModelUUID=e75b77a3-d361-467f-bbb5-7f929b9fab9d>>.

³⁹ Plačiau apie šią problemą ir siūlymus Konstituciniam Teismui suteikti valstybės valdžios institucijų konstitucinių ginčų sprendimo įgaliojimus žr.: *Jarašiūnas E.*, 2003.

Konstituciniam Teismui suteikti teisę spręsti dėl referendumų iniciatyvos teisėtumo⁴⁰. Tačiau kol kas tai taip ir liko tik iniciatyva⁴¹.

Apskritai, KTĮ buvo keistas 17⁴² kartų, šiais įstatymais buvo pakeisti 25 konstitucinės justicijos procesą reglamentuojantys straipsniai. Vis dėlto šiame įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas nekito taip žymiai, kaip gali pasirodyti vertinant vien padarytų pakeitimų skaičių. Nors kai kurie pakeitimai išties buvo reikšmingi, tačiau dauguma jų didesnių pokyčių konstitucinės justicijos modelyje neįvedė. Šie pakeitimai buvo labiau fragmentinio pobūdžio, daryti atsižvelgiant į neesminius veiksnius, nesiekiant konstitucinės justicijos modelį patobulinti iš esmės⁴³.

Kai kurie autoriai Konstitucijos VIII skirsnyje įtvirtintą Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepciją vadina minimalistine (ypač iki minėtų Konstitucijos pataisų dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo priėmimo). Tvirtinta, kad tai lėmė tuometinis politinio elito teisinės sąmonės lygis, paviršutiniškas nusimanymas apie konstitucinės justicijos funkcionavimą. Buvo nuogaštaujama, kad pernelyg išplėtus konstitucinės justicijos sritį Konstitucinį Teismą „paskandins“ visuomenei mažai reikšmingos problemos, baimintasi „teisėjų valdžios“, galinčios faktiškai pakeisti parlamentą, įsitvirtinimo⁴⁴.

Vis dėlto nepaisant to, jog lyginant su kitose Europos valstybėse konstituciniams teismams suteiktais įgaliojimais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra gana siaura, Lietuvoje ilgą laiką vyravo ne iniciatyvos ją išplėsti, tačiau priešingai – siaurinti. Tokios iniciatyvos ypač suintensyvėjo 2008–2014 m. ekonomikos krizės laikotarpiu, kai, pripažinus kai kurias taupymo priemones (teisės aktų nuostatas, kuriomis siekta įveikti ekonomikos krizę) antikonstitucinėmis, ne visi Konstitucinio Teismo nutarimai buvo palankiai sutikti politikų. Pavyzdžiui, po Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo⁴⁵ žiniasklaidoje pasirodė politikų išsakytų minčių ne tik apie tai, kad Konstitucinis Teismas esą perima įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios

⁴⁰ Vyriausybė pritaria, kad dėl referendumo spręstų teismas // lrytas, 2015-05-15. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/vyriausybe-pritaria-kad-del-referendumo-sprestu-teismas.htm>>.

⁴¹ Plačiau apie tai skaitykite studijos 2.2.1 skyriuje.

⁴² Iki 2019 m. rugsėjo 1 d. turi būti priimti Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimai, nustatysiantys individualaus konstitucinio skundo pateikimo tvarką.

⁴³ Plačiau apie tai žr.: *Pūraitė-Andrikienė D.*, 2017, p. 128–140.

⁴⁴ Ten pat, p. 63.

⁴⁵ Šiuo nutarimu Konstitucinis Teismas pripažino daug valstybės tarnautojų ir teisėjų atlyginimo mažinimą įtvirtinančių įstatymo nuostatų prieštaraujančių Konstitucijai.

valdžios galias vykdyti ekonominę politiką, bet ir rimtesnių grasinimų apriboti Konstitucinio Teismo kompetenciją⁴⁶ ar net visai panaikinti šią instituciją. Ne kartą buvo siūloma, kad sunkmečiu Konstituciniam Teismui būtų draudžiama „kištis į Vyriausybės fiskalines priemones“. Viena Seimo narė net buvo pradėjusi rinkti Seimo narių parašus dėl Konstitucijos pataisos, kuria būtų naikinamas Konstitucinis Teismas, o jo funkcijos perduotos Aukščiausiajam Teismui⁴⁷. Šiuo laikotarpiu taip pat buvo svarstoma galimybė rengti Konstitucijos pataisas, kurios apribotų Konstitucinio Teismo įgaliojimus spręsti dėl atlyginimų viešajame sektoriuje⁴⁸. Viešojoje erdvėje pasirodė siūlymų siaurinti Konstitucinio Teismo kompetenciją tokiu būdu, kad Konstitucinis Teismas galėtų teikti tik konsultacines išvadas ir visais atvejais galutinę sprendimo teisę turėtų Seimas, o ordinariniai teismai galėtų netaikyti, jų nuomone, Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo savo nagrinėjamose bylose⁴⁹. Paminėtina, kad panašių iniciatyvų pasigirdo ir pokriziniu laikotarpiu: Seimo Biudžeto ir finansų komitetas 2015 m. birželį pasiūlė Vyriausybei parengti pataisas, kuriomis būtų draudžiama Konstituciniam Teismui priimti sprendimus finansiniais ir ekonominiais valstybės klausimais⁵⁰.

Neretai pabrėžiama, kad Rytų ir Vidurio Europos teismai veikia ypač sudėtingomis sąlygomis – esą demokratija čia (vis dar) nebrandi, menka teisinė ir politinė kultūra. Kelseno konstitucinės kontrolės modelio recepcija šiame regione pasižymi tam tikrais ypatumais: stipriai atsilieka laiko požiūriu; vyksta nebrandžioje teisinėje sistemoje; nuo pirmųjų dienų konfliktuoja su kitomis valdžios šakomis, kurios pereinamuoju laikotarpiu siekia išlaikyti savo dominavimą veikdamos neteisėtai⁵¹. Galima paminėti keletą šių

⁴⁶ *Vireliūnaitė L.* Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias // 15min, 2013-11-14. Prieiga per internetą:

http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias.

⁴⁷ Viename savo interviu ta Seimo narė kaip vieną iš priežasčių, kodėl ėmėsi tokios iniciatyvos, nurodo minėtą Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimą. Žr.: *Navickas A.* Aurelija Stancikienė: Konstitucinė krizė // Bernardinai.lt, 2014-04-15. Prieiga per internetą:

<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>.

⁴⁸ *L. Ragauskis* apie KT galių ribojimus: tai nepagarba Konstitucijai // Delfi, 2013-09-19. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/l-ragauskis-apie-kt-galiu-ribojimus-tai-nepagarba-konstitucijai.d?id=62362211>.

⁴⁹ Konstitucijos kūrėjas L. N. Rasimas siūlo svarbias Konstitucijos pataisas // Bernardinai.lt, 2013. Prieiga per internetą:

<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/konstitucijos-kurejas-l.-n.-rasimas-siulo-svarbias-konstitucijos-pataisas>.

⁵⁰ *Kazakevičius K.* Konstitucinio Teismo laukia nedideli pokyčiai // *lžinios*, 2015. Prieiga per internetą:

<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/konstitucinio-teismo-laukia-nedideli-pokyciai/208194/>.

⁵¹ *Jarašiūnas E.* The Control of Constitutionality of Legal Acts and the establishment of the Constitutional Court in Lithuania // *Jarašiūnas E.* (red.) *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003, p. 12.

tendenciją atspindinčių pavyzdžių⁵². Pvz., Baltarusijoje Konstitucinis Teismas 1996 m. lapkričio mėn. pripažino, kad beveik 20 Prezidento A. Lukašenkos priimtų aktų prieštarauja Konstitucijai. Netrukus referendumu (kurį pats Baltarusijos Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, tačiau tai neturėjo jokių pasekmių) priimtomis Konstitucijos pataisomis šio Konstitucinio Teismo įgaliojimai buvo drastiškai sumažinti⁵³. Nemenkų iššūkių teko patirti ir šio regiono valstybių, Europos Sąjungos narių, konstituciniams teismams. Pvz., Čekijoje, kai V. Klausas tapo prezidentu, jis praktiškai užblokavo Konstitucinio Teismo galimybę funkcionuoti, nepateikdamas naujų teisėjų kandidatūrų. 2004 m. dėl teisėjų nepaskyrimo Konstitucinis Teismas negalėjo nagrinėti bylų, nes nesusidarė bylų nagrinėjimui reikalingas teisėjų kvorumas⁵⁴. 2010 m. buvo apribotos ir Vengrijos Konstitucinio Teismo galios. Reforma stipriai apribojo Vengrijos Konstitucinio Teismo įgaliojimus tirti vadinamųjų ekonominių įstatymų konstitucingumą (išskyrus jų priėmimo ir paskelbimo procedūros patikrą), Europos teisės mokslininkų darbuose atkreipiamas dėmesys į tai, jog tokie kompetencijos apribojimai, kaip tie, kurie buvo nustatyti Vengrijos Konstituciniam Teismui, daugiau niekur pasaulyje nėra aptinkami ir yra vertinami neigiamai (kaip „konstitucinė kontrrevoliucija“⁵⁵). Na ir žinoma, naujausias konstitucinės justicijos institucijų patiriamo spaudimo iš politinės valdžios šakų pavyzdys, Lenkijos Konstitucinio Tribunolo ir 2015 m. spalį į valdžią išrinktos partijos „Teisė ir teisingumas“, kuri kontroliuoja abejus Lenkijos parlamento rūmus, konfliktas ir po jo sekęs Lenkijos Konstitucinio Tribunolo galių ribojimas.

Šiame kontekste reikia pasidžiaugti, kad panašios iniciatyvos, priešingai nei kitose šio regiono valstybėse, Lietuvoje taip ir liko tik iniciatyvomis, o minėtomis 2019 m.

⁵² Be politinės ir ekonominės valstybės raidos padiktuotų, konstituciniams teismams šiame regione tenka ir kitokio pobūdžio iššūkių. Po pirmųjų savo veiklos metų, kurie daugiausia buvo susiję su vidinėmis reformomis ir naujos demokratinės sistemos įtvirtinimu, konstituciniams teismams Rytų ir Vidurio Europos regione teko dar vienas iššūkis – Europos integracijos procesas. Šiame procese konstituciniams teismams iškilo nelengva užduotis – saugoti nacionalines konstitucijas, bet tuo pačiu metu užtikrinti Europos Sąjungos reikalavimų atitiktį. Dar vienas konstituciniams teismams tenkantis iššūkis – vadinamosios supranacionalinės jurisdikcijos. Dažnai pabrėžiama, kad tarp nacionalinių konstitucinių teismų ir supranacionalinių teismų nėra subordinacijos arba hierarchijos, kalbama apie šių institucijų partnerystę ir bendradarbiavimą. Tačiau kartu neretai nuogąstaujama, ar tai nėra tik tušti žodžiai. Dažnai kalbama apie nacionalinį konstitucinį tapatumą ir Europos konstitucinį tapatumą bei jų santykį, tarsi: kuris kurį?

⁵³ *Sadurski W.*, 2008, p. 4.

⁵⁴ Plačiau žr.: *Kühn Z., Kysela J.* Nomination of Constitutional justices in Post-Communist Countries: Trial, Error, Conflict in the Czech Republic // *European Constitutional Law Review*, 2006, Nr. 2.

⁵⁵ *Halmay G.* From the „Rule of Law Revolution“ to the Constitutional Counter-Revolution in Hungary // *European yearbook on human rights*, 2012, Nr. 12, p. 375–377.

priimtomis Konstitucijos pataisomis Konstitucinio Teismo kompetencija buvo netgi išplėsta įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą.

Reikia pažymėti, kad viešojoje erdvėje girdėta kai kurių politikų kritika Konstituciniam Teismui ir politinės iniciatyvos riboti Teismo galias Lietuvoje neturi visuomenės palaikymo⁵⁶. Pavyzdžiui, 28,2 proc. apklaustųjų nesutinka su tuo, kad Konstitucinis Teismas, tirdamas teisės aktų, kuriais siekiama įveikti ekonomikos krizę, teisėtumą, perima įstatymų leidžiamosios ir / arba vykdomosios valdžios galias vykdyti ekonominę politiką, ir tik 10,4 proc. su tuo sutinka; 38,9 proc. apklaustųjų nepritaria, kad teismai negalėtų kontroliuoti politinės valdžios sprendimų, kuriais siekiama įveikti ekonomikos krizę (pritariančiųjų yra tik 21 proc.), o 42,5 proc. apklaustųjų nepritartų, kad tokių sprendimų nebūtų galima ginčyti teisme (pritartų tik 16,5 proc.), dar daugiau apklaustųjų (56,1 proc.) nepritartų, jeigu jie patys negalėtų ginčyti teisme jų teises pažeidžiančių politinės valdžios sprendimų, kuriais būtų siekiama įveikti ekonomikos krizę (tam pritartų tik 12,6 proc. apklaustųjų). Tarp teisininkų su teiginiu, kad Konstitucinis Teismas perima politinės valdžios galias, nesutinka net 41,4 proc. respondentų ir net 70 proc. apklaustųjų šioje grupėje nepritartų, kad įstatymų leidžiamosios ir / arba vykdomosios valdžios sprendimų, kuriais siekiama įveikti krizę, negalima būtų ginčyti teisme. Pažymėtina ir tai, kad net 79,6 proc. respondentų mano, jog per krizę negali būti nukrypstama nuo Konstitucijos reikalavimų, o tikslinės teisininkų grupės – 81 proc. respondentų. Naujausių visuomenės nuomonės apklausų duomenimis, Konstitucinis Teismas patenka tarp daugiausia visuomenės pasitikėjimo turinčių institucijų, juo pasitiki 67 proc. valstybės gyventojų⁵⁷.

Tokie visuomenės apklausų duomenys rodo, kad didelė visuomenės dalis yra pasiruošusi Konstitucinio Teismo kompetencijos plėtimui, papildomų funkcijų suteikimui, šios institucijos galių stiprinimui ir prieinamumo didinimui. Todėl manytina, kad esama prielaidų kalbėti apie Konstitucinio Teismo galių stiprinimą ne tik įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, bet ir stiprinant Konstitucinio Teismo įgaliojimus išvadų teikimo srityje.

⁵⁶ *Masnevaitė E., Pūraitė-Andrikienė D., Žalimas D.* Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas // *Kūris E.* (red.). *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės.* Šiauliai: Titnagas, 2015, p. 491.

⁵⁷ Naujausia šalies apklausa: šalies gyventojai labiausiai pasitiki ugniagesiais gelbėtojais // *Kauno diena*, 2018-08-20. Prieiga per internetą: <<http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/naujausia-apklausa-salies-gyventojai-labiausiai-pasitiki-ugniagesiais-gelbetojais-877165>>.

2. PAKLAUSIMŲ DĖL KONSTITUCINIO TEISMO IŠVADŲ NAGRINĖJIMO OBJEKTAI

Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo įgaliojimų objektai – klausimai, nustatyti Konstitucijos 105 str. 3 d.: 1) Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimų teisėtumas; 2) Respublikos Prezidento sveikatos būklės pakankamumas eiti valstybės vadovo pareigas; 3) Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas; 4) Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumas. Pažymėtina, kad trys iš 105 str. 3 d. numatytų šios įgaliojimų grupės objektų, t. y. visi, išskyrus Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumą, gali būti priskirti vienai iš anksčiau studijoje išskirtų įgaliojimų grupių – veiksmų konstitucinei kontrolei. Šie trys objektai yra ne įformintos teisėkūros, o tam tikri realūs („gyvenimo“) atvejai⁵⁸. Todėl Teismo akiratyje pirmiausia atsiduria „rinkimų įstatymų pažeidimai“, „sveikatos būklė“, taip pat aukštųjų valstybės pareigūnų „konkretūs veiksmai“. Šie objektai suponuoja, kad šioje įgaliojimų grupėje faktų tyrimas ir jo teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys. Taigi, šioje konstitucinės justicijos bylų kategorijoje Teismas tiria ir vertina tam tikrus faktus. Faktų tyrimas – tokių bylų esmė⁵⁹.

Kaip minėta, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas yra kitokio pobūdžio šios Konstitucinio Teismo įgaliojimų grupės objektas. Pagal savo esmę jis artimesnis prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimo objektams. Konstituciniam Teismui vertinant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, vertinamos konkretaūs teisės akto – tarptautinės sutarties – nuostatos, o ne realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai, kaip yra kitais Konstitucinio Teismo išvadų teikimo atvejais. Taigi šis objektas priskirtinas pirmajai konstitucinės kontrolės įgaliojimų grupei – teisės aktų konstitucingumo kontrolei. Pažymėtina, kad tokį šio konstitucinės justicijos proceso objekto išskirtinumą paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo objektų grupėje liudija ir KTĮ nuostatos. KTĮ 82 str. nustatyta, kad paklausimai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai

⁵⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 503.

⁵⁹ Jarašiūnas E., 2006, p. 36.

bendras taisyklės (1 d.), kiti paklausimai nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros (2 d.).

2.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės modifikuoti esamus paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektus

2.1.1. Ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus

Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus. Tokia pati nuostata pakartota ir KTĮ 73 str. 1 p. Prašyti Konstitucinio Teismo išvados dėl Prezidento ir Seimo narių rinkimų gali Seimas (KTĮ 74 str. 1 d.), Respublikos Prezidentas gali kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą dėl Seimo narių rinkimų (KTĮ 74 str. 2 d.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.).

Galiojančios redakcijos KTĮ 77 str. „Paklausimas dėl rinkimų įstatymų pažeidimo“ nustatyta: 1) su šios rūšies paklausimais galima kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas⁶⁰ po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai toje rinkimų apygardoje arba Vyriausiosios rinkimų komisijos (toliau – ir VRK) sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo; 2) Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų

⁶⁰ Mokslo darbuose keliama abejonė, ar įstatymuose nustatytas trijų dienų terminas, per kurį Seimas, taip pat Respublikos Prezidentas turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, visais atvejais dera su Konstitucija. Atkreipiamas dėmesys, kad paskelbus oficialius Seimo rinkimų rezultatus ar po to, kai išrinktasis Seimo narys davė priesaiką ir įgijo visus Tautos atstovo įgaliojimus, gali paaiškėti, kad toks asmuo iki rinkimų neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo ir negalėjo būti renkamas Seimo nariu. Gali paaiškėti, kad toks Seimo narys buvo (yra) susijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei, jog jis nebuvo (nėra) baigęs atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės, kad jis neatitiko kurio nors kito Konstitucijoje nurodyto reikalavimo. Tokiais atvejais minėtasis trijų dienų terminas gali būti vertinamas kaip prieštaraujantis Konstitucijai, nes jam pasibaigus nelieka galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą išvados, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo šiurkščiai pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, o be atitinkamos Konstitucinio Teismo išvados nutraukti įgaliojimus tokio Seimo nario, kuris negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes neatitiko Konstitucijoje nustatytų reikalavimų, neįmanoma. Konstitucija netoleruoja tokios teisinės situacijos, kai Seimo nariais yra asmenys, kurie negalėjo būti renkami Seimo nariais, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo (plačiau žr.: *Sinkevičius V.*, 2009, p. 150).

įstatymų pažeidimų tais atvejais, kai sprendimai buvo priimti ar kita šios komisijos veika buvo padaryta pasibaigus balsavimui renkant Seimo narius ar Respublikos Prezidentą; 3) šios rūšies paklausimas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui. Į šiame straipsnyje nurodytus terminus įskaitomos ir ne darbo dienos.

Šiame kontekste paminėtinos ir Seimo rinkimų įstatymo⁶¹ (86 str. 5 d., 95 str.) bei Prezidento rinkimų įstatymo⁶² (77 str.) nuostatos, reglamentuojančios Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimus su paklausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimo, taip pat Seimo įgaliojimus su paklausimu kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo pažeidimo.

Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad, po teisės aktų konstitucingumo kontrolės, antroji labiausiai paplitusi konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupė – rinkimų ginčų nagrinėjimas⁶³. Tokią tendenciją atspindi ir Konstitucinio Teismo išnagrinėtų bylų statistika, būtent rinkimų teisėtumo srityje priimta daugiausia baigiamųjų aktų nagrinėjant paklausimus dėl išvadų: 5 išvados⁶⁴ ir 3⁶⁵ sprendimai dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą. Visi šie aktai priimti sprendžiant būtent dėl Seimo narių rinkimų teisėtumo ir nė vieno sprendžiant dėl Prezidento rinkimų teisėtumo. Iš penkių Konstitucinio Teismo pateiktų išvadų tik vienoje – 2012 m. lapkričio 10 d. išvadoje Konstitucinis Teismas pripažino, kad VRK sprendimais buvo pažeistos Seimo rinkimų įstatymo nuostatos (kitose priimtose išvadose Konstitucinis Teismas pripažino, kad VRK sprendimais Seimo rinkimų įstatymo nuostatos nebuvo pažeistos).

Konstitucinis Teismas vykdo tik Seimo narių ir Prezidento rinkimų teisėtumo kontrolę, Konstitucinis Teismas nevykdo savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento narių rinkimų teisėtumo kontrolės. Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra galutinė instancija byloms pagal

⁶¹ Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Lietuvos aidas, 1992, Nr. 139; Žin., 1992, Nr. 22-635; 1996, Nr. 62-1467; 2000, Nr. 59-1760.

⁶² Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // Lietuvos aidas, 1992, Nr. 253; Žin., 1993, Nr. 2-29; Žin., 2008, Nr. 71-2721; 2013, Nr. 120-6055.

⁶³ Ginsburg T., Elkins Z., 2008.

⁶⁴ Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada // Žin., 1996, Nr. 114-2644; Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada // Žin., 2004, Nr. 163-5955; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada // Žin., 2008, Nr. 130-4992; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 131-6607.

⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas // Žin., 2008, Nr. 130-4993; Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas // Žin., 2008, Nr. 130-4994; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.

skundus dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų ir neveikimo, išskyrus tuos, kurie priskirti Konstitucinio Teismo kompetencijai (20 str. 1 d. 4 p.)⁶⁶. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme nustatyta, kad kandidatų sąrašus iškėlusios partijos, rinkimų komitetai, kandidatai, išrinkti savivaldybės tarybos nariai po galutinių rinkimų rezultatų oficialaus paskelbimo iki pirmojo naujai išrinktos savivaldybės tarybos posėdžio bet kurią Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą ar kitą jos veiką per 5 dienas po Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo įsigaliojimo ar po to, kai paaiškėjo apie ginčijamą veiką, gali apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šiuos skundus išnagrinėja per 5 dienas (81 str. 5 d.)⁶⁷. Rinkimų į Europos Parlamentą įstatyme nustatyta, kad partijos, rinkimų komitetai, iškėlę kandidatus, jų atstovai rinkimams Vyriausiojoje rinkimų komisijoje Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl šio įstatymo pažeidimų ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai paskelbti oficialūs rinkimų rezultatai, gali apskųsti Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šiuos skundus išnagrinėja per 3 dienas. Jo sprendimas įsiteisėja nuo paskelbimo (88 str.)⁶⁸.

Akivaizdu, kad rinkimų bylų kiekis ir pobūdis LVAT yra neatsiejamas nuo šalies politinio gyvenimo realijų. Pavyzdžiui, 2015 m. vykę vietos savivaldos rinkimai nulėmė, kad lyginant su ankstesniais metais apžvelgiamoje srityje teismas gavo trečdaliu daugiau skundų⁶⁹. Pavyzdžiui, vienoje 2015 m. nagrinėtoje byloje dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo, kuriuo negaliojančiais pripažinti 2015 m. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatai vienmandatėje Širvintų rajono apygardoje, LVAT konstatavo, kad byloje surinkti duomenys buvo pakankamas pagrindas VRK išvadoms, jog buvo perkami rinkėjų balsai, todėl nebuvo užtikrinti pagrindiniai rinkimų principai bei iškreipta dalies

⁶⁶ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 13-308.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 53-996; TAR, 2014-07-11, Nr. 2014-10139.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas // Žin., 2003, Nr. 115-5192; 2013, Nr. 121-6116.

⁶⁹ Teismo nagrinėtose bylose buvo sprendžiami klausimai dėl savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimų, dėl kandidatų neregistravimo ar jų registracijos panaikinimo, dėl dalyvavimo nacionalinių transliuotojų rengiamose diskusijose per radiją ir televiziją, dėl rinkimų rezultatų tvirtinimo ar pripažinimo negaliojančiais, dėl apylinkių rinkimų komisijų pirmininkų skyrimo ir kiti. Įdomu paminėti, jog šio pobūdžio bylose dažniau nei įprastai buvo naudojamosi elektroninių paslaugų portalu *e.teismas.lt* – net trečdalis visų skundų teismui buvo pateikta elektroniniu būdu. Tikėtina, jog tą lemia ir ypatingas šių bylų pobūdis, reikalaujantis kuo skubesnio jų išnagrinėjimo (žr.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. veiklos apžvalga. Prieiga per internetą: <https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/d1_metinis_2015_web-1.pdf>).

rinkėjų valia, t. y. padarytas šiurkštus Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatų pažeidimas⁷⁰.

Taigi VRK sprendimai, kuriais nustatyti galutiniai savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimų rezultatai, gali būti skundžiami LVAT. Šiame kontekste gali kilti klausimas, ar nereikėtų Konstituciniam Teismui priskirti ir šių rinkimų teisėtumo kontrolės funkcijos. Tačiau reikia pasakyti, kad panašus kompetencijos padalijimas rinkimų teisėtumo kontrolės srityje būdingas ir kitoms valstybėms. Pavyzdžiui, Prancūzijos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinė Taryba prižiūri, ar teisingai renkamas Respublikos Prezidentas, nagrinėja skundus ir tvirtina rinkimų rezultatus (58 str.), be to, Konstitucinė Taryba priima sprendimus dėl deputatų ir senatorių rinkimų teisingumo, jeigu yra ginčijami rinkimų rezultatai (59 str.). Taigi Prancūzijoje Konstitucinė Taryba nagrinėja skundus dėl nacionalinių rinkimų, o Valstybės Taryba – skundus dėl vietos ir administracinių rinkimų⁷¹. Tai atspindi ir teisės mokslo doktrinoje vyraujančius siūlymus konstituciniams teismams suteikti tik aukščiausiųjų valstybės organų formavimo teisminės kontrolės įgaliojimus⁷². Savivaldos institucijų rinkimų teisėtumo kontrolę atlieka tik Austrijos bei Slovakijos konstituciniai teismai. Rinkimų į Europos Parlamentą teisėtumo klausimas konstituciniams teismams priskiriamas taip pat ganėtinai retai (Austrija, Slovakija, Slovėnija⁷³).

Paminėtina ir tai, kad dauguma konstitucinių teismų, turinčių įgaliojimus rinkimų teisėtumo srityje, nagrinėja klausimus dėl parlamento rinkimų, o prezidento rinkimų klausimai sprendžiami rečiau⁷⁴. Taigi Europos valstybių kompetencijos rinkimų teisėtumo klausimų srityje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo rinkimų teisėtumo kontrolės objektų sąrašas tikrai negali būti pavadintas siauru. Konstituciniam Teismui priklauso ir Prezidento rinkimų teisėtumo kontrolė, tad šis sąrašas gali būti laikomas platesniu nei daugumos Europos valstybių. Atkreiptinas dėmesys ir į LVAT bei Konstitucinio Teismo bendradarbiavimą nagrinėjant rinkimų bylas. Nagrinėdamas administracines bylas rinkimų teisės srityje, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą, kilus abejonėms dėl byloje taikytinų įstatymų nuostatų atitikties

⁷⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 1 d. nutartis, bylos Nr. R-25-146-2015.

⁷¹ *Ghevontian R.*, 2005, p. 112.

⁷² *Steinberger H.* Models of constitutional jurisdiction. European Commission for Democracy through Law. Council of Europe Press, 1993, p. 66.

⁷³ Austrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 67 str. 1 d.; Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 56 p.

⁷⁴ *Navickaitė J.* Europos konstitucinių teismų kompetencijų lyginamoji analizė. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2011, p. 73.

Konstitucijai, kreipėsi į Konstitucinį Teismą, pateikdamas atitinkamus prašymus⁷⁵. Todėl manytina, kad kompetencijos pasidalijimas tarp Konstitucinio Teismo ir LVAT rinkimų teisėtumo kontrolės srityje laikytinas optimaliu ir atitinkančiu Europos valstybių praktiką šioje srityje.

Pažymėtina, kad 2015 m. gegužės 14 d. priimtomis KTĮ pataisomis paklausimų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo tvarkoje įvesta ganėtinai reikšmingų permainų. KTĮ 77 str. 1 d. papildyta tuo aspektu, kad su šios rūšies paklausimais galima kreiptis ne vėliau kaip per 3 dienas ne tik po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai toje rinkimų apygardoje (kaip buvo nustatyta ankstesnėje šios straipsnio dalies redakcijoje), bet ir kai paskelbiamas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo. Anksčiau tokia galimybė buvo nustatyta tik Seimo rinkimų įstatymo 95 str. 1 d., tačiau KTĮ galimybė vertinti VRK sprendimus dėl laisvos Seimo nario vietos atsiradimo ar užėmimo nebuvo nustatyta. Konstituciniam Teismui vieną kartą teko nagrinėti paklausimą, kuris buvo paduotas remiantis būtent Seimo rinkimų įstatymo 95 str. 1 d.⁷⁶ Šiame sprendime Konstitucinis Teismas lyg suabejojęs tokios nuostatos konstitucingumu pažymėjo, kad Seimo rinkimų įstatymo 95 str. 1 d. konstitucingumas nėra tyrimo dalykas sprendžiant dėl pareiškėjo paklausimo. Tačiau vėliau, kaip minėta, ši nuostata buvo įtvirtinta ir KTĮ 77 str. Taigi galima konstatuoti, kad minėtais pakeitimais buvo praplėstas paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektas paklausimų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nagrinėjimo srityje. Minėtais pakeitimais šiame straipsnyje įvesta ir kitų permainų, pavyzdžiui, nuo 72 val. iki 120 val. pailgintas šios rūšies paklausimų išnagrinėjimo terminas.

Mokslinėje literatūroje esama nuomonės dėl įstatymuose nustatytų Konstitucinio Teismo įgaliojimų nepakankamumo nagrinėjant paklausimus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Apibendrintai galima konstatuoti, kad stokojama teisinio reguliavimo, kuris reglamentuotų šiuos aspektus: 1) išrinktojo, bet dar neprisiekusio Seimo nario mandato netekimą dėl to, kad po to, kai asmuo yra išrinktas Seimo nariu, nustatoma, jog toks asmuo negalėjo būti įregistruotas kandidatu į Seimo narius ir negalėjo būti renkamas

⁷⁵ Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. R 442-7/2014 ginčas kilo dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo, kuriuo visuomeninis rinkimų komitetas „Už konstitucines gyventojų teises“ įregistruotas dalyvauti 2014 m. rinkimuose į Europos Parlamentą pavadinimu A. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šioje byloje kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo (2013 m. lapkričio 12 d. redakcija) 38 straipsnio 2 ir 6 dalių tam tikra apimtimi atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.

⁷⁶ Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.

Seimo nariu, nes neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo; 2) išrinktojo Seimo nario mandato netekimą dėl to, kad laikotarpiu nuo jo išrinkimo iki Seimo nario priesaikos davimo atsirado (ne paaiškėjo iki tol buvusios, bet atsirado) Konstitucijoje nurodytos aplinkybės, dėl kurių toks asmuo negalėjo būti renkamas Seimo nariu (pvz., asmuo įgijo kitos valstybės pilietybę; jam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė už nusikaltimo padarymą, ir asmuo jos dar nėra atlikęs; asmuo pripažintas neveiksniu bei kt.); 3) priesaiką davusio Seimo nario įgaliojimų nutraukimą, jeigu po to, kai toks asmuo davė Seimo nario priesaiką, nustatoma, kad yra aplinkybių, dėl kurių toks asmuo apskritai negalėjo būti renkamas Seimo nariu, nes jis neatitiko kurio nors Konstitucijoje nurodyto reikalavimo, ar nustatoma, jog asmuo iki rinkimų nuslėpė reikšmingas aplinkybes, kurias jis pagal Seimo rinkimų įstatymą turėjo nurodyti⁷⁷.

Ir nors esama nuomonės, kad atsižvelgiant į tai, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, Seimas, taip pat Prezidentas, nepaisant to, kada paaiškėjo nurodytos aplinkybės, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad jis pateiktų išvadą, ar per Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai, tiesiogiai taikant Konstituciją⁷⁸. Vis dėlto manytina, kad reikėtų patobulinti įstatymus (*inter alia*, KTĮ) suteikiant papildomus įgaliojimus Vyriausiajai rinkimų komisijai, Konstituciniam Teismui ir Seimui, kad galima būtų užtikrinti, jog Seimo nario priesaiką duos ir visus Seimo nario kaip Tautos atstovo įgaliojimus įgis tik tokie išrinktieji Seimo nariai, kurie prieš juos renkant atitiko visus Konstitucijoje nurodytus reikalavimus. Įstatymuose papildomi įgaliojimai Seimui ir Konstituciniam Teismui turėtų būti suteikti ir dėl to, kad, nustačius, jog Seimo nario priesaiką yra davęs toks asmuo, kuris remiantis Konstitucija negali būti renkamas Seimo nariu, galima būtų bet kada nutraukti tokio Seimo nario įgaliojimus.

2.1.2. Ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas

Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas teikia išvadą, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Prašyti šios rūšies Konstitucinio Teismo išvados gali tik Seimas (Konstitucijos 106 str. 5 d.).

⁷⁷ Plačiau apie tai skaitykite: *Sinkevičius V.*, 2009.

⁷⁸ *Sinkevičius V.*, 2009, p. 150.

Paklausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu Seimo statuto nustatyta tvarka (KTĮ 78 str. 1 d.). Toks Seimo nutarimas turi būti priimtas daugiau kaip pusės visų Seimo narių dauguma (Seimo statuto 29 (1) str.). Prie paklausimo ir atitinkamo Seimo nutarimo turi būti pridėta Seimo patvirtintos gydytojų komisijos išvada (KTĮ 78 str. 2 d.). Sprendžiant klausimą, ar Respublikos Prezidento sveikata leidžia jam eiti savo pareigas, Seimas nutarimu patvirtina ne mažiau kaip penkių narių gydytojų komisiją, kuri pateikia Seimui išvadą dėl Respublikos Prezidento sveikatos būklės (Seimo statuto 29 (3) str.). Bylos pagal Seimo paklausimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam eiti pareigas, nagrinėjamos skubos tvarka (KTĮ 29 str. 5 d.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadamis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Konstituciniam Teismui niekada neteko nagrinėti šios rūšies konstitucinės justicijos bylos.

Paminėtina, kad panašūs konstitucinių teismų įgaliojimai nėra dažnai pasitaikantis reiškinys. Tačiau kai kurių valstybių konstitucijose yra įtvirtinta, kad konstituciniai teismai dalyvauja konstatuojant faktą dėl valstybės vadovo sveikatos būklės, t. y. dėl šio pareigūno galėjimo vykdyti savo funkcijas. Pavyzdžiui, Portugalijos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas yra įgaliotas padaryti pareiškimą, kad Respublikos Prezidentas negali vykdyti savo pareigų dėl nuolatinės fizinės būklės (223 str.).

2.1.3. Ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai

Nors santykis tarp nacionalinių konstitucijų ir tarptautinės teisės dažnai įvardijamas kaip vienas iš aktualiausių šiuolaikinės konstitucinės teisės klausimų, tačiau tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolei skirtų publikacijų pasitaiko nepelnytai retai.

Pirmoji tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę 1958 m. Konstitucijoje įtvirtino Prancūzija, suteikusi įgaliojimus Konstitucinei Tarybai vykdyti išankstinę šių aktų kontrolę. Nors *ex ante* tarptautinių sutarčių kontrolė prasidėjo Europos Sąjungoje, kai ši galimybė buvo įtvirtinta 1957 m. Romos sutartyje, tačiau šio instituto paplitimą labiausiai paskatino dėl šio mechanizmo įtvirtinimo Prancūzijos Konstitucijoje kilusios diskusijos⁷⁹.

⁷⁹ Mendez M., 2017.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas teikia išvadas, ar šalies tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 105 str. 3 d.). Konstitucinio Teismo išvados šiuo klausimu prašyti gali Seimas ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Prašyti išvados dėl tarptautinės sutarties galima ir iki jos ratifikavimo Seime (KTĮ 73 str. 3 p.). Paklausimai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikties Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikties Konstitucijai tyrimo bendras taisykles (KTĮ 82 str. 1 d.). Bylos pagal Seimo ir Respublikos Prezidento paklausimus (*inter alia*, aptariamoms rūšies) nagrinėjamos skubos tvarka (KTR 100 p.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Seimo statute nustatyta, kad Seimas, gavęs Konstitucinio Teismo išvadą, jog Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis prieštarauja Konstitucijai, iki sutarties ratifikavimo Seime paskiria Seimo komitetus, atsakingus už jos suderinimą su Konstitucija ir šio klausimo pateikimą svarstyti Seime (181(3) str.). Kol kas dėl tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai į Konstitucinį Teismą buvo kreiptasi tik vieną kartą – iki jos ratifikavimo⁸⁰.

Konstitucijos 105 str. nurodytos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, todėl paklausimai Konstituciniam Teismui dėl ministerijų, Vyriausybės įstaigų, kitų valstybės institucijų vardu pagal jų kompetenciją sudaromų susitarimų su užsienio valstybių ar organizacijų institucijomis konstitucingumo negalimi (pagal Tarptautinių sutarčių įstatymo 1 straipsnį, jie nėra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys)⁸¹. Paminėtina, kad ir kituose Europos valstybių konstituciniuose teismuose dažniausiai galima vertinti tik tų tarptautinių sutarčių konstitucingumą, kurias reikia ratifikuoti⁸². Siauresnis tarptautinių sutarčių konstitucingumo patikros sąrašas numatytas Čekijoje. Tai sutartys, kurioms reikalingas Parlamento pritarimas, kai Čekijos valstybės valdžios kompetencijų dalis perduodama tarptautinei organizacijai, institucijai, kurias ratifikavusi Čekija tampa tarptautinės organizacijos dalimi, bendros ekonominės prigimties, susijusios su asmenų teisėmis ir pareigomis, sąjungos, taikos ar kitos politinės prigimties sutartys⁸³. Taigi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija vertinti tik tas tarptautines

⁸⁰ Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada // Žin., 1995, Nr. 9-199.

⁸¹ *Kūris E.* (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas // Lietuvos teisinės institucijos. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 83.

⁸² *Navickaitė J.*, 2011, p. 43.

⁸³ Ten pat, p. 44.

sutartis, kurias reikia ratifikuoti, atitinka Europos konstitucinių teismų konstitucines tradicijas.

Kaip minėta, šis paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektas yra išskirtinis likusių šių įgaliojimų objektų sąrašė. Trys iš Konstitucijos 105 str. 3 d. įvardytų konstitucinės justicijos proceso objektų, t. y. visi, išskyrus Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumą, gali būti priskirti vienai iš šios studijos I skyriuje išskirtų įgaliojimų grupių – veiksmų konstitucinei kontrolei. Šie objektai suponuoja, kad šioje įgaliojimų grupėje faktų tyrimas ir jų teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys. Kitokio pobūdžio objektas yra Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumas. Pagal savo esmę jis artimesnis prašymų ištirti teisės aktų atitikti Konstitucijai nagrinėjimo objektams, nes, Konstituciniam Teismui vertinant tarptautinių sutarčių konstitucingumą, vertinamos konkretaus teisės akto – tarptautinės sutarties – nuostatos, o ne realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai, kaip yra kitais Konstitucinio Teismo išvadų teikimo atvejais. Taigi šis objektas priskirtinas pirmajai konstitucinės kontrolės įgaliojimų grupei – teisės aktų konstitucingumo kontrolei. Tokį šio konstitucinės justicijos proceso objekto išskirtinumą paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo objektų grupėje liudija ir KTĮ nuostatos. KTĮ 82 str. nustatyta, kad paklausimai dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai nagrinėjami pagal teisės aktų atitikimo Konstitucijai bendras taisykles (1 d.), kiti paklausimai nagrinėjami Konstitucinio Teismo nuožiūra laikantis paprastesnės procedūros (2 d.).

Tačiau ši Konstitucinio Teismo prerogatyva turi tam tikrų ypatumų lyginant su Teismo įgaliojimais vertinti Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, vykdomosios valdžios teisės aktų atitikti Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui. Visų pirma dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo gali kreiptis kur kas siauresnis subjektų ratas: Seimas ir Prezidentas. Antra, KTĮ 73 str. 3 p. nustatyta, kad prašyti išvados dėl tarptautinės sutarties galima ir iki jos ratifikavimo Seime. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad po to, kai Seimo ratifikuota tarptautinė sutartis būtų pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai, atsiradę padariniai taptų rimta konstitucinės ir tarptautinės teisės problema: viena vertus, Lietuvos Respublikos sudaryta tarptautinė sutartis turi neprieštarauti Konstitucijai, kita vertus, pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės sutarties dalyvis negali remtis savo vidaus teisės nuostatomis

tam, kad pateisintų sutarties nevykdymą⁸⁴. L. Garlickio tvirtinimu, tokios problemos galima išvengti teikiant norimas sudaryti tarptautines sutartis išankstinei kontrolei ir gauti patvirtinimą dėl jų konstitucingumo iki prisiimant tarptautinius įsipareigojimus⁸⁵.

Apskritai kalbant, Europos valstybių konstituciniuose teismuose vykdoma tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė pagal jos įgyvendinimo laiką gali būti suskirstyta į tris grupes: 1) *a priori* arba *ex ante* konstitucinė kontrolė (Prancūzija, Bulgarija, Rumunija, Slovėnija, Čekija); 2) *a posteriori* arba *ex post* konstitucinė kontrolė (Austrija); 3) abiejų kontrolės formų derinys (Lietuva, Ispanija, Lenkija, Vengrija)⁸⁶. Reikia pasakyti, kad lyginant *ex ante* ir *ex post* tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės paplitimo Europoje mastus, paprastai konstitucinės justicijos institucijoms *ex post* tarptautinių sutarčių konstitucingumo galimybė suteikiama rečiau.

Ex ante tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolei neretai teikiama pirmenybė prieš *ex post* kontrolę dėl galimų neigiamų pasekmių tarptautinei teisei ir tarptautiniams santykiams. Kartais tvirtinama, kad stipri⁸⁷ *ex post* tarptautinių sutarčių konstitucinės kontrolės forma gali lemti tarptautinės teisės pažeidimus, o *ex ante* kontrolė sumažina tokią tikimybę, nes šis tarptautinių sutarčių konstitucinės kontrolės modelis gali lemti tai, kad tarptautinė sutartis nebus ratifikuota arba bus ratifikuota po atitinkamų konstitucijos arba pačios sutarties pataisų, taip pat ji gali būti ratifikuota su tam tikromis išlygomis⁸⁸. Nors tai taip pat gali turėti neigiamų pasekmių valstybės tarptautiniams santykiams, tačiau toks tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės mechanizmas dažnai įvardijamas kaip sukeliantis mažiau neigiamų pasekmių nei *ex post* konstitucingumo kontrolė, kuri gali lemti neigiamas pasekmes ne tik tarptautinių santykių srityje, bet ir tarptautinės teisės laikymuisi.

Kaip galima pastebėti, pagrindinis argumentas prieš *ex post* tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę yra tai, kad ji gali būti nesuderinama su tarptautine teise. Vis dėlto naujausiuose konstitucinės teisės mokslo darbuose taip pat pabrėžiama, kad *ex post* tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolė gali būti įgyvendinama tarptautinei teisei palankiu būdu. Mokslinėje literatūroje išsakoma nuomonė, kad *ex post* tarptautinių sutarčių konstitucinė kontrolė ypač rekomenduojama tose konstitucinėse sistemose,

⁸⁴ Kūris E., 2011, p. 102.

⁸⁵ Garlicki L., 2001.

⁸⁶ Taip pat esama sistemų, kurios neturi tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės.

⁸⁷ Mokslinėje literatūroje stipria forma įvardijama tokia forma, kai konstitucinės justicijos institucija priima galutinį sprendimą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo.

⁸⁸ Mendez M., 2017.

kuriose jau yra nacionalinių teisės aktų *ex post* konstitucinė kontrolė⁸⁹. Taigi atsižvelgiant į tai, kad išankstinės kontrolės atveju gali būti sprendžiamas esminis klausimas, ar tarptautinė sutartis, ar jos kai kurios nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, o antruoju, t. y. vėlesniosios kontrolės, atveju gali iškilti ir pirmoji problema, ir kita, t. y. ar buvo laikomasi tarptautinės sutarties sudarymo, ratifikavimo, paskelbimo tvarkos, *a priori* ir *a posteriori* konstitucinės kontrolės formų derinys šioje srityje yra tinkamas pasirinkimas.

2.1.4. Ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai

Maždaug trečdalis konstitucinių teismų pasaulyje turi įgaliojimus aukščiausių valstybės pareigūnų apkaltos procesuose ar kitokiu būdu juos šalinant iš pareigų⁹⁰. Ne išimtis šiame kontekste yra ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris teikia išvadas, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai (Konstitucijos 105 str. 3 d.). Konstitucinio Teismo išvados šiuo klausimu gali prašyti tik Seimas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Remdamasis Konstitucinio Teismo išvadomis šiuos klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Apkaltos proceso tvarką taip pat reglamentuoja Konstitucijos 63, 74, 86, 88, 89, 108, 116 str.

Galimybė pašalinti asmenį iš pareigų, panaikinti Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtinta pirmą kartą⁹¹. Nė vienoje anksčiau galiojusioje Lietuvos konstitucijoje toks aukščiausių valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės būdas nebuvo numatytas.

Apkaltos proceso tvarką nustato Seimo statutas (Konstitucijos 74 str.). Ši tvarka reglamentuojama Seimo statuto VIII dalyje „Apkaltos procesas“. Seimo statuto 239 str. įtvirtintos nuostatos susijusios su Seimo įgaliojimais kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai neprieštarauja Konstitucijai. Seimo statuto 240 str. reglamentuojama apkaltos procedūros tolesnė eiga,

⁸⁹ Ten pat.

⁹⁰ Ginsburg T., Elkins Z., 2008.

⁹¹ Statkevičius M. Apkaltos padariniai // Teisė, 2005, t. 56.

t. y. įsigaliojus Konstitucinio Teismo išvadai. Kiti su Konstitucinio Teismo išvadomis, priimtomis apkaltos bylose, susiję klausimai taip pat reglamentuojami Seimo statuto 241 str. 3 d. ir 242 str.

Konstitucinis Teismas yra priėmęs penkias⁹² išvadas dėl Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo ir vieną⁹³ sprendimą dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą šiuo klausimu. Visose penkiose išvadose Konstitucinis Teismas nusprendė, kad pareigūnų veiksmai prieštarauja Konstitucijai. Vienoje išvadoje pripažinta, kad Konstitucijai prieštaravo Respublikos Prezidento veiksmai, taip pat kad šiais veiksmais buvo šiurkščiai pažeista Konstitucija⁹⁴. Kitose keturiose – Konstitucijai prieštaraujančiais pripažinti Seimo narių veiksmai, taip pat pripažinta, kad šiais Seimo narių veiksmais buvo sulaužyta priesaika ir šiurkščiai pažeista Konstitucija⁹⁵. Trimis iš šių atvejų Seimas panaikino Seimo narių, taip pat Prezidento mandatą. Vienas Seimo narys mandatą išsaugojo, du Seimo nariai atsistatydino patys (vienas iš jų iki Seimo balsavimo dėl jo mandato panaikinimo⁹⁶, kitas po to, kai Seimui neužteko Seimo narių balsų, kad jo mandatas būtų panaikintas). Lietuvoje buvo inicijuoti ir kiti apkaltos procesai, kuriuose Konstitucinis Teismas išvadų neteikė, tačiau savaip dalyvavo priimdamas nutarimus dėl atitinkamų Seimo nutarimų⁹⁷ ar Prezidento

⁹² Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // Žin., 2004, Nr. 49-1600; Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Žin., 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada // TAR, 2014-06-05, Nr. 7164; Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada // TAR, 2017-12-19, Nr. 20413; Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada // TAR, 2018-01-02, Nr. 60.

⁹³ Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // Žin., 2004, Nr. 49-1600.

⁹⁵ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Žin., 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada // TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

⁹⁶ Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvadoje dėl K. Pūko veiksmų atitikties Konstitucijai konstatuota, kad Seimo nario K. Pūko veiksmai Seimo nario padėjėjo-sekretoriaus pareigas einančių ir šias pareigas užimti pretendavusių asmenų atžvilgiu, nurodyti Specialiosios tyrimo komisijos dėl apkaltos Seimo nariui K. Pūkui išvadoje, prieštarauja Konstitucijai. Šiais veiksmais Seimo narys K. Pūkas šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir sulaužė priesaiką. Išvadoje konstatuota, kad K. Pūko veiksmai iš esmės atitinka priekabiavimo dėl lyties ir seksualinio priekabiavimo požymius, taigi gali būti laikomi priekabiavimu dėl lyties, be kita ko, seksualiniu priekabiavimu. Konstitucinis Teismas išvadoje pažymėjo, kad viena iš pagal Konstitucijos 29 straipsnį draudžiamo diskriminavimo (kartu ir žmogaus orumo žeminimo) formų yra priekabiavimas, be kita ko, priekabiavimas dėl lyties ir seksualinis priekabiavimas. Taigi šia išvada Konstitucinis Teismas konstituciniu lygmeniu pasakė „stop“ moterų žeminimui bei jų traktavimui seksualiniais objektais. Lietuvoje ši išvada paskatino vadinamąjį „me too“ judėjimą, kuomet moterys viešai pradėjo kalbėti apie patirtą seksualinį priekabiavimą. Sunku būtų prognozuoti, kokia būtų buvusi visuomenės reakcija, jeigu K. Pūkas nebūtų atsistatydinęs iš Seimo nario pareigų ir Seimas būtų priėmęs sprendimą K. Pūko mandato nepanaikinti. Ką tada turėtų galvoti tiek tiesiogiai nuo šio Seimo nario veiksmų nukentėjusios moterys, tiek kitos moterys, kurias ši išvada padrašina netylėti apie patirtą priekabiavimą?

⁹⁷ 1998 m. spalio mėn. apkaltos procesas inicijuotas Seimo nariui A. Butkevičiui, tačiau šis pasiūlymas buvo atmestas. Seimo narių grupė kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl Seimo nutarimo, kuriame motyvuojant tuo, kad Seimas jau pasirinko vieną iš galimų procedūrų – sutikimą patraukti baudžiamojon atsakomybėn Seimo narį A. Butkevičių ir todėl negali nagrinėti apkaltos proceso inicijavimo klausimo, atsisakyt

dekretų⁹⁸ konstitucingumo.

Konstitucijos 74 str. nustatyti apkaltos pagrindai: šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, priesaikos sulaužymas, nusikaltimo padarymas. Šis apkaltos pagrindų sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti plečiamas ar siaurinamas įstatymais⁹⁹. Du iš nurodytų apkaltos pagrindų – šiurkštus Konstitucijos pažeidimas ir priesaikos sulaužymas – sutampa: šiurkštus Konstitucijos pažeidimas visada reiškia, kad buvo sulaužyta priesaika, o priesaikos sulaužymas yra šiurkštus Konstitucijos pažeidimas¹⁰⁰. Savarankiškas apkaltos pagrindas – nusikaltimo padarymas. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad šiuo pagrindu apkaltos procesas gali vykti ir Teismui nepateikiant atitinkamos išvados, nes nusikaltimo padarymo faktą nustato kitos teisinės institucijos¹⁰¹. Tačiau vėlesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose buvo konstatuota, kad kai įsiteisėja apkaltinamasis nuosprendis atitinkamo asmens atžvilgiu, Seimas privalo išsiaiškinti, ar nusikaltimo padarymo metu nebuvo šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika¹⁰².

Seimo statuto 227 str. buvo nustatyta, kad apkaltos procesas yra parlamentinė procedūra, kurią Seimas taiko Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytiems asmenims dėl Konstitucijai prieštaraujančių jų veiksmų, *padarytų einant pareigas*, siekdamas išspręsti tokių asmenų konstitucinės atsakomybės klausimą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad pagal šią Seimo statuto nuostatą nusikaltimas turėjo būti padarytas asmeniui einant atitinkamas pareigas, o ne iki tol. Tačiau 2016 m. kovo 2 d. Konstituciniame Teisme priimtas Seimo narių grupės prašymas ištirti Seimo statuto 227 str. atitiktį Konstitucijai tiek, kiek pagal jį galimybė taikyti apkaltą kaip konstitucinės atsakomybės priemonę

inicijuoti apkaltą, konstitucingumo. Konstitucinis Teismas 2000 m. kovo 30 d. nutarimu (Žin., 2000, Nr. 28-784) nusprendė, kad ginčijami Seimo nutarimai neprieštaravo Konstitucijai. Nutarime konstatuota, kad Seimas, priėmęs rezoliuciją leisti Seimo narį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, negalėjo pradėti apkaltos proceso parengiamųjų veiksmų, kol Seimo nario baudžiamosios atsakomybės klausimo neišsprendė teisinės institucijos – tardymas ir teismas. 1998 m. lapkričio mėn. A. Butkevičius nuteistas už sukčiavimą stambiu mastu. 1999 m. birželio mėn. apkalta A. Butkevičiui buvo surengta, tačiau A. Butkevičius Seimo nario mandato neprarado.

⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarime (Žin., 2004, Nr. 56-1948) vertintas Prezidento dekreto „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ konstitucingumas. Konstitucinis Teismas nutarė, kad Seimo statuto 230 str. 1 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą konkrečiam asmeniui turi teisę Respublikos Prezidentas, o dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų bei Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų – taip pat ir teisėjų garbės teismas, taip pat ir minėtas Prezidento dekretas prieštarauja Konstitucijai.

⁹⁹ *Sinkevičius V.*, 2018, p. 315.

¹⁰⁰ *Kūris E.*, 2011, p. 104.

¹⁰¹ Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas // Žin., 2001, Nr. 10-295.

¹⁰² Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Žin., 2004, Nr. 85-3094.

siejama su Konstitucijai prieštaraujančių veiksmų padarymu einant Konstitucijos 74 straipsnyje išvardytas pareigas¹⁰³. Seimas, nesulaukęs Konstitucinio Teismo nutarimo šiuo klausimu, kreipėsi į Konstitucinį Teismą išvados, ar Konstituciją atitinka tie įsiteisėjusiu teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu nustatyti Seimo nario V. Gapšio veiksmai, kurie buvo atlikti iki jam duodant Seimo nario priesaiką. Konstitucinis Teismas 2016 m. gegužės 10 d. sprendimu atsisakė nagrinėti Seimo paklausimą dėl Seimo nario Vytauto Gapšio veiksmų atitikties Konstitucijai¹⁰⁴. Konstitucinis Teismas šiame sprendime konstatavo, kad apkaltos pagrindo „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ taikymas nesuponuoja Seimo įgaliojimų kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu, ar Seimo nario, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, tais atvejais, kai tokiais veiksmais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas pareiškė neturintis įgaliojimų vertinti atitikties Konstitucijai požiūriu tokių veiksmų, kuriais negalėtų būti šiurkščiai pažeista Konstitucija ir sulaužyta priesaika dėl to, kad jie atlikti iki duodant Seimo nario priesaiką. Sprendime konstatuota, kad šio klausimo nagrinėjimas nežinybingas Konstituciniam Teismui.

Vis dėlto Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarime pripažinta, kad Seimo statuto 227 straipsnis tiek, kiek pagal jį apkaltą galima taikyti paaiškėjus tik tokiam nusikaltimui, kuris padarytas einant Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas pareigas, prieštarauja Konstitucijai. Nutarime konstatuota, kad apkalta gali būti taikoma ir už nusikaltimą, padarytą iki asmeniui pradėdant eiti minėtas pareigas. Kitoks Konstitucijos nuostatų aiškinimas būtų nesuderinamas su konstitucine apkaltos paskirtimi, nes sudarytų prielaidas eiti pareigas tiems aukščiausiems valstybės pareigūnams, kurie, paaiškėjus nusikaltimams, padarytiems iki jiems pradėdant eiti pareigas, diskredituotų valstybės valdžią ir dėl to prarastų piliečių pasitikėjimą. Kiekvienu atveju tik Seimas gali pašalinti konkretų asmenį iš jo užimamų pareigų (panaikinti jo Seimo nario mandatą) paaiškėjus, jog jis padarė nusikaltimą.

Svarbu pažymėti, kad šiame nutarime konstatuota ir tai, kad pagal Konstituciją, taikant apkaltą jos 74 straipsnyje nurodytam asmeniui už nusikaltimą, padarytą iki jam duodant priesaiką (t. y. prieš pradėdant vykdyti pareigas), į Konstitucinį Teismą su

¹⁰³ Konstitucinio Teismo pirmininko 2016 m. kovo 2 d. potvarkis Nr. 2B-12.

¹⁰⁴ Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

paklausimu, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, neturi būti kreipiamasi. Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad įsigaliojus šiam nutarimui Seimui atitinkamai kyla pareiga koreguoti visuminį apkaltos proceso teisinį reguliavimą¹⁰⁵. Paminėta, kad kai kurie konstitucinės teisės mokslo atstovai tokios pozicijos dėl Konstitucijos 74 straipsnio laikėsi dar iki šio Konstitucinio Teismo nutarimo. Pavyzdžiui, V. Sinkevičius viename savo straipsnyje aptariamam klausimui jau anksčiau tvirtino, kad Konstitucijos 63 straipsnio 5 punkte nustatytas Seimo nario įgaliojimų nutrūkimo pagrindas, „kai Seimas panaikina Seimo nario mandatą apkaltos proceso tvarka“ ir Konstitucijos 74 straipsnyje numatytas Seimo nario apkaltos pagrindas „paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas“ reiškia, kad Seimo nario mandatas gali būti panaikintas ir už nusikaltimą, kurį Seimo narys padarė eidamas Seimo nario pareigas, ir už nusikaltimą, kurį asmuo padarė iki pradėdamas jas eiti¹⁰⁶, o teismo apkaltinamasis nuosprendis jo atžvilgiu buvo priimtas ir įsiteisėjo jam einant Seimo nario pareigas¹⁰⁷. Taip pat, kad Konstitucijos 74 straipsnio nuostata, kad „Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai gali būti pašalinti iš pareigų, gali būti panaikintas Seimo nario mandatas, kai paaiškėja, jog padarytas nusikaltimas“, reiškia, jog faktą, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas ar teisėjas, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ar teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas ar teisėjas, Seimo narys padarė nusikaltimą, gali konstatuoti du subjektai, t. y. ir teismas, ir Seimas, o faktą, kad nusikaltimą padarė Respublikos Prezidentas, gali konstatuoti tik vienas subjektas, t. y. Seimas¹⁰⁸.

Nei Konstitucijoje, nei Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nėra atskleista, už kokio nusikaltimo padarymą Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytas asmuo gali būti pašalintas iš pareigų. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nustatyta, kokios visuomenei pavojingos veikos yra laikomos nusikaltimais¹⁰⁹. Mokslinėje literatūroje išsakoma nuomonė, kad verbalinis, loginis ir sisteminis Konstitucijos aiškinimas leidžia teigti, kad apkalta galima ne tik už nusikaltimą, kuriuo šiurkščiai pažeista Konstitucija,

¹⁰⁵ Plačiau žr. Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimą // TAR, 2017-02-24, Nr. 3068.

¹⁰⁶ Autorius taip pat pabrėžė, kad jeigu Seimas apkaltos proceso tvarka panaikintų tokio asmens Seimo nario mandatą, ši aplinkybė neuždraustų tokiam asmeniui ateityje būti renkamam Seimo nariu, jeigu jis bus atlikęs teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę ir atitiks kitas Konstitucijoje nustatytas sąlygas.

¹⁰⁷ *Sinkevičius V.*, 2016, p. 34.

¹⁰⁸ Ten pat, p. 35.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.

sulaužyta priesaika, diskredituota valdžia, bet ir už bet koki kitą nusikaltimą. Nusikaltimo pobūdis gali lemti Seimo sprendimą, ar asmuo bus pašalintas iš pareigų apkaltos proceso tvarka, bet jo pobūdis (neatsargus nusikaltimas, nesunkus nusikaltimas, nusikaltimas, kuriuo nėra pažeista Konstitucija, nėra sulaužyta priesaika ir pan.) nelaikytinas aplinkybe, kuri neleidžia asmens pašalinti iš pareigų, panaikinti jo Seimo nario mandatą¹¹⁰.

Europos valstybėse dažniausias apkaltos pagrindas yra Konstitucijos (Vokietija, Austrija, Slovakija, Bulgarija, Slovėnija), taip pat įstatymų (Vokietija, Slovėnija) pažeidimai. Apkaltos pagrindais taip pat gali būti valstybės išdavimas (Italija, Slovakija, Bulgarija, Čekija), siekis pažeisti Konstituciją (Italija)¹¹¹. Taigi šiame kontekste galima konstatuoti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytas ganėtinai platus apkaltos pagrindų sąrašas.

Konstitucijos 74 str. nustatytas ir gana platus pareigūnų, kurie gali būti pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, sąrašas: Respublikos Prezidentas, Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, Seimo nariai. Konstitucinės teisės mokslo atstovų darbuose tvirtinama, kad toks pareigūnų ratas pasirinktas atsižvelgiant į Tautos suvereniteto ir valdžių padalijimo teoriją, t. y. Konstitucijoje įtvirtintą „trijų valdžių pareigūnų“ apkaltos koncepciją, pagal kurią apkalta gali būti taikoma Respublikos Prezidentui, Seimo nariams ir aukščiausių grandžių teisėjams¹¹².

Galima sakyti, kad Konstitucija nustato tam tikrą 74 straipsnyje nurodytų asmenų veiklos modelį, tam tikras veiklos taisykles ir standartus, kurių neleidžiama pažeisti. Nurodyti asmenys turi ypatingą konstitucinį statusą, Konstitucijoje jiems nustatytos atitinkamos garantijos (imunitetai ir kt.) – tai suponuoja ir jų ypatingą atsakomybę valstybinei bendruomenei – pilietinei Tautai¹¹³. Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys yra ypač svarbias pareigas einantys valstybės pareigūnai, jų statusas ypatingas. Iš Konstitucijos preambulėje įtvirtintų Tautos siekių, t. y. atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekių, taip pat iš konstitucinio teisinės

¹¹⁰ *Sinkevičius V.*, 2018, p. 330.

¹¹¹ *Navickaitė J.*, 2011, p. 62.

¹¹² *Vaičiaitis V.* Prezidento apkalta 2003–2004. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 15.

¹¹³ Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // *Žin.*, 2004, Nr. 85-3094.

valstybės principo šiems asmenims kyla, *inter alia*, ypač aukšti moraliniai reikalavimai, jų reputacija turi būti nepriekaištinga¹¹⁴.

Europos valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijoms suteikti įgaliojimai vertinti valstybės pareigūnų veiksmų konstitucingumą, beveik visada į šį pareigūnų sąrašą įtraukiamas Prezidentas (Austrija, Vokietija, Italija, Čekija, Slovakija, Kroatija, Slovėnija, Bulgarija ir kt.). Austrijos ir Slovėnijos konstituciniuose teismuose taip pat sprendžiami vyriausybės narių konstitucinės atsakomybės klausimai. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia teisminės valdžios konstitucinės atsakomybės klausimus. Vis dėlto, kalbant apie teisminės valdžios konstitucinės atsakomybės klausimus, svarstytina, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatytas pareigūnų, kurie gali būti pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, sąrašas negalėtų būti plečiamas į jį įtraukiant ir Vyriausiojo administracinio teismo pirmininką ir teisėjus. Administraciniai teismai Lietuvoje pradėjo veikti 1999 m., nuo 2001 m. pradėjo veikti ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Taigi tuo metu, kai buvo kuriama Konstitucija, jos kūrėjai negalėjo numatyti poreikio įtraukti į pareigūnų, kurie gali būti pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, sąrašą ir Vyriausiojo administracinio teismo teisėjų. Pagal savo statusą šio teismo teisėjai nenusileidžia Apeliacinio teismo teisėjams, todėl jų įtraukimas į aptariamą sąrašą būtų logiškas.

Be kita ko, atskiros diskusijos reikalauja klausimas, ar nereikėtų Konstituciniam Teismui bylose dėl Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo suteikti įgaliojimų taikyti laikinąją apsaugos priemonę – atitinkamo pareigūno įgaliojimų sustabdymą. Atkreiptinas dėmesys, kad KTĮ 10 str. nustatyta, jog Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai gali būti sustabdyti Konstitucinio Teismo sprendimu, kai Seimo nutarimu po specialiosios tyrimo komisijos išvados pradedamas Seime apkaltos procesas Konstitucinio Teismo teisėjui (1 d. 2 p.), tačiau kitiems subjektams, kuriems gali būti taikoma apkaltos procedūra, tokia priemonė nėra nustatyta. Tačiau pareigūnas, kuriam pradėtas apkaltos procesas, naudoja administracinius resursus, neretai priima ir valstybinės reikšmės sprendimus (Respublikos Prezidentas, Seimo nariai), vykdo teisingumą (Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo teisėjai), taigi įgaliojimų sustabdymo institutas būtų veiksminga priemonė, galinti užkirsti kelią tam tikrų neigiamų padarinių atsiradimui.

¹¹⁴ *Sinkevičius V.*, 2016, p. 36.

2014 m. savotiška apkaltos instituto atmaina – mero ar savivaldybės nario įgaliojimų netekimo procedūra – įtvirtinta Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 25(1) str.¹¹⁵ Ši procedūra taikoma dėl Konstitucijai ir įstatymams prieštaraujančių jų veiksmų, padarytų einant savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės tarybos nario – mero pareigas, siekiant išspręsti tokių asmenų atsakomybės klausimą (25(1) str. 1 d.). Procedūrą gali inicijuoti ne mažesnė kaip 1/3 savivaldybės tarybos narių grupė. Savivaldybės taryba, apsvarsčiusi komisijos pateiktą išvadą, priima sprendimą kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą su prašymu pateikti išvadą, ar savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras sulaužė priesaiką ir (arba) nevykdė (prašyme nurodytų) jam šiame ir kituose įstatymuose nustatytų įgaliojimų (25(1) str. 7 d.). Jeigu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pateikia išvadą, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras nesulaužė priesaikos ir (arba) tinkamai vykdė jam šiame ir kituose įstatymuose nustatytus įgaliojimus, savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės tarybos nario – mero įgaliojimų netekimo procedūra nutraukiama (25(1) str. 9 d.). Jeigu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pateikia išvadą, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras sulaužė priesaiką ir (arba) nevykdė jam šiame ir kituose įstatymuose nustatytų įgaliojimų, savivaldybės taryba 3/5 visų savivaldybės tarybos narių balsų dauguma priima sprendimą, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras neteko savo įgaliojimų. Jeigu balsuojant šiame straipsnyje nustatyta tvarka nepriimamas sprendimas, kad savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras neteko savo įgaliojimų, laikoma, kad savivaldybės taryba nepritarė savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės tarybos nario – mero įgaliojimų netekimui. Savivaldybės tarybos narys ar savivaldybės tarybos narys – meras tokiu atveju gali toliau vykdyti savo įgaliojimus (25(1) str. 10 d.). ABTĮ 121 str. 1 d. nustatyta, kad LVAT savo išvadą turi pateikti per 2 mėnesius nuo prašymo gavimo dienos.

LVAT jau teko nagrinėti vienuolika šios kategorijos bylų. Trys bylos iškeltos prieš tą patį Raseinių rajono merą A. Gricių: dviejose išvadose konstatuota, kad Raseinių rajono meras priesaikos nesulaužė ir teisės aktų nepažeidė¹¹⁶, viena nutartis priimta dėl administracinės bylos nutraukimo¹¹⁷. Taip pat priimtos keturios išvados dėl savivaldybės

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Žin., 1994, Nr. 55-1049.

¹¹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. birželio 17 d. išvada, bylos Nr. I-17-438/2016; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. liepos 7 d. išvada, bylos Nr. I-19-143/2016.

¹¹⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gegužės 17 d. nutartis, bylos Nr. I-15-822/2016.

narių priesaikos sulaužymo ar įstatymuose nustatytų įgaliojimų nevykdymo: trijose¹¹⁸ iš jų konstatuota, kad savivaldybės nariai priesaikos nesulaužė ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus vykdė tinkamai, vienoje¹¹⁹ konstatuota, kad Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos narys savo veiksmais pažeidė Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalį, 25 straipsnio 4 dalį, 28 straipsnį ir Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso 4 straipsnyje įtvirtintus valstybės politikų elgesio principus ir sulaužė savivaldybės tarybos nario priesaiką. Dar keturios administracinės bylos dėl savivaldybės narių priesaikos sulaužymo ir įgaliojimų nevykdymo nutrauktos¹²⁰. Taigi 3 administracinės bylos pradėtos dėl galimo mero priesaikos sulaužymo ar dėl teisės aktų pažeidimo ir 8 – dėl savivaldybės narių priesaikos sulaužymo ar dėl teisės aktų pažeidimo¹²¹.

Lyginant su Konstitucinio Teismo išnagrinėtomis apkaltos bylomis (LVAT įgaliojimai mero ar savivaldybės nario įgaliojimų netekimo procedūroje daugeliu aspektų panašūs į Konstitucinio Teismo įgaliojimus apkaltos bylose), LVAT jurisprudencijoje galime išvelgti tendenciją daug rečiau pripažinti, kad tam tikras pareigūnas pažeidė

¹¹⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. vasario 28 d. išvada, bylos Nr. eI-7-822/2018; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gegužės 30 d. išvada, bylos Nr. eI-15-556/2018; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. liepos 25 d. išvada, bylos Nr. eI-24-822/2018.

¹¹⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. lapkričio 26 d. išvada, bylos Nr. eI-29-415/2018.

¹²⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. birželio 16 d. nutartis, bylos Nr. eI-16-442/2017; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis, bylos Nr. eI-20-1062/2018; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis, bylos Nr. eI-19-438/2018; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis, bylos Nr. eI-21-525/2018.

¹²¹ Nagrinėjant šiuos prašymus pateikiamos ir reikšmingos teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės, susijusios su savivaldybės tarybos narių pareigomis. Pavyzdžiui, 2018 m. vasario 28 d. išvadoje (byla Nr. eI-7-822/2018) teisėjų kolegija išaiškino, kad savivaldybės tarybos nario pareiga asmeniškai balsuoti savivaldybės tarybos posėdyje priskiriama prie imperatyvių teisės aktuose savivaldybės tarybos nariui įtvirtintų pareigų. Konstitucinis savivaldybės tarybos nario statusas ir individualaus savivaldybės tarybos nario mandatas suponuoja ir tai, jog joks asmuo, be kita ko, kitas savivaldybės tarybos narys negali perimti savivaldybės tarybos nario – bendruomenės atstovo – teisių ir pareigų, įskaitant teisės balsuoti. Administracinėje byloje Nr. eI-24-822/2018 pateiktoje 2018 m. liepos 25 d. išvadoje teisėjų kolegija pažymėjo, kad iš savivaldybės tarybos nario priesaikos tarybos nariams kyla elgesio standarto reikalavimai kaip kolegialių organų nariams. Jeigu savivaldybės tarybos narys jų nesilaiko ir dėl to yra sutrikdoma vietos savivaldos organo veikla (be kita ko, frakcija neįvykdo pareigos pateikti kandidatus į Kontrolės komitetą), gali būti pripažįstama, kad savivaldybės tarybos narys sulaužė priesaiką.

Nagrinėdamas šios kategorijos bylas Teismas pateikė ir kelis reikšmingus išaiškinimus dėl pačių apkaltos procedūrų tvarkos, akcentuodamas, kad tuo atveju, kai į Teismą kreipiamasi su prašymu pateikti ABTĮ 120 str. nurodytą išvadą dėl kelių savivaldybės tarybos narių, savivaldybės tarybos narių įgaliojimų netekimo procedūros metu priimtuose aktuose (komisijos išvadoje ir savivaldybės tarybos sprendime kreiptis į Teismą) kaltinimas dėl savivaldybės tarybos narių, dėl kurių pradėta apkaltos procedūra, atliktų veiksmų turi būti individualizuojamas ir motyvuojamas dėl kiekvieno savivaldybės tarybos nario; pagrindų teikimui pradėti savivaldybės tarybos nario ar savivaldybės tarybos nario – mero įgaliojimų netekimo procedūrą paaiškėjimo diena, nuo kurios skaičiuojamas vieno mėnesio terminas pateikti teikimą savivaldybės tarybai, turi būti nustatoma kiekvienoje konkrečioje byloje, atsižvelgiant į savivaldybės tarybos nario galbūt padaryto pažeidimo pobūdį (2018 m. birželio 12 d. nutartis byloje Nr. eI-21-525/2018).

priesaiką ar teisės aktus, nei Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (kaip minėta, visose pradėtos šios rūšies bylose konstatuota, kad pareigūnų veiksmai prieštarauja Konstitucijai).

2.2. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti objektų, dėl kurių gali būti teikiama Konstitucinio Teismo išvada, sąrašą

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui nėra priskirti tokie Europos konstituciniams teismams būdingi įgaliojimai kaip referendumų teisėtumo kontrolė, politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė, konfliktų tarp aukščiausių valstybės institucijų bei tarp centrinės ir vietinės valdžios sprendimas. Toliau šiame skyriuje bus aptarti poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją šiais įgaliojimais.

2.2.1. Referendumų teisėtumo kontrolė

Europos konstitucinių teismų kompetencija nacionalinių referendumų teisėtumo srityje gali būti klasifikuojama pagal jos įgyvendinimo laiką: 1) *a priori* referendumų teisėtumo kontrolė – konstituciniam teismui suteikiama teisė spręsti dėl referendumo iniciatyvos teisėtumo; 2) referendumo teisėtumo kontrolė vykdoma per patį referendumo procesą; 3) *a posteriori* referendumo teisėtumo kontrolė dėl referendumu priimto teksto¹²².

A priori referendumų teisėtumo kontrolė. Slovakijos ir Kroatijos konstituciniai teismai sprendžia, ar norimas pateikti klausimas atitinka Konstituciją ir konstitucinius įstatymus, ar įvykdyti konstituciniai reikalavimai; Slovėnijos Konstituciniam Teismui yra pateikiamas referendumą inicijuojančių asmenų skundas dėl Nacionalinės Asamblėjos sprendimo neskelbti referendumo, jei, jos nuomone, klausimas neatitinka reikalavimų, ir jis tokį sprendimą gali panaikinti; Italijos Konstitucinis Teismas taip pat sprendžia, ar klausimai gali būti keliami referendume¹²³. Kriterijus nustatyti klausimo tinkamumą yra Italijos Konstitucijos 75 str. įtvirtintas draudimas rengti referendumus dėl mokesčių ir

¹²² European Commission for Democracy through Law, 2005.

¹²³ Navickaitė J., 2011, p. 78–79.

biudžeto įstatymų, dėl amnestijos, malonės bei tarptautinių sutarčių įsigaliojimo ar ratifikavimo. Tačiau Italijos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra išaiškinęs, kad galimi ir kiti kriterijai, išvedami iš Konstitucijos principų, referendume keliami klausimai turi būti nedviprasmiški, racionalūs ir nuoseklūs, taip pat tai, kad Teismas gali atmesti klausimus, kurie neatitinka šių reikalavimų¹²⁴. Tvirtinama, kad Italijos Konstitucinio Teismo jurisprudencija suteikia šiam Teismui visišką referendumuose keliamų klausimų kontrolę, todėl didelė dalis siūlomų klausimų galiausiai nėra iškeliami referendume¹²⁵. Pagal Vengrijos Pagrindinį Įstatymą, siūlymai surengti referendumą turi būti teikiami Parlamentui, kuris turi teisę nuspręsti, ar referendumas bus rengiamas¹²⁶. Vengrijos Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus nuspręsti, ar Parlamento rezoliucijos dėl sutikimo arba atsisakymo rengti referendumą atitinka Pagrindinį Įstatymą¹²⁷.

Vyriausybė svarstė Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui suteikti teisę spręsti dėl referendumų iniciatyvos teisėtumo¹²⁸. Atitinkamas Konstitucijos pataisas buvo parengusi Teisingumo ministerija. Ministerija siūlė, kad „Seimo ekspertų grupei nusprendus, jog referendumu siūlomas sprendimas neatitinka Konstitucijos, parlamentas turėtų kreiptis į Konstitucinį Teismą“. Teisingumo ministerijos pažymoje rašoma, kad „tik Konstitucinis Teismas gali pateikti išvadą, kad piliečių reikalavime paskelbti referendumą teikiamas sprendimo tekstas neatitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Seimas, priimdamas sprendimą neskelbti referendumo, turėtų vadovautis Konstitucinio Teismo išvada“. Ministerijos atstovų tvirtinimu, siūlymai plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją teikiami atsižvelgiant į 2014 m. liepą Teismo paskelbtą išaiškinimą, kad „Seimui kyla pareiga neskelbti referendumo tais atvejais, jei referendumu siūlomas sprendimas neatitiktų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų“. Tačiau tolesnių šios iniciatyvos įgyvendinimo veiksmų nebuvo.

Mokslinėje literatūroje esama nuomonės, kad Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarime suformuluota doktrina suponuoja esminius Lietuvos konstitucinės kontrolės sampratos pokyčius¹²⁹. Nes, remiantis šiame nutarime suformuluota

¹²⁴ Italijos Konstitucinio Teismo 1978 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. 16/1978.

¹²⁵ Mandel M. Legal Politics Italian Style // Tate C., Vallinder T. The Global Expansion of Judicial Power. New York, 1995, p. 280.

¹²⁶ Vengrijos Pagrindinio Įstatymo 8(1) straipsnis.

¹²⁷ De Visser M., 2014, p. 184.

¹²⁸ Vyriausybė pritaria, kad dėl referendumo spręstų Teismas. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/vyriausybe-pritaria-kad-del-referendumo-sprestu-teismas.htm>>.

¹²⁹ Sinkevičius V., 2016, p. 181.

Konstitucinio Teismo doktrina, referendumui teikiamos Konstitucijos pataisos projekto konstitucingumo išankstinę (*a priori*) kontrolę gali atlikti Vyriausioji rinkimų komisija, sprendama, ar registruoti referendumo iniciatyvinę grupę. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Vyriausioji rinkimų komisija turi implicitiškai įtvirtintus įgaliojimus neregistruoti referendumo iniciatyvinės grupės, jeigu jos teikiamas Konstitucijos pataisos projektas prieštarauja Konstitucijai.

Antrasis referendumui teikiamos Konstitucijos pataisos projekto konstitucingumo išankstinės kontrolės subjektas (antroji tokios kontrolės pakopa) – Seimas, kuris sprendžia, ar skelbti referendumą, kai surinkta 300 tūkst. piliečių parašų. Konstitucinis Teismas minėtame nutarime yra konstatavęs, kad Seimas neprivalo skelbti referendumo tais atvejais, kai nutariama, jog referendumui teikiamas Konstitucijos pataisos projektas prieštarauja Konstitucijai.

Galutinį sprendimą, ar siūlomas Konstitucijos pataisos projektas, kuris teikiamas referendumui, neprieštarauja Konstitucijai, visais atvejais turi priimti ne Seimas, kuris yra politinio pobūdžio institucija, ir ne Vyriausioji rinkimų komisija, kurios didelę dalį sudaro politinių partijų deleguoti nariai, o tik teismai. Tai atitinkamai Konstitucinis Teismas ir Vyriausiasis administracinis teismas. Konstitucinis Teismas – sprendamas, ar Seimo nutarimas nepaskelbti referendumo dėl Konstitucijos pataisos, kai to pareikalauja 300 tūkst. piliečių, neprieštarauja Konstitucijai, o Vyriausiasis administracinis teismas – sprendamas, ar Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas neregistruoti piliečių referendumo iniciatyvinės grupės (dėl Konstitucijos pataisos projekto) yra teisėtas, ar jis neprieštarauja Konstitucijai¹³⁰.

Taigi Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas preziumuoja ir tokią situaciją, kad Vyriausiasis administracinis teismas galės spręsti, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo projektas. Iki šiol Vyriausiasis administracinis teismas tokios teisės neturėjo. V. Sinkevičiaus nuomone, Vyriausiasis administracinis teismas priverstas nagrinėti, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo projektas, nes to nepadarius bus neįmanoma nuspręsti, ar VRK sprendimas neregistruoti referendumo iniciatyvinės grupės tuo pagrindu, kad jos teikiamas Konstitucijos pataisos projektas esą prieštarauja Konstitucijai, yra teisėtas¹³¹.

¹³⁰ Sinkevičius V., 2016, p. 181.

¹³¹ Ten pat.

Vis dėlto manytina, kad *a priori* referendumų konstitucingumo kontrolė turėtų priklausyti išimtinai Konstitucinio Teismo kompetencijai. Šiai pozicijai pagrįsti galima pateikti vieną hipotetinį pavyzdį. Gali susiklostyti tokia situacija, kad LVAT konstatuos, jog VRK sprendimas neregistruoti referendumo iniciatyvinės grupės yra neteisėtas, nes referendumo iniciatyvinės grupės teikiamas Konstitucijos pataisos projektas neprieštarauja Konstitucijai, o vėliau, kai referendumas jau bus įvykęs ir Konstitucijos pataisa bus priimta, Konstitucinis Teismas konstatuos, kad Konstitucijos pataisa prieštarauja Konstitucijai. Toks konstitucinę kontrolę vykdančių teisminių institucijų nuomonės išsiskyrimas galėtų sukelti sumaištį valstybėje. Kitas argumentas, pagrindžiantis anksčiau minėtą poziciją, būtų tai, kad Lietuvoje yra įtvirtintas centralizuotos aukštesnės galios teisės aktų konstitucinės kontrolės modelis, todėl tam tikri decentralizuoto modelio elementai būtų svetimi mūsų teisinei sistemai.

Taigi esama tam tikrų prielaidų išplėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją *a priori* referendumų teisėtumo kontrolės srityje. Paminėtina ir tai, kad *a priori* referendumo teisėtumo kontrolei įgyvendinti konstituciniams teismams paprastai nustatomi labai trumpi terminai – Kroatijoje ir Slovėnijoje toks terminas yra 30 d., Slovakijoje – 60 d.¹³² Į tai turėtų atsižvelgti ir minėtų Konstitucijos pataisų iniciatoriai Lietuvoje.

Referendumo teisėtumo kontrolė dėl referendumo proceso. Prancūzijos Konstitucinei Tarybai pavesta tiesiogiai užtikrinti referendumo vykdymo, balsų skaičiavimo priežiūrą, nagrinėti ir priimti sprendimus dėl visų skundų. Konstitucinė Taryba gali visiškai ar iš dalies panaikinti rezultatus, skelbti referendumo rezultatus (Konstitucijos 60 str.). Tačiau Prancūzijos Konstitucinė Taryba turi tam tikrus įgaliojimus ir *a priori* referendumų teisėtumo kontrolės srityje – Vyriausybės prašymu ji teikia nuomonę dėl referendumo organizavimo ir referendume keliamo klausimo¹³³. Prancūzijos Konstitucinė Taryba yra pažymėjusi, kad referendume keliamas klausimas turi atitikti aiškumo ir sąžiningumo reikalavimus, jis negali kelti jokių dviprasmybių¹³⁴. Rumunijos Konstitucinis Teismas sprendžia, ar buvo laikomasi referendumo procedūrinių reikalavimų, taip nusprenddamas dėl jo teisėtumo, tvirtina referendumo rezultatus (Konstitucijos 146(i) str.).

¹³² Navickaitė J., 2011, p. 78–79.

¹³³ De Visser M., 2014, p. 182.

¹³⁴ Prancūzijos Konstitucinės Tarybos 1987 m. birželio 2 d. sprendimas Nr. 87-226 DC.

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos referendumo įstatyme nustatyta, kad VRK sprendimas dėl galutinių referendumo rezultatų ne vėliau kaip per 2 darbo dienas nuo šių rezultatų oficialaus paskelbimo dienos gali būti apskųstas LVAT (74 str. 1 d.). Skundas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 48 val. nuo jo padavimo (74 str. 2 d.)¹³⁵. Netiesiogiai referendumo proceso teisėtumo kontrolę atlieka ir Konstitucinis Teismas, vykdydamas teisės aktų, reglamentuojančių referendumo procesą, konstitucinę kontrolę. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas nagrinėjo konstitucinės justicijos bylą, kurioje pareiškėjas Seimas į Konstitucinį Teismą kreipėsi suabejojęs Seimo 2018 m. spalio 18 d. nutarimo Nr. XIII-1537 (toliau – Nutarimas Nr. XIII-1537) 2 straipsnio nuostata, kuriomis nustatyta, jog referendumas dėl Konstitucijos 12 straipsnio pakeitimo vyks dvi dienas su dviejų savaitių pertrauka, atitiktimi Konstitucijai¹³⁶. Konstitucinis Teismas 2019 m. vasario 15 d. nutarime pripažino, kad Nutarimo Nr. XIII-1537 2 straipsnis, kuriame suformuluota nuostata „Nustatyti, kad privalomasis referendumas vykdomas 2019 m. gegužės 12 d. ir 2019 m. gegužės 26 d.“, prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas taip pat pripažino, kad galiojančios redakcijos Referendumo įstatymo 52 straipsnio 1 dalies nuostata „Seimo nutarime gali būti nustatyta, kad referendumas vyksta ne vieną dieną“ prieštarauja Konstitucijai. Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintos kitos Referendumo įstatymo nuostatos, kuriomis sudaromos prielaidos referendumą vykdyti ne vieną dieną: Referendumo įstatymo 18 straipsnio 8 dalies nuostatos „Jeigu referendumas vyksta daugiau negu vieną (dvi ir daugiau) dieną ir tarp referendumo dienų yra didesnis negu vienos dienos laiko tarpas, pirmąją referendumo

¹³⁵ Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas // Žin., 2002, Nr. 64-2570.

¹³⁶ Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad iš Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalies, aiškinamos Konstitucijos 2, 4 straipsnių, 33 straipsnio 1 dalies, 34 straipsnio kontekste, kylantis imperatyvas referendumo skelbimui ir vykdymui taikyti Konstitucijoje įtvirtintus demokratinius rinkimų į politines atstovaujamas institucijas principus (kylančius, be kita ko, iš konstitucinio teisinės valstybės principo) taip pat suponuoja reikalavimą skelbiant referendumą nustatyti vieną jo dieną. Tokio reikalavimo tikslas – referendume užtikrinti demokratinį sprendimų priėmimo procesą, kurį suponuoja Konstitucijos 1 straipsnio nuostata, kad Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika. Tokiu reikalavimu taip pat sudaromos prielaidos užtikrinti referendumo proceso sąžiningumą ir skaidrumą, be kita ko, tai, kad tokia pati referendumo skelbimo ir vykdymo tvarka būtų taikoma sprendžiant visus svarbiausius Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimus, taip kartu sudaromos prielaidos užtikrinti ir iš Konstitucijos 9 straipsnio 1 dalies kylantį imperatyvą per referendumą nustatyti tikrąją Tautos valią. Be kita ko, konkrečiai, konstituciniu reikalavimu skelbiant referendumą nustatyti vieną jo dieną yra užkertamas kelias referendumą skelbiančiai institucijai (Seimui) be jokių objektyvių kriterijų vieniems referendumams nustatyti vieną dieną, kitiems – didesnį dienų skaičių (su pertraukomis ar be jų), t. y. tokiais sprendimais tam tikrus referendumus skatinti labiau negu kitus, daryti mažesnę ar didesnę įtaką tam tikrų referendumų rezultatams. Taigi iš Konstitucijos 9 straipsnio 1, 4 dalių, konstitucinio teisinės valstybės principo kyla reikalavimas įstatymų leidėjui, reguliuojant referendumo skelbimo ir vykdymo tvarką, nustatyti, kad skelbiant referendumą galima nustatyti tik vieną jo dieną.

dieną agitacijos draudimo laikotarpis baigiasi pasibaigus balsavimui. Referendumo agitacijos draudimo laikotarpis prieš kitą referendumo dieną prasideda šioje dalyje nustatyta tvarka“, 45 straipsnio 1 dalies nuostata „(jeigu referendumas vyksta ne vieną dieną – iki balsavimo referendume paskutinės dienos 18 valandos)“, 53 straipsnio 2 dalis, 81 straipsnio 1 dalies nuostata „Tuo atveju, kai referendumas vyksta ne vieną dieną, referendumu priimto įstatymo, kito akto ar sprendimo priėmimo diena yra laikoma paskutinė balsavimo referendume diena“, 82 straipsnis¹³⁷.

A posteriori referendumo teisėtumo kontrolė. Dauguma valstybių, kuriose konstituciniai teismai gali vertinti įstatymų atitiktį konstitucijai, konstituciniai teismai taip pat gali vertinti ir referendumu priimtų įstatymų konstitucingumą¹³⁸. Kaip išimtį galima paminėti Prancūzijos Konstitucinę Tarybą, kuri 1962 m. konstatavo, kad ji netiria referendumu priimtų įstatymų konstitucingumo¹³⁹. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dar 2006 m. yra konstatavęs, kad jis turi įgaliojimus tirti referendumu priimtų įstatymų atitiktį Konstitucijai¹⁴⁰. Šis Konstitucinio Teismo įgaliojimas kyla iš Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos „negalioja joks įstatymas ar kitas teisės aktas, priešingas Konstitucijai“. Tiesa, šie Konstitucinio Teismo įgaliojimai priskirtini prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai įgaliojimams.

Taigi apibendrintai vertinant poreikį, prielaidas ir galimybes išplėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją referendumo teisėtumo kontrolės srityje, konstatuotina, kad atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas gali vykdyti *a posteriori* referendumo teisėtumo kontrolę, vertindamas referendumu priimto teisės akto konstitucingumą, o LVAT turi įgaliojimus spręsti dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimų dėl galutinių referendumo rezultatų teisėtumo, Konstituciniam Teismui būtų tikslinga suteikti įgaliojimus *a priori* referendumų teisėtumo kontrolės srityje, kurie yra gana dažni Europos valstybių konstituciniuose teismuose. Šie įgaliojimai reikalingi atsižvelgiant į, *inter alia*, tai, kad referendumo organizavimas ir vykdymas valstybei brangiai kainuoja. Konstituciniam Teismui suteikus įgaliojimus vertinti referendume keliamo klausimo konstitucingumą, galėtų būti užkirstas kelias neprotingam valstybės lėšų eikvojimui.

¹³⁷ Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimas // TAR, 2019-02-15, Nr. 2373.

¹³⁸ European Commission for Democracy through Law, 2005.

¹³⁹ Žilys J., Sinkevičius V. (red.) *et al.* Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 733.

¹⁴⁰ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Žin., 2006, Nr. 36-1292.

Atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime¹⁴¹ konstatavo, kad Konstitucijos 67 straipsnio 3 punkto nuostata, kad Seimas priima nutarimus dėl referendumų, reiškia ne tik Seimo įgaliojimus priimti nutarimą paskelbti referendumą, bet ir jo įgaliojimus priimti nutarimą neskelbti referendumo, minėtos iniciatyvos suteikti Seimui galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl referendume keliamo klausimo konstitucingumo atrodo pakankamai pagrįstos. Tačiau siūlytina šiuos įgaliojimus suteikti tik Konstituciniam Teismui, atsisakant galimybės tam tikrais atvejais išankstinę referendume keliamo klausimo konstitucingumo kontrolę vykdyti LVAT.

Paminėtina ir tai, kad šiame nutarime Konstitucinis Teismas suformulavo ir kai kuriuos reikalavimus referendume keliamiems klausimams. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad referendumui teikiami svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai turi būti tokie, dėl kurių galėtų būti nustatyta tikroji Tautos valia: be kita ko, jie turi būti suformuluoti aiškiai, neklaidinančiai. Vadinasi, pagal Konstituciją kaip vienas klausimas balsavimui referendume negali būti teikiami keli tarpusavyje savo turiniu ir pobūdžiu nesusiję klausimai, tarpusavyje nesusijusios Konstitucijos pataisos ar įstatymų nuostatos, kitaip būtų paneigta galimybė nustatyti tikrąją Tautos valią dėl kiekvieno referendumui teikiamo klausimo atskirai. Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad tam tikri įstatymai pagal Konstituciją referendumu negali būti priimami, nes juos priimti pagal Konstituciją yra Seimo kompetencija, kaip antai: Seimas įstatymu tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (biudžetinė Seimo funkcija yra klasikinė ir viena svarbiausių demokratinės teisinės valstybės parlamento funkcijų); Seimas nustato valstybinius mokesčius ir kitus privalomus mokėjimus; Seimas 3/5 Seimo narių balsų dauguma nustato konstitucinių įstatymų sąrašą.

2.2.2. Politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolė

Politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolės patikėjimas teisminei valdžiai yra gana išplitęs reiškinys Europos valstybėse. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Europos valstybės šią funkciją savo teismams paskirsto skirtingais būdais: 1) politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolę atlieka tik konstituciniai teismai; 2) šiuos įgaliojimus dalijasi ordinariniai ir konstituciniai teismai; 3) šie įgaliojimai suteikti ordinariniams teismams.

¹⁴¹ Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas // TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

Kai kurios Europos valstybės politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolę yra patikėjusios konstituciniams teismams. Šios funkcijos priskyrimą konstituciniams teismams lemia tai, kad politinės partijos yra svarbūs politinės demokratinės sistemos elementai ir jie, kaip ir valstybės valdžios institucijos, gali būti subjektai, kurie pažeidžia konstitucines teises¹⁴². Tokių įgaliojimų suteikimas konstitucinės justicijos institucijoms dažnai susijęs su konkrečios valstybės istorine praeitimi. Paminėtina, kad iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos tik trys konstitucijos buvo kada nors įtraukusios nuostatas dėl tam tikrų politinių partijų uždraudimo (Kolumbijos Konstitucija (1886 m.), Kubos Konstitucija (1940 m.), Gvatemalos Konstitucija (1945 m.). Tačiau 1955 m. jau 16 procentų galiojančių konstitucijų draudė tam tikrų rūšių partijas ir šis procentas palaipsniui augo. Tarp šiuolaikinių konstitucijų 28 procentai nustato tam tikrų partijų draudimus¹⁴³. Tokių įgaliojimų ištakomis laikytinas Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 21 str., kuriame įtvirtintas laisvai demokratinėi tvarkai prieštaraujančių partijų draudimas.

Konstitucinių teismų įgaliojimai šioje srityje varijuoja nuo politinių partijų programų iki konkrečių partijų veiksmų vertinimo. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas gali spręsti dėl politinių partijų nekonstitucingumo¹⁴⁴. Šis Konstitucinis Teismas gali vertinti tiek partijos tikslus, tiek jos narių elgesį. Iki šiol Vokietijoje buvo priimti tik du sprendimai uždrausti politines partijas (1952 m. uždrausta *Nacionalsocialistų (nacių) partija*, o 1956 m. ir *Komunistų partija*). Vėlesni prašymai pripažinti politines partijas antikonstitucinėmis Vokietijoje buvo nesėkmingi¹⁴⁵.

Lenkijoje Konstitucinis Tribunolas gali dalyvauti politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolėje vertindamas partijos įstatų ir jos veiklos konstitucingumą, dėl šių klausimų gali kreiptis tie patys subjektai, kuriems suteikta teisė kreiptis dėl įstatymų konstitucingumo¹⁴⁶. Lenkijos Konstitucinis Tribunolas taip pat yra pažymėjęs, kad jis Varšuvos apygardos teismo prašymu gali vertinti partijų programų konstitucingumą *a priori*¹⁴⁷. Taigi kai kuriose valstybėse ši kompetencija yra padalyta tarp konstitucinių ir ordinarinių teismų. Pavyzdžiui, Čekijoje Konstitucinis Teismas yra apeliacinė instancija Aukščiausiojo Teismo ir Aukščiausiojo administracinio teismo sprendimams dėl

¹⁴² Navickaitė J., 2011, p. 66.

¹⁴³ Ginsburg T., Elkins Z., 2008.

¹⁴⁴ Pagrindinio Įstatymo 21(2) straipsnis.

¹⁴⁵ De Visser M., 2014, p. 176.

¹⁴⁶ Ten pat, p. 178.

¹⁴⁷ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 8 d. sprendimas, Pp 1/99.

nesutikimo registruoti politinės partijos ir jos uždraudimo¹⁴⁸. Bulgarijoje, Slovakijoje įgaliojimus uždrausti partijas turi aukščiausieji teismai, o konstitucinis teismas sprendžia dėl tokio sprendimo konstitucingumo¹⁴⁹.

Kai kuriose valstybėse politinių partijų veiklos kontrolė priklauso tik ordinarinių teismų kompetencijai. Pavyzdžiui, Ispanijoje tokie įgaliojimai suteikti specialiai Aukščiausiojo Teismo kolegijai¹⁵⁰. Prie šios valstybių grupės galima priskirti ir Lietuvą. Bylas dėl politinių partijų, politinių organizacijų ar asociacijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo Lietuvoje sprendžia administraciniai teismai (ABTĮ 15 str. 12 p.). Dėl šių aktų teisėtumo turi teisę kreiptis Seimo nariai, Seimo kontrolieriai, Valstybės kontrolės pareigūnai, apskričių viršininkai, bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai, taip pat prokurorai (ABTĮ 110 str. 1 dalis). *A priori* partijų veiklos teisėtumo kontrolę atlieka Teisingumo ministerija. Politinių partijų įstatyme¹⁵¹ nustatyta, kad Teisingumo ministerija atsisako patvirtinti pateiktą duomenų tikrumą ir įstatų, programos, jų pakeitimų atitiktį įstatymų nustatytiems reikalavimams, jeigu politinės partijos įstatuose, programoje ar jų pakeitimuose nurodyti politinės partijos tikslai ir uždaviniai, veiklos būdai prieštarauja Konstitucijai (8 str. 3 d.), o toks Teisingumo ministerijos atsisakymas gali būti skundžiamas administraciniam teismui (8 str. 6 d.). Taigi administraciniai teismai Lietuvoje vykdo politinių partijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo kontrolę ir tam tikrą *a priori* jų veiklos teisėtumo kontrolę, vertindami Teisingumo ministerijos atsisakymą patvirtinti pateiktą dokumentų tikrumą ir jų atitiktį įstatymų nustatytiems reikalavimams prieš įregistruojant politinę partiją Juridinių asmenų registre. Konstitucinis Teismas neturi jokių įgaliojimų politinių partijų veiklos ar jų priimamų aktų teisėtumo kontrolės srityje. Konstitucinis Teismas gali dalyvauti šiuose procesuose tik netiesiogiai – vertindamas politinių partijų veiklą reglamentuojančių įstatymų konstitucingumą. Šiame kontekste gali iškilti klausimas, ar nereikėtų politinių partijų veiklos ar jų priimamų aktų teisėtumo kontrolės patikėti Konstituciniam Teismui?

Kaip minėta, Europos valstybėse esama įvairių teisminės valdžios dalyvavimo politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolėje formų ir viena iš jų – šios funkcijos patikėjimas ordinariniams teismams. Venecijos komisijos parengtose gairėse dėl

¹⁴⁸ De Visser M., 2014, p. 177.

¹⁴⁹ Navickaitė J., 2011, p. 66.

¹⁵⁰ De Visser M., 2014, p. 179.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Lietuvos aidas, 1990, Nr. 91-0; Žin., 1990, Nr. 29-692; 2013, Nr. 128-6513.

politinių partijų uždraudimo, išformavimo ir kitų analogiškų priemonių tvirtinama, kad šie klausimai turi būti sprendžiami nepriklausomoje ir nešališkoje teisminėje institucijoje (tai gali būti konstitucinis ar ordinarinis teismas)¹⁵². Taigi, Venecijos komisijos nuomone, nesvarbu, ar tai atliks konstituciniai ar ordinariniai teismai, svarbiausia, kad ši funkcija nebūtų patikėta vien vykdomajai valdžiai, kurios nešališkumas dažnai gali kelti abejonių¹⁵³. Taigi atsižvelgiant į tai, kad šias funkcijas Lietuvoje vykdo administraciniai teismai, darytina išvada, kad nėra ypatingo poreikio šiais įgaliojimais plėsti Konstitucinio Teismo kompetencijos.

2.2.3. Konfliktų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų bei tarp centrinės ir vietinės valdžios sprendimas

Kai kurių Europos valstybių konstitucinėse sistemose konstitucinio teismo teisė spręsti valstybės institucijų ginčus traktuojama kaip specifinė teismo kompetencijos rūšis. Specialios jurisdikcijos srities priskyrimu pabrėžiamas konstitucinio teismo kaip valdžių santykių reguliuotojo, arbitro vaidmuo¹⁵⁴. Paminėtina, kad kompetencijų konfliktai gali būti skirstomi į pozityvius ir negatyvius. Pozityvieji – tai tokie kompetencijų konfliktai, kai dvi ar daugiau valdžios institucijų tvirtina turinčios išimtinę jurisdikciją tuo pačiu klausimu, o negatyvieji konfliktai kyla tuomet, kai kelios institucijos neigia turinčios kompetenciją tam tikru klausimu¹⁵⁵. Konstitucinių teismų funkcijos šioje srityje gali būti skirstomos į: 1) vertikalaus valdžių padalijimo principo užtikrinimo (dažniausiai būdinga federacinėms valstybėms, šiuo atveju sprendžiami ginčai tarp centrinės valdžios ir federacinių vienetų, tačiau reikėtų paminėti, kad Vengrija, Slovėnija, Čekija, Bulgarija, būdamos unitarinės valstybės, konstituciniams teismams taip pat suteikia kompetenciją nagrinėti ginčus tarp savivaldos teisę turinčių regionų, vietinės valdžios, vietinių bendruomenių ir valstybės ir jos institucijų); 2) horizontalaus valdžių padalijimo užtikrinimo (kai sprendžiami konfliktai tarp centrinių valstybės valdžios institucijų)¹⁵⁶. Vis dėlto pabrėžiama, kad pirmosios funkcijos nauda akivaizdžiai didesnė federacinėse valstybėse ar valstybėse, kurių sudėtyje yra regionai, kur tokių ginčų potencialas

¹⁵² European Commission for Democracy through Law, 1999.

¹⁵³ Ten pat.

¹⁵⁴ Jarašiūnas E., 2003, p. 62.

¹⁵⁵ Navickaitė J., 2011, p. 55.

¹⁵⁶ De Visser M., 2014, p. 155.

didesnis¹⁵⁷. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva yra unitarinė valstybė, pravartu panagrinėti Konstitucinio Teismo kompetencijos išplėtimo poreikį tik konfliktų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų sprendimo aspektu.

Ginčų tarp centrinės valstybės valdžios institucijų procedūra sukurta ir išplėta Vokietijoje¹⁵⁸. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas sprendžia Pagrindinio Įstatymo aiškinimo klausimus, kilus nesutarimams tarp konstitucinių Federacijos institucijų dėl jų teisių bei pareigų apimties (Vokietijos Pagrindinio Įstatymo 93 str. 1 d. 1 p.). Tokios institucijos yra Federalinis Prezidentas, Bundestagas, Bundesratas, Federalinė Vyriausybė ir šių institucijų sudedamosios dalys, Teismas savo kompetenciją šioje srityje interpretuoja gana plačiai ir konstitucinėmis institucijomis laiko ir deputatus, jų frakcijas, politines partijas¹⁵⁹. Italijos Konstitucinis Teismas sprendžia konfliktus tarp valstybės institucijų, kai dvi ar daugiau institucijų nesutaria, kurios kompetencijai priskirta priimti aktą tam tikru klausimu: tokie konfliktai gali kilti tarp Parlamento ir Vyriausybės, tarp valstybės vadovo ir Parlamento, tarp teisminės valdžios ir Parlamento. Ispanijoje nagrinėjami ginčai dėl kompetencijų tarp Vyriausybės, Kongreso, Senato, Teismo valdžios generalinės Tarybos. Į Prancūzijos Konstitucinę Tarybą dėl kompetencijų ginčų gali kreiptis tik Ministras Pirmininkas ir Nacionalinės Asamblėjos Pirmininkas¹⁶⁰. Slovėnijos ir Bulgarijos konstitucijose įtvirtinti konstitucinio teismo įgaliojimai spręsti ginčus tarp Prezidento, parlamento, vyriausybės, Slovakijoje – tarp centrinės valdžios administracijos institucijų, Lenkijoje¹⁶¹ – tarp centrinių valstybės konstitucinių institucijų¹⁶². Vengrijos konstitucinės teisės mokslo atstovų darbuose tvirtinama, kad Vengrijos Konstitucinio Teismo kompetencijos kontekste įgaliojimai spręsti konfliktus tarp valstybės valdžios institucijų yra itin reikšmingi. Ši funkcija

¹⁵⁷ Navickaitė J., 2011, p. 55.

¹⁵⁸ Garlicki L., 2001.

¹⁵⁹ Navickaitė J., 2011, p. 57.

¹⁶⁰ De Visser M., 2014, p. 168.

¹⁶¹ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo sprendimai dėl ginčų tarp valstybės valdžios institucijų yra galutiniai. Šie ir kiti teisės aktuose nustatyti įgaliojimai patyrė didelius išbandymus, kurie prasidėjo 2015 m. rudenį. Tarp 2015 m. lapkričio ir 2016 m. gruodžio Seimas priėmė 7 Konstitucinio Tribunolo organizacijos ir veiklos įstatymo pakeitimo įstatymus, kurių deklaruojamas tikslas buvo pagerinti Tribunolo veiklą ir sustiprinti sprendimų legitimumą, tačiau dauguma pakeitimų nulėmė Tribunolo veiklos krizę (plačiau apie tai žr.: *Granat M. Constitutional judiciary in crisis: The case of Poland // New Challenges to Constitutional Adjudication in Europe: A Comparative Perspective. London and New York: Routledge, 2018, p. 133*).

¹⁶² Navickaitė J., 2011, p. 58.

Teismui suteikė ypatingą vaidmenį politinėje arenoje, nes jis tapdavo galutiniu arbitru politinėse diskusijose¹⁶³.

Kitose valstybėse, kaip ir Lietuvoje, šie ginčai nagrinėjami sprendžiant konkretaus teisės akto, kurio turinys lemia konkrečios valdžios institucijos įgaliojimus, konstitucingumo klausimus. Paminėtina, kad tarp Lietuvos konstitucinės teisės mokslo atstovų buvo siūlymų Konstituciniam Teismui suteikti įgaliojimus nagrinėti Konstitucijos 5 str. išvardytų valstybės valdžios institucijų ginčus dėl kompetencijos¹⁶⁴. Tvirtinta, kad, jeigu Konstitucijoje būtų skirta speciali Konstitucinio Teismo jurisdikcijos sritis, valstybės valdžios institucijos, kurios, pažeidus jų kompetenciją, turėtų teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, galėtų tikėtis, kad iškilęs institucijų konfliktas neužsitęs, bet iš karto įgis teisinę formą, šalims nereikės grumtis politinėmis priemonėmis¹⁶⁵. Tačiau esama ir tam tikrų tokių įgaliojimų suteikimo konstituciniams teismams trūkumų: tokiu atveju Konstituciniam Teismui tektų veikti politinių aistrų įkarštyje, Teismui reikėtų didelių pastangų, kad pats neišiveltų į ginčą, nepasiduotų institucijų, visuomenės nuomonės, žiniasklaidos spaudimui. Be to, mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad konstitucinės justicijos institucijoms, kurioms suteikti įgaliojimai spręsti ginčus tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų, šiais įgaliojimais tenka pasinaudoti itin retai. Rimtų nesutarimų tarp aukščiausiųjų valstybės institucijų, kurie galėtų tapti pretekstu pasinaudoti šia procedūra, tikimybė parlamentinėse demokratijose labai maža, dažniausiai politinėje arenoje ginčai išsprendžiami derybų keliu be konstitucinio teismo pagalbos¹⁶⁶. Be to, Konstitucinis Teismas ginčus tarp Seimo, Respublikos Prezidento, teismų įgaliojimų, jų tarpusavio sąveikos sprendžia nagrinėdamas, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai, kiti Seimo aktai (kai ginčijamų aktų nuostatos reglamentuoja valdžios institucijų įgaliojimus, funkcijas, institucijų sąveiką); taip pat nagrinėdamas, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktai (kai tai susiję su valstybės valdžios institucijų vykdomomis funkcijomis, įgaliojimais bei jų tarpusavio santykiais)¹⁶⁷. Netiesiogiai konfliktai tarp aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų taip

¹⁶³ *Szente Z., Gardos-Orosz F.* Judicial deference or political loyalty: The Hungarian Constitutional Court's role in tackling crisis situations // *New Challenges to Constitutional Adjudication in Europe: A Comparative Perspective*. London and New York: Routledge, 2018, p. 90.

¹⁶⁴ *Jarašiūnas E.*, 2003, p. 271.

¹⁶⁵ Ten pat, p. 65.

¹⁶⁶ *De Visser M.*, 2014, p. 168.

¹⁶⁷ *Jarašiūnas E.*, 2003, p. 64.

pat yra sprendžiami Konstituciniam Teismui teikiant išvadas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, Respublikos Prezidento sveikatos būklės ar valstybės pareigūnų apkaltos.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje per nepriklausomybės laikotarpį valdžių pusiausvyra yra gana nusistovėjusi, aptariamam aspektui plėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją ypatingo poreikio nėra. Šios funkcijos suteikimas Konstituciniam Teismui galimai būtų buvęs aktualesnis nepriklausomybės pradžioje.

3. PAKLAUSIMŲ DĖL IŠVADOS NAGRINĖJIMO SUBJEKTAI

3.1. Poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių inicijuoti paklausimų dėl išvados nagrinėjimą, ratą

Paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo inicijavimo teisę Lietuvoje turi gana siauras subjektų ratas. Išvados visais Konstitucijos 105 str. 3 d. nustatytais klausimais gali prašyti Seimas *in corpore*, o dėl Seimo rinkimų ir tarptautinių sutarčių – ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Šiame skyriuje yra, be kita ko, analizuojamas poreikis, prielaidos ir galimybės išplėsti subjektų, galinčių inicijuoti paklausimų dėl išvados nagrinėjimą, ratą.

3.1.1. Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar per Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimus nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai

Dėl šios rūšies išvados gali keiptis Seimas (KTĮ 74 str. 1 d.), Respublikos Prezidentas gali kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą dėl Seimo narių rinkimų (KTĮ 74 str. 2 d.).

Europos valstybėse subjektų, galinčių kreiptis į konstitucinį teismą dėl parlamento narių rinkimų teisėtumo, ratas yra daug platesnis. Kai kuriose Europos valstybėse tokią teisę turi ne tik parlamentas *in corpore*, bet ir parlamento narių grupė: Vokietijoje – Bundestago mažuma, kurią sudaro bent dešimtadalis deputatų, Slovakijoje – 1/5 Nacionalinės Tarybos narių. Dažnai tokią teisę turi kandidatas, iškėlęs savo kandidatūrą rinkimuose. Slovakijoje kandidatas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, jei surinko bent 10 proc. balsų; Čekijoje, Prancūzijoje, Slovėnijoje – gali kreiptis kandidatas ar kandidatų sąrašo atstovas, kuris rinkimų komisijos sprendimu buvo paskelbtas išrinktu, tačiau jo

išrinkimas buvo nepatvirtintas¹⁶⁸. Neretai kreipimosi teisė suteikiama ir politinėms partijoms (Kroatija, Slovakija, Austrija, Čekija). Slovakijoje tokia kreipimosi teisė suteikta ir Vyriausybei bei generaliniam prokurorui¹⁶⁹. Kai kur tokia teisė suteikiama tam tikram rinkėjų skaičiui (Vokietija, Slovakija, Kroatija, Prancūzija)¹⁷⁰.

Dėl Prezidento rinkimų teisėtumo Bulgarijoje ir Slovakijoje gali kreiptis ne tik parlamentas, bet ir vyriausybė, generalinis prokuroras, Bulgarijoje – ir Aukščiausiasis administracinis teismas, o Slovakijoje – ir kandidatas, pralaimėjęs rinkimus¹⁷¹.

Šiame kontekste tikslinga kelti klausimą dėl tokios teisės suteikimo Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams ar juos iškėlusiems subjektams ir Lietuvoje. Būtent šie subjektai ir yra labiausiai suinteresuoti šių procesų baigtimi. Šiame kontekste paminėtina, kad Seimo rinkimų įstatymo 86 str. 5 d. nustatyta, kad partijos, iškėlusios kandidatus į Seimo narius, kandidatai į Seimo narius VRK sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl Seimo rinkimų pažeidimų ne vėliau kaip per 24 val. po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai, gali apskųsti Seimui arba Respublikos Prezidentui. Tokiais atvejais Seimas ar Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 48 val. kreipiasi į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Pavyzdžiui, Seimo ir Respublikos Prezidentės paklausimai dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per 2012 m. rinkimus buvo pateikti atsižvelgiant į tai, kad su prašymais inicijuoti šią konstitucinės justicijos bylą kreipėsi rinkimuose dalyvavusios partijos (Tautininkų sąjunga, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, Darbo partija, partija „Tvarka ir teisingumas“)¹⁷².

Tuo tarpu VRK sprendimus, kuriais nustatyti galutiniai savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento rinkimų rezultatai, LVAT turi teisę skųsti kandidatų sąrašus iškėlusios partijos, rinkimų komitetai, kandidatai (Savivaldybių tarybų įstatymo 81 str. 5 d.), partijos, rinkimų komitetai, iškėlę kandidatus (Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 88 str.).

Taigi savivaldybių tarybų ir Europos Parlamento narių rinkimuose dalyvavusiems kandidatams arba juos iškėlusiems subjektams yra suteikta teisė tiesiogiai skųsti VRK sprendimus, kuriais nustatyti galutiniai rinkimų rezultatai, o Seimo narių ir Prezidento

¹⁶⁸ *Navickaitė J.*, 2011, p. 73.

¹⁶⁹ Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 59 str.

¹⁷⁰ Plačiau žr.: *Navickaitė J.*, 2011, p. 73.

¹⁷¹ Bulgarijos Konstitucijos 150 str.; Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 63 str.

¹⁷² Žr.: Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada // *Žin.*, 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada // *Žin.*, 2012, Nr. 131-6607.

rinkimuose dalyvavę kandidatai ar juos iškėlusios partijos gali tokią teisę įgyvendinti tik netiesiogiai, t. y. per Seimą ir Respublikos Prezidentą. Konstatuotina, kad gana logiška būtų suteikti teisę tiesiogiai kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimus, ir juose dalyvavusiems kandidatams ar juos iškėlusiems subjektams. Šiuo atveju reikėtų prisiminti, kad šios rūšies išvadų išnagrinėjimui nustatyti itin griežti terminai.

3.1.2. Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas

Prašyti šios rūšies išvados gali tik Seimas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Paklausimas turi būti patvirtintas nutarimu, priimtu Seimo statuto nustatyta tvarka (KTĮ 78 str. 1 d.). Toks Seimo nutarimas turi būti priimtas daugiau kaip pusės visų Seimo narių dauguma (Seimo statuto 29 (1) str.). Diskusijoms dėl šios rūšies konstitucinės justicijos bylų inicijavimo subjektų rato išplėtimo kol kas nėra pagrindo, atsižvelgiant į tai, kad tokios rūšies konstitucinės justicijos bylų Konstituciniam Teismui dar neteko nagrinėti.

3.1.3. Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai

Dėl šios rūšies išvados į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Seimas ir Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 106 str. 5 d.). Daugelyje Europos valstybių kreiptis į konstitucinius teismus dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo turi teisę ne tik prezidentas ar parlamentas *in corpore*, bet ir vyriausybė (Prancūzija, Bulgarija, Slovėnija, Ispanija), parlamento narių grupė (Prancūzijoje – 60 deputatų ar senatorių grupė, Rumunijoje – 50 deputatų ar 20 senatorių, Bulgarijoje – 1/5, Slovėnijoje – 1/3 parlamento narių), parlamento rūmų pirmininkai (Prancūzijoje ir Rumunijoje – abiejų rūmų pirmininkai).

Apie poreikį plėsti subjektų, galinčių kreiptis dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo, ratą byloja ir kai kurie Konstituciniame Teisme gauti kreipimaisi. Pavyzdžiui, 2014 m. gauti du kreipimaisi dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo iš

subjektų, kurie neturi teisės pateikti paklausimų, – Seimo narių grupės ir teismo, – prašymus Konstitucinis Teismas nagrinėti atsisakė¹⁷³. Seimo narių grupė prašė ištirti Lietuvos Respublikos ir Ukrainos sutarties dėl socialinės apsaugos 33 str. 1 d. atitiktį Konstitucijai, o Klaipėdos apygardos administracinis teismas – šios tarptautinės sutarties nuostatos atitiktį Konstitucijai ir įstatymui. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą dėl Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties atitikties Konstitucijai Konstitucinis Teismas teikia išvadas, o tokios išvados gali prašyti Seimas *in corpore* paklausimu, išdėstytu Seimo nutarime arba patvirtintu Seimo nutarimu, taip pat Prezidentas.

Be to, esama nuomonės, kad įmanoma ginčyti įstatymo, kuriuo sutartis buvo ratifikuota, atitiktį Konstitucijai ir tai gali daryti ne vien Seimas *in corpore* ar Respublikos Prezidentas, bet ir Seimo narių grupė, Vyriausybė bei teismai, pateikdami prašymą (ne paklausimą)¹⁷⁴. Lietuvos konstitucionalistų darbuose tvirtinama ir tai, kad toks įstatymas ir tarptautinė sutartis yra neatsiejamai susiję, todėl Teismas nėra ribojamas prašymo dėl ratifikuojančio įstatymo ir gali tirti tarptautinės sutarties nuostatų atitiktį Konstitucijai¹⁷⁵. Tačiau jeigu tarptautinės sutarties konstitucingumas gali būti vertinamas prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimo tvarka, pagrįstai gali kilti Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo reikalingumo klausimas.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlytina suteikti teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo po jos ratifikavimo, taip pat dėl ją ratifikuojančio įstatymo konstitucingumo tiems patiems subjektams, kuriems suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai, t. y. ne tik Seimui *in corpore* ir Prezidentui, bet ir Seimo narių grupei, Vyriausybei, teismams, o nutarus išplėsti šių subjektų ratą – ir kitiems subjektams, kuriems būtų suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo¹⁷⁶. Tokiu atveju šie kreipimaisi turėtų būti nagrinėjami ne paklausimų dėl išvados nagrinėjimo tvarka, o prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai nagrinėjimo tvarka. Kitais žodžiais tariant – siūlytina išplėsti prašymų ištirti teisės aktų

¹⁷³ Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas Nr. KT5-S2/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas Nr. KT47-S32/2014.

¹⁷⁴ *Kūris E.*, 2011, p. 103.

¹⁷⁵ *Sinkevičius V.* The Jurisdiction of the Constitutional Court // Constitutional Justice in Lithuania. Vilnius: Constitutional Court in the Republic of Lithuania, 2003, p. 117.

¹⁷⁶ Kaip minėta, 2019 m. kovo mėn. buvo priimta Konstitucijos pataisa dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje.

atitiktį Konstitucijai objektų sąrašą tarptautinėmis sutartimis bei jas ratifikuojančiais įstatymais. *A priori* tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę taip pat siūlytina priskirti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai objektams. Tačiau, manytina, tokių bylų inicijavimo subjektų sąrašo nereikėtų plėsti, nes tarptautinės sutarties nuostatos iki jos ratifikavimo kitiems subjektams nėra tokios aktualios (pvz., teismams).

3.1.4. Subjektai, galintys prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai

Dėl šios rūšies išvadų į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik Seimas, nes tik jame galima inicijuoti apkaltą. Teikti Seimui pradėti apkaltos procesą vieno iš Konstitucijos 74 str. nurodytų asmenų atžvilgiu turi teisę ne mažesnė kaip 1/4 Seimo narių grupė, o Seimo statuto 78 str. 3 d. nustatytu atveju – ir Etikos ir procedūrų komisija (Seimo statuto 228 str. 1 d.). Jeigu teikimą pradėti apkaltos procesą pateikė ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė, Seimas sudaro specialiąją tyrimo komisiją pateiktų siūlymų pradėti apkaltos procesą pagrįstumui ištirti ir išvadai dėl pagrindo pradėti apkaltos procesą parengti (Seimo statuto 231 str. 2 d.). Jeigu teikimą pradėti apkaltos procesą pateikė Etikos ir procedūrų komisija, Seimas suteikia jai specialiosios tyrimo komisijos įgaliojimus arba sudaro specialiąją tyrimo komisiją (Seimo statuto 231 str. 3 d.). Seimas, posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma pritaręs specialiosios tyrimo komisijos išvadai, kad yra pagrindas pradėti apkaltos procesą, priima nutarimą pradėti apkaltos procesą Seime konkrečiam asmeniui ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai (Seimo statuto 239 str. 1 d.).

Reikėtų paminėti, kad anksčiau siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą galėjo ir kiti subjektai, bet tai leidusi Seimo statuto nuostata buvo pripažinta prieštaraujančia Konstitucijai. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „Seimo statuto <...> nuostatomis, kad siūlyti Seimui pradėti apkaltos procesą konkrečiam asmeniui turi teisę Respublikos Prezidentas, o dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų bei Apeliacinio teismo pirmininko ir teisėjų – ir teisėjų garbės teismas, šioms institucijoms yra nustatyti tokie įgaliojimai, kuriuos įgyvendinant Seimui kyla pareiga pradėti apkaltos procesą, yra įsiterpiama į

Seimo konstitucinę prerogatyvą vykdyti apkaltą ir nukrypstama nuo konstitucinės apkaltos sampratos¹⁷⁷.

Svarbu paminėti ir tai, kad teisė inicijuoti apkaltą daugelyje Europos valstybių suteikta taip pat išimtinai parlamento nariams. Vokietijoje apkaltos procesas pradedamas, jei to reikalauja ne mažiau kaip $\frac{1}{4}$ narių (Pagrindinio Įstatymo 61 str. 1 d.), Bulgarijoje taip pat reikalinga $\frac{1}{4}$ parlamento narių iniciatyva (Konstitucijos 103 str. 3 d. ir 149 str. 8 d.), Čekijoje – $\frac{3}{5}$ Senato narių dauguma (Konstitucijos 87 str. 1 d. g p. ir 65 str. 2 d.), Portugalijoje – $\frac{1}{5}$ Respublikos Asamblėjos narių iniciatyva (Konstitucijos 129–130 str.), Vengrijoje – $\frac{1}{5}$ Nacionalinės Asamblėjos narių iniciatyva (Pagrindinio Įstatymo 1 str.).

Siekiant pradėti apkaltos procesą Europos valstybėse reikalaujama skirtingos parlamento narių daugumos pritarimo. Vokietijoje į Konstitucinį Teismą gali kreiptis Bundestagas ir Bundesratas, o nutarimas dėl kreipimosi gali būti priimtas, už tai balsavus ne mažiau kaip $\frac{2}{3}$ Bundestago ar Bundesrato narių (Pagrindinio Įstatymo 61 str. 1 d.), Bulgarijoje taip pat reikalingas $\frac{2}{3}$ parlamento narių pritarimas apkaltos procedūrai (Konstitucijos 103 str. 3 d. ir 149 str. 8 d.), Čekijoje – $\frac{3}{5}$ Deputatų rūmų narių sutikimas (Konstitucijos 87 str. 1 d. g p. ir 65 str. 2 d.), Portugalijoje – $\frac{2}{3}$ Respublikos Asamblėjos narių (Konstitucijos 129–130 str.), Vengrijoje – $\frac{2}{3}$ Nacionalinės Asamblėjos narių (Pagrindinio Įstatymo 13 str.). Taigi tiek siūlymas pradėti apkaltos procesą, tiek pritarimas šiam procesui iš esmės yra parlamentų prerogatyva, skiriasi tik šiai procedūrai pradėti reikalingas parlamento narių skaičius. Europos Sąjungos valstybėse vienintelę išimtį sudaro Austrija, kurioje apkaltos procesą žemių gubernatoriams gali inicijuoti Federalinė Vyriausybė (Konstitucijos 142 str.).

Taigi poreikio ar prielaidų plėsti subjektų, galinčių prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, ratą – nėra.

3.2. Dalyvaujantys byloje asmenys

Nagrinėjant paklausimus dėl išvados dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi: pareiškėjas – institucija, kuriai įstatymai suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su

¹⁷⁷ Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // Žin., 2004, Nr. 56-1948.

paklausimu dėl išvados (t. y. Seimas *in corpore* arba Respublikos Prezidentas), bei jų atstovai; suinteresuotas asmuo – Seimo narys ar kitas valstybės pareigūnas, kurio veiksmų atitiktį Konstitucijai reikia ištirti dėl jam pradėtos apkaltos bylos, bei jo atstovas; Respublikos Prezidentas, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės, bei jo atstovas.

Jų atstovais gali būti: 1) atitinkamų institucijų vadovai, veikiantys pagal įstatymo jiems suteiktus įgaliojimus (KTĮ 32 str. 2 d.); 2) advokatai, mokslo laipsnius turintys teisininkai, teisinio darbo aukščiausiose valstybės institucijose patirties turintys teisininkai, kiti institucijos vadovo įpareigoti institucijos specialistai (KTĮ 32 str. 3 d.); 3) Vilniaus valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos paskirti suinteresuoto asmens atstovai¹⁷⁸ (KTĮ 32 str. 4 d.).

Šiame kontekste verta panagrinėti klausimą dėl poreikio išplėsti dalyvaujančių asmenų ratą nagrinėjant šios rūšies bylas. Be abejonės, šis ratas turėtų būti plečiamas Konstitucijoje išplėtus subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą su paklausimu dėl išvados, ratą, t. y. suteikus teisę dėl rinkimų įstatymų pažeidimų kreiptis anksčiau minėtiems Seimo narių ir Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams ar juos iškėlusiems subjektams. Tokiu atveju šie subjektai turėtų būti įrašyti ir į dalyvaujančių byloje asmenų (pareiškėjų) sąrašą. Tačiau esama prielaidų kalbėti ir apie suinteresuotų asmenų sąrašo išplėtimą.

KTĮ 32 str. „Dalyvaujantys byloje asmenys“ nuostatos neduoda atsakymo į klausimą – kas laikytinas suinteresuotu asmeniu konstitucinės justicijos byloje dėl rinkimų įstatymų pažeidimų? KTĮ 77 str. 2 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik VRK sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, taigi galbūt suinteresuotu asmeniu reikėtų laikyti VRK ir jos atstovus? Tačiau, antra vertus, tai nėra tokio paties masto suinteresuotumas, kaip KTĮ 31 str. 2 d. nurodytų suinteresuotų asmenų, kitose konstitucinės justicijos byloje dėl išvadų teikimo: t. y. Seimo nario ar kito valstybės pareigūno, kurio veiksmų atitiktį Konstitucijai reikia ištirti dėl jam pradėtos Seime apkaltos bylos, ar Respublikos Prezidento, kai teikiama išvada dėl jo sveikatos būklės. Žvelgiant platesniame kontekste galima prielaida, kad šios rūšies konstitucinės justicijos byloje labiausiai suinteresuoti yra tie asmenys, kurie buvo iškėle

¹⁷⁸ Šia atstovų kategorija galima pasinaudoti tik tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas teikia išvadas dėl: 1) Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo; 2) Respublikos Prezidento sveikatos būklės pakankamumo eiti valstybės vadovo pareigas.

kandidatūras tam tikroje rinkimų apygardoje, kurioje, anot pareiškėjo, buvo pažeidinėjami rinkimų įstatymai.

Tačiau Konstituciniam Teismui nagrinėjant šios rūšies bylas linkstama į poziciją suinteresuotu asmeniu laikyti VRK atstovus, t. y. išvados įžanginėje dalyje paprastai nurodoma: „dalyvaujant pareiškėjos – Lietuvos Respublikos Prezidentės atstovėms <...>, pareiškėjo – Lietuvos Respublikos Seimo atstovui <...>, Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimų komisijos pirmininkui <...>, šios komisijos nariams <...>, remdamasis Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 1 punktu, Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio 2 dalimi, 73 straipsnio 1 punktu, 77 straipsniu, viešame Teismo posėdyje 2012 m. lapkričio 8 d. išnagrinėjo bylą Nr. 15/2012-16/2012“¹⁷⁹. Taigi nors Konstitucinio Teismo išvadose VRK tiesiogiai nenurodomas kaip suinteresuotas asmuo, tačiau apie jo dalyvavimą viešame Teismo posėdyje pažymima būtent toje išvados vietoje, kurioje Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose paprastai pažymima apie suinteresuoto asmens dalyvavimą. Paminėtina ir tai, kad nagrinėjant šios kategorijos bylas viešų Konstitucinio Teismo posėdžių metu VRK atstovai sėdi toje Teismo posėdžių salės vietoje, kurioje paprastai sėdi suinteresuoto asmens atstovai.

Reikia pažymėti, kad nuo atitinkamo subjekto pripažinimo suinteresuotu asmeniu priklauso nemažai jo procesinių teisių, kaip antai numatytų KTĮ 31 str. 3 d., taip pat ir galimybė ateityje prašyti atitinkamos išvados išaiškinimo. Atsižvelgiant į tai, kad VRK nei KTĮ, nei Konstitucinio Teismo išvadose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų nėra įvardijamas suinteresuotu asmeniu, darytina išvada, kad jis negalės prašyti Konstitucinio Teismo išvados išaiškinimo kaip byloje dalyvavęs asmuo (KTĮ 61 str. 1 d.). Taigi siūlytina KTĮ įtvirtinti nuostatą, kad suinteresuotu asmeniu byloje dėl rinkimų įstatymų pažeidimų yra VRK, nes Konstitucinis Teismas tiria ir vertina tik VRK sprendimus arba jos atsisakymą nagrinėti skundus dėl rinkimų įstatymų pažeidimų. Paminėtina ir tai, kad LVAT nagrinėjamosiose byloje dėl rinkimų įstatymų pažeidimų VRK yra laikoma atsakovu¹⁸⁰.

Svarbu pažymėti, kad esama nuomonės, kad Konstituciniam Teismui nagrinėjant rinkimų bylas, kuriose, *inter alia*, būtų sprendžiama dėl konkrečių asmenų, kurie buvo iškėlę kandidatūras Seimo ar Respublikos Prezidento rinkimuose, išrinkimo teisėtumo, turi būti įstatymu nustatyta tokių asmenų teisė ir galimybė dalyvauti procese, pateikti

¹⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 131-6607.

¹⁸⁰ Pvz., žr.: Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 3 d. sprendimas, bylos Nr. eR-26-552/2015.

savo paaiškinimus ir gintis¹⁸¹. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas pripažino VRK sprendimą, kuriuo konkretūs asmenys (Jolanta Gaidutienė, Jonas Pinskus, Živilė Pinskuvienė) buvo pripažinti išrinktais į Seimą daugiamandatėje rinkimų apygardoje, priimtu pažeidus Seimo rinkimų įstatymą¹⁸²; remdamasis Konstitucinio Teismo išvada Seimas 2012 m. lapkričio 14 d. nutarime konstatavo, kad šie asmenys nėra išrinkti Seimo nariais daugiamandatėje rinkimų apygardoje, o vietoj šių asmenų Seimo nariais yra išrinkti kiti asmenys. Tačiau Konstituciniame Teisme vykusio viešo bylos nagrinėjimo metu šie asmenys neturėjo galimybių dalyvauti procese, gintis, duoti paaiškinimus, būti išklaustyti.

Taigi šiame kontekste galima kelti klausimą dėl poreikio įvesti trečiųjų suinteresuotų asmenų institutą nagrinėjant paklausimus dėl išvados. Administraciniame teisminiame procese tretieji suinteresuoti asmenys yra tie, kurių teisėms ar pareigoms bylos išsprendimas gali turėti įtakos (ABTĮ 48 str. 2 d.). LVAT nagrinėjamosiose bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų per savivaldybių tarybų rinkimus trečiaisiais suinteresuotais asmenimis paprastai būna kitos atitinkamoje rinkimų apygardoje kandidatus iškėlusios partijos, rinkimų komitetai ar patys kandidatai, t. y. ne tos partijos ar kandidatai, kurie Teismui padavė skundą¹⁸³. Atsižvelgiant į tai, kad anksčiau siūlyta suteikti teisę dėl rinkimų įstatymų pažeidimų į Konstitucinį Teismą kreiptis Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose kandidatūras iškėlusiems asmenims ar juos iškėlusiems subjektams, manytina, kad būtų logiška kitiems atitinkamoje rinkimų apygardoje kandidatūras iškėlusiems subjektams ar kitiems kandidatūras iškėlusiems asmenims suteikti trečiųjų suinteresuotų asmenų statusą šios kategorijos bylose. Manytina, kad tokios galimybės įvedimas nagrinėjant šios rūšies bylas neturėtų ypatingos reikšmės bylų nagrinėjimo trukmei, nes Seimo rinkimai vyksta tik kas 4 metus, Prezidento – kas 5 metus, paklausimo pateikimo terminai šios kategorijos bylose labai trumpi¹⁸⁴, todėl tokie paklausimai Konstituciniame Teisme gaunami itin retai¹⁸⁵. Kita

¹⁸¹ Pukanasytė I. Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (O1 S). Vilnius, 2014, p. 74.

¹⁸² Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 131-6607.

¹⁸³ Pvz., žr.: Vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. kovo 30 d. sprendimas, bylos Nr. R-24-624/2015.

¹⁸⁴ Ne vėliau kaip per 3 dienas po to, kai oficialiai paskelbiami galutiniai rinkimų rezultatai toje rinkimų apygardoje (KTĮ 77 str. 1 d.).

¹⁸⁵ Kaip minėta, rinkimų teisėtumo srityje Konstitucinis Teismas yra priėmęs 5 išvadas ir 3 sprendimus dėl atsisakymo nagrinėti paklausimą.

vertus, šios kategorijos bylų išnagrinėjimo terminas taip pat labai trumpas¹⁸⁶. Gali kilti abejonė, ar bus užtikrinta galimybė tretiesiems suinteresuotiems asmenims dalyvauti šių bylų nagrinėjimo procese. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad LVAT skundus dėl savivaldybių tarybų rinkimų išnagrinėja per 5 dienas¹⁸⁷, o dėl rinkimų į Europos Parlamentą – per 3 dienas¹⁸⁸. Tačiau trečiųjų suinteresuotų asmenų institutu šiose bylose naudojamosi.

Konstitucijoje įtvirtinus Seimo įgaliojimus kreiptis dėl referendumo keliamo klausimo konstitucingumo *a priori*, suinteresuotu asmeniu tikriausiai turėtų būti referendumo iniciatorių grupės atstovas. Minėta ir tai, kad KTĮ 31 str. nenurodoma ir tai, kas laikytinas suinteresuotu asmeniu ir konstitucinės justicijos bylose dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo. Manytina, kad KTĮ reikėtų įtvirtinti nuostatą, kad tais atvejais, kai dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo kreipiamasi *po* tarptautinės sutarties ratifikavimo Seime, suinteresuotu asmeniu turėtų būti laikomas Seimas, kaip tarptautinę sutartį ratifikavęs subjektas. Tačiau tais atvejais, kai kreipiamasi dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo iki jos ratifikavimo – suinteresuoto asmens nėra.

3.3. Kitų proceso dalyvių – liudytojų, specialistų, ekspertų, *amicus curiae* – statuso ypatumai

Liudytojai. Nagrinėjant prašymus dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai liudytojo institutu Konstitucinis Teismas naudojami retai¹⁸⁹. Tačiau šia galimybe Konstitucinis Teismas procentiškai daug aktyviau naudojami nagrinėdamas paklausimus dėl išvadų. Liudytojo institutu pasinaudota šešiose šios rūšies konstitucinės justicijos bylose¹⁹⁰. Ši tendencija susijusi su specifiniais šių įgaliojimų objektais, kurie suponuoja, kad

¹⁸⁶ Paklausimas turi būti išnagrinėtas ne vėliau kaip per 120 valandų nuo jo įteikimo Konstituciniam Teismui (KTĮ 77 str. 3 d.).

¹⁸⁷ Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 81 straipsnis. Žr.: Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 53-996; TAR, 2014-07-11, Nr. 2014-10139.

¹⁸⁸ Rinkimų į Europos Parlamentą įstatymo 88 straipsnis. Žr.: Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas // Žin., 2003, Nr. 115-5192; 2013, Nr. 121-6116.

¹⁸⁹ Plačiau apie tai žr.: *Pūraitė-Andrikienė D.*, 2017, p. 299–302.

¹⁹⁰ Žr.: Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada // TAR, 2018-01-02, Nr. 60; Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada // TAR, 2017-12-19, Nr. 20413; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada // TAR, 2014-06-05, Nr. 7164; Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 131-6607; Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 125-6285; Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Žin., 2010, Nr. 128-6545; Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // Žin., 2004, Nr. 49-1600.

nagrinėjant šios rūšies bylas faktų tyrimas ir jų teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys.

Liudytojo institutu buvo pasinaudota visose Konstitucinio Teismo nagrinėtose apkaltos bylose (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d.¹⁹¹, 2010 m. spalio 27 d.¹⁹², 2014 m. birželio 3 d.,¹⁹³ 2017 m. gruodžio 19 d.¹⁹⁴, 2017 m. gruodžio 22 d.¹⁹⁵ išvados). Paprastai nagrinėjant šios kategorijos bylas kviečiami liudytojai, galintys patvirtinti arba paneigti tai, kad asmuo, kuriam pradėta apkaltos byla, atliko tam tikrus Konstitucijai prieštaraujančius veiksmus. Taigi šios kategorijos bylose liudytojų parodymai gali turėti itin didelę reikšmę bylos baigčiai.

Liudytojo institutu taip pat pasinaudota dviejose iš penkių iš esmės išnagrinėtų bylų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų (Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d.

¹⁹¹ Nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą dėl Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai: buvęs Respublikos Prezidento patarėjas nacionalinio saugumo klausimais Remigijus Ačas, advokatas Juozas Gaudutis ir buvusi Respublikos Prezidento patarėja teisės klausimais Ona Buišienė.

¹⁹² Nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą dėl Seimo narių Lino Karaliaus ir Aleksandro Sacharuko, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai: Seimo narys Algimantas Salamakinas, Seimo kanceliarijos Informacijos technologijų ir telekomunikacijų departamento direktorius Jurgis Bridžius, Seimo kanceliarijos Seimo posėdžių sekretoriato Posėdžių rengimo poskyrio vyresnysis specialistas Arūnas Glavickas, UAB „Irmusta“ direktorė Irena Ozerdam, UAB „Tez Tour“ direktorius Aleksandras Sukovas, UAB „BPC Travel“ direktorius Gvidas Aukštuolis, žurnalo „Žmonės“ vyriausioji redaktorė Daina Lingienė (Žemaitytė), žurnalo „Žmonės“ žurnalistė Laisvė Radzevičienė, LNK televizijos laidos „Žinios“ žurnalistas Aurelijus Griškevičius, televizijos TV3 laidos „Žinios“ žurnalistas Artūras Anužis. Į Konstitucinio Teismo posėdį taip pat buvo kviesta liudytoja Seimo nario L. Karaliaus padėjėja-sekretorė V. Vaičiulienė. Ji informavo, kad Konstitucinio Teismo posėdyje dalyvauti negali, ir pateikė medicinos įstaigos išduotą dokumentą (forma Nr. 113/a).

¹⁹³ Nagrinėjant bylą dėl Seimo narės Neringos Venckienės, kuriai pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai Seimo nariai Povilas Gylys, Jonas Varkala, Valdas Vasiliauskas. Jie, be kita ko, paaiškino įstatymų ir Seimo nutarimų projektų, kurių aiškinamuosiuose raštuose nurodyta, jog jų iniciatorė yra ir Seimo narė N. Venckienė, rengimo ir įregistravimo aplinkybes.

¹⁹⁴ Nagrinėjant bylą dėl Seimo nario Kęstučio Pūko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje apklausti šie liudytojai: liudytoja Nr. 4, liudytoja Nr. 3, liudytoja Nr. 5, liudytoja Nr. 1, R. Juknevičiūtė, D. Javinskaitė. Liudytojos Nr. 4, Nr. 3, Nr. 5, Nr. 1 pakartojo Vilniaus apygardos prokuratūros Vilniaus apylinkės prokuratūrai duotuose parodymuose nurodytas aplinkybes, atsakė į joms pateiktus klausimus. Liudytojos patvirtino, kad toks Seimo nario K. Pūko elgesys, su kuriuo jos susidūrė, pakeitė jų nuomonę apie Seimo narius kaip valstybės pareigūnus, privertė suabejoti jų patikimumu, nuvylė, be kita ko, dėl moralės normų nesilaikymo, o Seimą, kaip instituciją, diskreditavo jų akyse. Liudytojos R. Juknevičiūtė, D. Javinskaitė patvirtino žurnalistinio eksperimento metu surinktus duomenis, atsakė į klausimus, pateikė papildomus paaiškinimus. D. Javinskaitė parodė, kad, net ir žinodama būsimo pokalbio su Seimo nariu K. Pūku aplinkybes, per pokalbį jautėsi nejaukiai, buvo šokiruota jo elgesio.

¹⁹⁵ Nagrinėjant bylą dėl Seimo nario Mindaugo Basčio, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklaustas liudytojas VSD pareigūnas Algirdas Bložė.

išvada¹⁹⁶, Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d.¹⁹⁷ išvada). Nagrinėjant šias bylas buvo apklausti atitinkamų rinkimų apygardų komisijos pirmininkai ar sekretoriai. Paminėta, kad ankstesnėse bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimo liudytojo institutu nebuvo naudojama. Ši 2012 m. atsiradusi tendencija vertintina teigiamai, nes rinkimų pažeidimus patvirtinti arba paneigti galinčių liudytojų parodymai gali turėti lemiamą reikšmę šios rūšies konstitucinės justicijos bylų baigčiai.

Ekspertai. KTĮ 37–38 str. įtvirtinta galimybė konstitucinės justicijos procese naudotis eksperto institutu. Pagal KTĮ 37 str. 1 d. ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų žinių išvada duoti. Konstitucinis Teismas nagrinėdamas aptariamą rūšies bylas yra pasinaudojęs eksperto išvados institutu. Konstitucinio Teismo teisėjo 2014 m. balandžio 2 d. pavedimu, siekiant nustatyti, ar kai kuriuos 2013 m. birželio 4 d., 2013 m. gruodžio 17 d. ir 2014 m. kovo 4 d. pateiktus projektus pasirašė N. Venckienė, ar parašas N. Venckienės vardu nėra nukopijuotas techninėmis priemonėmis, taip pat kas anksčiau buvo parašytas – projektų tekstas ar parašas N. Venckienės vardu, buvo paskirta dokumentų ir rašysenos ekspertizė. Šiais klausimais buvo pateikti Lietuvos teismo ekspertizės centro ekspertizės aktai¹⁹⁸. Tačiau nagrinėjant paklausimus dėl išvadų faktų tyrimas yra pirminis ir pagrindinis uždavinys, todėl platesnis eksperto instituto panaudojimas galėtų būti labai naudingas.

Specialistai. Atsiradus poreikiui kokioje nors konstitucinės justicijos byloje gauti specialių žinių turinčių asmenų nuomonę, Konstitucinis Teismas naudojasi KTĮ 33 str. įtvirtinta dar viena proceso dalyvių kategorija – specialistais. Tačiau specialisto institutu nagrinėjant paklausimus dėl išvados naudojama daug rečiau nei nagrinėjant prašymus iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Iš Konstitucinio Teismo priimtų išvadų tik vienoje užsiminta apie tai, kad Konstitucinio Teismo posėdyje taip pat buvo apklausti specialistai, t. y. nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą dėl Seimo narių Lino Karaliaus ir Aleksandro Sacharuko, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Konstitucijai, be jau minėtų

¹⁹⁶ Nagrinėjant bylą dėl Seimo ir Respublikos Prezidentės paklausimų, ar per 2012 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausti liudytojai – Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos atstovė Vyriausiojoje rinkimų komisijoje Jonė Valčiukienė, Vilniaus–Trakų rinkimų apygardos Nr. 57 rinkimų komisijos pirmininkė Janina Girucka, Pajūrio rinkimų apygardos Nr. 22 rinkimų komisijos pirmininkas Vytautas Krutulis, Pajūrio rinkimų apygardos Nr. 22 rinkimų komisijos sekretorė Rasa Miceikienė.

¹⁹⁷ Nagrinėjant bylą dėl Respublikos Prezidentės paklausimo, ar per 2012 m. Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Seimo rinkimų įstatymas, Konstitucinio Teismo posėdyje buvo apklausta liudytoja – Zarasų–Visagino rinkimų apygardos Nr. 52 rinkimų komisijos pirmininkė Daiva Kelečienė.

¹⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada // TAR, 2014-06-05, Nr. 7164.

liudytojų, Konstitucinio Teismo posėdyje taip pat buvo apklausti specialistai: VRK pirmininkas, Seimo kancleris, Užsienio reikalų ministerijos Konsulinio departamento direktorius¹⁹⁹. Liudytojų ir specialistų parodymai skiriasi tuo, kad pirmieji duoda parodymus apie atitinkamų bylai aktualių faktinių aplinkybių buvimą arba nebuvimą, o specialistai pateikia tam tikrą specialių žinių reikalaujantį faktinių aplinkybių vertinimą.

Nagrinėjant paklausimus dėl išvadų niekada nebuvo pasinaudota vertėjo paslaugomis, nagrinėjant šios rūšies bylas taip pat nesinaudojama *amicus curiae* institutu, kuriuo ganėtinai plačiai naudojamosi nagrinėjant prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai²⁰⁰.

¹⁹⁹ Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Žin., 2010, Nr. 128-6545.

²⁰⁰ Plačiau apie tai žr.: *Pūraitė-Andrikienė D.*, 2017, p. 302–306.

IŠVADOS

1. Lyginant su kitų Europos valstybių konstituciniams teismams suteiktais įgaliojimais (ne teisės aktų konstitucingumo tikrinimo srityje) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra gana siaura. Konstitucinio Teismo įgaliojimus teikti išvadas reglamentuojančio teisinio reguliavimo analizė atskleidė, kad tiek paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektų srityje, tiek paklausimų dėl išvados nagrinėjimo subjektų srityje esama tam tikrų teisinio reguliavimo koregavimo reikalaujančių problemų. Visuomenės apklausų duomenys rodo, kad didelė visuomenės dalis yra pasiruošusi Konstitucinio Teismo kompetencijos plėtimui, papildomų funkcijų suteikimui, šios institucijos galių stiprinimui ir prieinamumo didinimui. Todėl reikėtų kalbėti apie Konstitucinio Teismo galių stiprinimą ne tik įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, bet ir stiprinant šios institucijos įgaliojimus išvadų teikimo srityje.

2. Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektų srityje galima išskirti šias pagrindines, teisinio reguliavimo koregavimo reikalaujančias, problemas:

2.1. Konstitucijoje nustatytas pareigūnų, kurie gali būti pašalinti iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka, sąrašas galėtų būti plečiamas į jį įtraukiant Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininką ir teisėjus. Tuo metu, kai buvo kuriama Konstitucija, jos kūrėjai negalėjo numatyti poreikio ir juos įtraukti į šį sąrašą, tačiau pagal savo statusą šio teismo teisėjai tikrai nenusileidžia Lietuvos apeliacinio teismo teisėjams, todėl jų įtraukimas į aptariamąjį sąrašą būtų logiškas.

2.2. Pareigūnas, kuriam pradėtas apkaltos procesas, naudoja administracinius išteklius, neretai priima ir valstybinės reikšmės sprendimus (Respublikos Prezidentas, Seimo nariai), vykdo teisingumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo teisėjai), taigi bylose dėl Seimo narių ir kitų valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, veiksmų konstitucingumo reikėtų suteikti Konstituciniam Teismui įgaliojimus taikyti laikinąją apsaugos priemonę – atitinkamo pareigūno įgaliojimų sustabdymą. Toks institutas būtų veiksminga priemonė, neleidžianti atsirasti tam tikriems neigiamiems padariniams.

2.3. Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo objektų sąrašė nėra Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų gana dažnai turimų įgaliojimų *a priori* vertinti

referendume keliamo klausimo konstitucingumą. Suteikus Konstituciniam Teismui šiuos įgaliojimus, galėtų būti užkirstas kelias neprotingam valstybės lėšų, skiriamų referendumui organizuoti ir vykdyti, eikvojimui.

3. Paklausimų dėl išvados nagrinėjimo subjektų srityje tam tikrų praktinių problemų kelia subjektų, galinčių inicijuoti bylas dėl rinkimų įstatymų pažeidimų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo, rato ribotumas: Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavę kandidatai ar juos iškėlę subjektai yra labiausiai suinteresuoti bylų dėl rinkimų įstatymų pažeidimų baigtimi, todėl tai, kad jie neturi teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, sudaro kliūtis jiems veiksmingai ginti savo pažeistas rinkimų teises; Konstituciniame Teisme gauti kreipimaisi bei užsienio valstybių pavyzdžiai rodo, kad reikėtų išplėsti subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo po jų ratifikavimo, taip pat dėl jas ratifikuojančio įstatymo konstitucingumo, ratą.

4. Konstitucijoje nustatytą paklausimų dėl išvados nagrinėjimo inicijavimo subjektų ratą siūlytina plėsti: Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams, kandidatus iškėlusiems subjektams suteikiant teisę kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą dėl išvados, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ir Seimo narių rinkimus; teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo po jos ratifikavimo bei dėl ją ratifikuojančio įstatymo konstitucingumo suteikiant tiems patiems subjektams, kuriems suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai, t. y. ne tik Seimui *in corpore* ir Prezidentui, bet ir Seimo narių grupei, Vyriausybei, teismams, o išplėtus teisės aktų konstitucingumo patikrą galinčių inicijuoti subjektų ratą – ir kitiems subjektams, kuriems būtų suteikta teisė kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo.

5. Dalyvaujančių byloje asmenų institutą reglamentuojančiose Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatose nėra nurodyta, kas laikytinas suinteresuotu asmeniu konstitucinės justicijos bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų, taip pat bylose dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių konstitucingumo, o tai kelia tam tikrų praktinių neaiškumų nagrinėjant šios rūšies bylas, nes nuo atitinkamo subjekto pripažinimo suinteresuotu asmeniu priklauso nemažai jo procesinių teisių. Dalyvaujančių byloje asmenų institutą paklausimų dėl išvados nagrinėjimo srityje

reglamentuojančias Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatas taip pat siūlytina atitinkamai koreguoti:

5.1. įtvirtinant, kad suinteresuotu asmeniu bylose dėl rinkimų įstatymų pažeidimų yra Vyriausioji rinkimų komisija, taip pat tai, kad tais atvejais, kai dėl tarptautinės sutarties konstitucingumo kreipiamasi po tarptautinės sutarties ratifikavimo Seime, suinteresuotu asmeniu turėtų būti laikomas Seimas, kaip tarptautinę sutartį ratifikavęs subjektas;

5.2. Konstitucijoje įtvirtinus Seimo įgaliojimus į Konstitucinį Teismą kreiptis dėl referendumo keliamo klausimo konstitucingumo *a priori*, suinteresuotais asmenimis nagrinėjant šios rūšies bylas įvardijant referendumo iniciatyvinės grupės atstovus;

5.3. suteikus teisę į Konstitucinį Teismą dėl rinkimų įstatymų pažeidimų kreiptis Seimo narių ir Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavusiems kandidatams, kandidatus iškėlusiems subjektams, šios kategorijos bylose suteikiant trečiųjų suinteresuotų asmenų statusą kitiems atitinkamoje rinkimų apygardoje rinkimuose dalyvavusiems kandidatams, kandidatus iškėlusiems subjektams.

LITERATŪRA

I. Nacionaliniai teisės aktai ir jų *travaux preparatoires*

Nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992, Nr. 33-1014; 1996, Nr. 64-1501; 1996, Nr. 122-2863; 2002, Nr. 65-2629; 2003, Nr. 14-540; 2003, Nr. 32-1315; 2003, Nr. 32-1316; 2004, Nr. 111-1423; 2004, Nr. 111-4124; 2006, Nr. 48-1701.
2. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Žin., 1999, Nr. 13-308.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Lietuvos aidas, 1993, Nr. 24; Žin., 1993, Nr. 6-120.
5. Lietuvos Respublikos politinių partijų įstatymas // Lietuvos aidas, 1990, Nr. 91-0; Žin., 1990, Nr. 29-692; 2013, Nr. 128-6513.
6. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // Lietuvos aidas, 1992, Nr. 253; Žin., 1993, Nr. 2-29; 2008, Nr. 71-2721; 2013, Nr. 120-6055.
7. Lietuvos Respublikos referendumo įstatymas // Žin., 2002, Nr. 64-2570.
8. Lietuvos Respublikos rinkimų į Europos Parlamentą įstatymas // Žin., 2003, Nr. 115-5192; 2013, Nr. 121-6116.
9. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas // Žin., 1994, Nr. 53-996; TAR, 2014-07-11, Nr. 2014-10139.
10. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Žin., 1994, Nr. 15-249; 1999, Nr. 5-97.
11. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas // Lietuvos aidas, 1992, Nr. 139; Žin., 1992, Nr. 22-635; 1996, Nr. 62-1467; 2000, Nr. 59-1760.
12. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“ // Žin., 2007, Nr. 77-3061.
13. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“ // Žin., 2009, Nr. 152-6823.

Teisės aktų travaux preparatoires

14. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (2). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (3).
15. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-431. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq>>.
16. Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-432. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq>>.
17. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-2159. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/353b987059de11e896f6c1bcca8cd3a8?positionInSearchResult=14&searchModelUUID=e75b77a3-d361-467f-bbb5-7f929b9fab9d>>.

II. Užsienio valstybių teisės aktai

18. Basic Law for the Federal Republic of Germany. Prieiga per internetą: https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fccb703634dcd/basic_law-data.pdf [žiūrėta 2017 m. gegužės 31 d.].
19. Constitution of Austria. Prieiga per internetą: https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
20. Constitution of the Republic of Bulgaria. Prieiga per internetą: <http://www.parliament.bg/en/const> [žiūrėta 2016 m. gegužės 30 d.].
21. Constitution of Czech Republic. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/dyn/travail/docs/1967/Constitution%20of%20the%20Czech%20Republic.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
22. The Constitution of the Republic of Poland. Prieiga per internetą: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
23. Constitution of Romania. Prieiga per internetą: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
24. Constitution of the Republic of Slovenia. Prieiga per internetą: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN014895.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
25. Constitution of October 4, 1958. Prieiga per internetą: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/constitution/constitution-of-4-october-1958.25742.html> [žiūrėta 2017 m. gegužės 31 d.].
26. Constitution of Portuguese Republic. Prieiga per internetą: http://www.servat.unibe.ch/icl/po00000_.html [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
27. Spanish Constitution. Prieiga per internetą: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_esp_texto_ingles_0.pdf [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
28. The Fundamental Law of Hungary. Prieiga per internetą: <http://www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf> [žiūrėta 2017 m. birželio 1 d.].
29. The Constitution of the Slovak Republic. Prieiga per internetą: <http://www.slovakia.org/sk-constitution.htm> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
30. Act on the Organisation of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the proceedings before the Constitutional court and the status of Judges. Prieiga per internetą: http://portal.concourt.sk/download/attachments/3604914/a_38_1993.pdf [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
31. Constitutional Court act 1953-VFGG 1992. Prieiga per internetą: <http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishvfgg.pdf> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
32. Slovenian Constitutional Court Act. Prieiga per internetą: <http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/statutes> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].
33. The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. Prieiga per internetą: <http://www.usud.hr/en/constitutional-act> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

III. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai

Konstitucinio Teismo nutarimai

34. Konstitucinio Teismo 2000 m. kovo 30 d. nutarimas // Žin., 2000, Nr. 28-784.
35. Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas // Žin., 2001, Nr. 10-295.
36. Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas // Žin., 2004, Nr. 85-3094.
37. Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas // Žin., 2004, Nr. 56-1948.
38. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Žin., 2006, Nr. 32-1292.
39. Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas // Teisės aktų registras, 2014-07-11, Nr. 10117.
40. Konstitucinio Teismo 2017 m. vasario 24 d. nutarimas // Teisės aktų registras, 2017-02-24, Nr. 3068.
41. Konstitucinio Teismo 2019 m. vasario 15 d. nutarimas // Teisės aktų registras, 2019-02-15, Nr. 2373.

Konstitucinio Teismo išvados

42. Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada // Žin., 1995, Nr. 9-199.
43. Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 23 d. išvada // Žin., 1996, Nr. 114-2644.
44. Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada // Žin., 2004, Nr. 49-1600.
45. Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada // Žin., 2004, Nr. 163-5955.
46. Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 7 d. išvada // Žin., 2008, Nr. 130-4992.
47. Konstitucinio Teismo 2010 m. spalio 27 d. išvada // Žin., 2010, Nr. 128-6545.
48. Konstitucinio Teismo 2012 m. spalio 26 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 125-6285.
49. Konstitucinio Teismo 2012 m. lapkričio 10 d. išvada // Žin., 2012, Nr. 131-6607.
50. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 3 d. išvada // Teisės aktų registras, 2014-06-05, Nr. 7164.
51. Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada // Teisės aktų registras, 2017-12-19, Nr. 20413.
52. Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 22 d. išvada // Teisės aktų registras, 2018-01-02, Nr. 60.

Konstitucinio Teismo sprendimai

53. Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 8 d. sprendimas // Žin., 2008, Nr. 130-4993.
54. Konstitucinio Teismo 2008 m. lapkričio 10 d. sprendimas // Žin., 2008, Nr. 130-4994.
55. Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 18 d. sprendimas Nr. KT5-S2/2014.
56. Konstitucinio Teismo 2014 m. lapkričio 4 d. sprendimas Nr. KT47-S32/2014.
57. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 8 d. sprendimas Nr. KT21-S12/2014.
58. Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 10 d. sprendimas Nr. KT13-S6/2016.

IV. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimai

59. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. kovo 30 d. sprendimas, bylos Nr. R-24-624/2015.
60. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 1 d. nutartis, bylos Nr. R-25-146-2015.
61. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. vasario 28 d. išvada, bylos Nr. eI-7-822/2018.

62. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. gegužės 17 d. nutartis, bylos Nr. I-15-822/2016.
63. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. birželio 17 d. išvada, bylos Nr. I-17-438/2016.
64. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. liepos 7 d. išvada, bylos Nr. I-19-143/2016.
65. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2017 m. birželio 16 d. nutartis, bylos Nr. eI-16-442/2017.
66. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. gegužės 30 d. išvada, bylos Nr. eI-15-556/2018.
67. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis, bylos Nr. eI-21-525/2018.
68. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis, bylos Nr. eI-20-1062/2018.
69. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis, bylos Nr. eI-19-438/2018.
70. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. liepos 25 d. išvada, bylos Nr. eI-24-822/2018.
71. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. lapkričio 26 d. išvada, bylos Nr. eI-29-415/2018.

V. Užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų sprendimai

72. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos 1987 m. birželio 2 d. sprendimas Nr. 87-226 DC.
73. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2000 m. kovo 8 d. sprendimas, Pp 1/99.

VI. Mokslinė literatūra

74. *Abramavičius A.* Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11(101).
75. *Beliūnienė L.* Žmogaus teisių stiprinimas konstitucinio skundo institutu. Vilnius: Justitia, 2014.
76. *De Visser M.* Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis. Oxford and Portland, 2014.
77. European Commission for Democracy through Law. Guidelines on prohibition and dissolution of parties and analogous measures, 1999. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF\(2000\)001-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF(2000)001-e)>.
78. European Commission for Democracy through Law. Referendums in Europe – An analysis of the legal rules in European States - Report adopted by the Council for Democratic Elections at its 14th meeting, Venice, 2005. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2005\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2005)034-e)>.
79. *Garlicki L.* The Constitutional Court and the Principle of Separation of Power, 2001. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU\(2001\)034-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-JU(2001)034-e)>.
80. *Gheventian R.* Teisė ir faktai bylose dėl rinkimų skundų // *Teisė ir faktas konstitucinėje jurisprudencijoje*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2005.
81. *Ginsburg T., Elkins Z.* Ancillary Powers of Constitutional Courts, 2008. Prieiga per internetą: <http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles>.
82. *Granat M.* Constitutional judiciary in crisis: The case of Poland // *New Challenges to Constitutional Adjudication in Europe: A Comparative Perspective*. London and New York: Routledge, 2018.
83. *Halmai G.* From the „Rule of Law Revolution“ to the Constitutional Counter-Revolution in Hungary // *European yearbook on human rights*, 2012, Nr. 12.

84. *Jarašiūnas E.* Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80.
85. *Jarašiūnas E.* Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
86. *Jarašiūnas E.* The Control of Constitutionality of Legal Acts and the establishment of the Constitutional Court in Lithuania // *Jarašiūnas E.* (red.) *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court of the Republic of Lithuania, 2003.
87. *Jurčys P.* Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą // *Justitia*, 2005, Nr. 5.
88. *Kūris E.* Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones: keli biheivoristiniai aspektai // *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(3).
89. *Kūris E.* Atskiroji nuomonė Konstituciniame Teisme. Pirmosios patirtys // *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumnų draugija, 2012.
90. *Kūris E.* (sud. ir moksl. red.) *Konstitucinis Teismas // Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.
91. *Kühn Z., Kysela J.* Nomination of Constitutional justices in Post-Communist Countries: Trial, Error, Conflict in the Czech Republic // *European Constitutional Law Review*, 2006, Nr. 2.
92. *Masnevaitė E., Pūraitė-Andrikienė D., Žalimas D.* Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas // *Kūris E.* (red.). *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Šiauliai: Titnagas, 2015.
93. *Mavčič A.* Models of constitutional jurisdiction, 2008. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU\(2008\)026-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU(2008)026-e)>.
94. *Mendez M.* Constitutional Review of treaties: Lessons for comparative constitutional design and practice // *International Journal of Constitutional Law*, 2017, Volume 15.
95. *Pukanasytė I.* Rinkimų teisė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (O1 S). Vilnius, 2014, p. 74.
96. *Pūraitė-Andrikienė D.* Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas // *Teisė*, 2015, t. 96.
97. *Pūraitė-Andrikienė D.* Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška. Daktaro disertacija. Vilnius, 2017.
98. *Sadurski W.* Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe. Netherlands, 2008.
99. *Sakalauskas J.* Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... // *Justitia*, 2005, Nr. 5(13).
100. *Szente Z., Gardos-Orosz F.* Judicial deference or political loyalty: The Hungarian Constitutional Court's role in tackling crisis situations // *New Challenges to Constitutional Adjudication in Europe: A Comparative Perspective*. London and New York: Routledge, 2018.
101. *Sinkevičius V.* Šiurkštus Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymų pažeidimas – pagrindas nutūkti Seimo nario įgaliojimams // *Jurisprudencija*, 2009, Nr. 1.
102. *Sinkevičius V.* Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje // *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(2).
103. *Sinkevičius V.* Ar galima pradėti apkaltą Seimo nariui už nusikaltimą, padarytą iki tampa Seimo nariu // *Parlamento studijos*, 2016, Nr. 20.
104. *Sinkevičius V.* Lietuvos konstitucinės kontrolės modelis: kelios teorinės ir praktinės problemos // *Parlamento studijos*, 2016, Nr. 21.
105. *Sinkevičius V.* Nusikaltimas kaip apkaltos pagrindas: kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai // *Jurisprudencija*, 2018, Nr. 2.
106. *Sinkevičius V.* The Jurisdiction of the Constitutional Court // *Constitutional Justice in Lithuania*. Vilnius: Constitutional Court in the Republic of Lithuania, 2003.
107. *Statkevičius M.* Apkaltos padariniai // *Teisė*, 2005, Nr. 56.
108. *Steinberger H.* Models of constitutional jurisdiction. European Commission for Democracy through Law. Council of Europe Press, 1993.
109. *Šileikis E.* Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
110. *Urbaitis R. K.* Konstitucinė kontrolė Lietuvoje ir kai kurie probleminiai jos aspektai // *Konstitucinė jurisprudencija*, 2012, Nr. 2(26).
111. *Staugaitytė V.* Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis // *Justitia*, 2006, Nr. 1.
112. *Vaičaitis V.* Prezidento apkalta 2003–2004. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
113. *Valuta A.* Atskirosios nuomonės institutas Lietuvos konstitucinės justicijos procese: raida ir tobulinimo perspektyvos // *Teisė*, 2019, t. 110.

114. *Vinkleris P.* Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje // *Justitia*, 1999, Nr. 5–6.
115. *Žilys J.* Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje // *Kūris E.* (red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
116. *Žilys J., Sinkevičius V.* (red.) *et al.* Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
117. *Bumryk H. B.* Конституционное правосудие. Москва, 1998.

VI. Kiti šaltiniai

118. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. veiklos apžvalga. Prieiga per internetą: https://www.lvat.lt/data/public/uploads/2018/01/d1_metinis_2015_web-1.pdf.
119. Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2016. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2017/03/metinis-2016-spausdinti-grafikai.pdf>.
120. Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2017. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2018/03/metinis-pranesimas-2017-internet.pdf>.
121. Metinis Konstitucinio Teismo veiklos pranešimas, 2018. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2019/04/metinis-lrkt-veiklos-pranesimas-2018.pdf>.
122. Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus prašymus ir paklausimus 1993–2015 m. Prieiga per internetą: http://www.lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/20160301_statistiniai_duomenys.pdf.
123. *Kazakevičius K.* Konstitucinio Teismo laukia nedideli pokyčiai // *lžinios*, 2015. Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/konstitucinio-teismo-laukia-nedideli-pokyciai/208194/>.
124. *Navickas A.* Aurelija Stancikienė: Konstitucinė krizė // *Bernardinai.lt*, 2014-04-15. Prieiga per internetą: <http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>.
125. *Vireliūnaitė L.* Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias // *15min*, 2013-11-14. Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias.
126. Konstitucijos kūrėjas L. N. Rasimas siūlo svarbias Konstitucijos pataisas // *Bernardinai.lt*, 2013. Prieiga per internetą: <http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/konstitucijos-kurejas-l.-n.-rasimas-siulo-svarbias-konstitucijos-pataisas>.
127. L. Ragauskis apie KT galių ribojimus: tai nepagarba Konstitucijai // *Delfi*, 2013-09-19. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/daily/law/l-ragauskis-apie-kt-galiu-ribojimus-tai-nepagarba-konstitucijai.d?id=62362211>.
128. Naujausia šalies apklausa: šalies gyventojai labiausiai pasitiki ugniagesiais gelbėtojais // *Kauno diena*, 2018-08-20. Prieiga per internetą: <http://kauno.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/naujausia-apklausa-salies-gyventojai-labiausiai-pasitiki-ugniagesiais-gelbetojais-877165>.
129. Vyriausybė pritaria, kad dėl referendumo spęstų teismas // *lrytas*, 2015-05-15. Prieiga per internetą: <http://www.lrytas.lt/lietuvas-diena/aktualijos/vyriausybe-pritaria-kad-del-referendumo-sprestu-teismas.htm>.

OBJECTS AND SUBJECTS OF THE POWERS OF CONSTITUTIONAL COURT TO GIVE CONCLUSIONS: PROBLEMS OF LEGAL REGULATION AND THE POSSIBILITIES OF THEIR SOLUTION

Summary

Due to the paradigmatic powers of the constitutional courts to verify the conformity of legal acts with the constitution, researchers of these institutions have focused exclusively on them and devoted little attention to other groups of powers of the constitutional justice institutions. This tendency is strong both in foreign and in Lithuanian law research works. In order to at least partially fill this gap in legal science, this study examines the issue of modifying the constitutional justice model entrenched in the Constitution of the Republic of Lithuania and the Law on the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, namely in the area of conclusions given by the Constitutional Court. Although the discussions about the development of other elements of this group of powers of Constitutional Court are also possible, but the object of this research is objects and subjects of consideration of inquiries regarding the conclusions of the Constitutional Court. The aim of this research is to discuss the needs, preconditions and possibilities for modifying the legal regulation entrenched in the Constitution and the Law on the Constitutional Court, regulating the objects and subjects of the powers in question.

In order to provide a basis for further research, in the first chapter of the study the typology of the powers of constitutional justice institutions, as well as the development of the Lithuanian constitutional justice model is discussed. The second section of the study discusses the possibilities of modifying the existing objects of consideration of the inquiries requesting a conclusion of the Constitutional Court, as well as for expanding the list of objects of consideration of these inquiries with the competence commonly observed to be conferred on constitutional justice institutions in other European states. The third part of the study analyzes the needs for modifying the subjects of the

consideration of the inquiry requesting a conclusion. This section discusses not only the needs of expanding the list of the subjects authorised to initiate these proceedings, but also the circle of the persons participating in constitutional justice proceedings dealing with inquiries requesting a conclusion and other participants to such type of constitutional justice cases.

In order to answer the questions of this study, first of all normative sources were analyzed: Constitution, also the Law on the Constitutional Court and other legislative acts related to the discussed powers of the Constitutional Court. In order to compare the scope of the powers of the constitutional justice institutions of Lithuania and other European states (in the discussed area) foreign legal acts falling under the present research (constitutions of foreign states, laws on constitutional courts, rules of constitutional courts) were also analyzed. A particularly important role in this study plays the analysis of jurisprudential sources: the basic source in this group is the final and non-final acts of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, as well as other materials of constitutional justice cases, not excluding the decisions of Supreme Administrative Court of Lithuania and the acts of constitutional justice institutions of foreign states. In this work were also analysed relevant to the study public opinion surveys, statistical data and special literature.

This study lead to the conclusion, that in comparison with the powers conferred on the constitutional courts (in the discussed area) of other European states, the competence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania is relatively narrow. The analysis of the legal regulation regulating the powers of the Constitutional Court to consider the inquires requesting conclusions has revealed, that there are certain problems requiring legal regulation adjustment both in the area of objects and subjects of consideration of the inquiries requesting a conclusion of the Constitutional Court. Public survey results show that a significant part of society is prepared for expanding the competence of the Constitutional Court, vesting it with additional functions, strengthening its powers, as well as increasing its accessibility. Therefore, consideration should be given to the preconditions for enhancing the powers of the Constitutional Court not only by introducing the individual constitutional complaint institution, but also by reinforcing the powers of the Constitutional Court in the area of its conclusions.

The study also draws the conclusion that the currently existing objects of these proceedings could be modified: 1) by expanding the list of officials specified in the

Constitution who may be removed from office through impeachment proceedings and extending it to the president and justices of the Supreme Administrative Court of Lithuania; 2) by granting the Constitutional Court the right to apply the temporary protection measure of the suspension of the powers of the officials concerned in cases concerning impeachment proceedings. Upon assessing the possibilities for expanding the list of objects of these proceedings, the study leads to the conclusion that this list should also include the powers of the Constitutional Court to exercise the *a priori* assessment of the constitutionality of issues put to a referendum.

In the area of subjects of the inquiries requesting a conclusion some practical problems arise due to the limited circle of subjects authorised to initiate constitutional justice cases regarding the breaches of electoral laws and the constitutionality of international treaties of the Republic of Lithuania: candidates participating in parliamentary and presidential elections or subjects who have nominated such candidates remain the ones most interested in the outcome of proceedings regarding the violations of electoral laws; therefore, the fact that they have no right to directly apply to the Constitutional Court regarding the violations of electoral laws poses an obstacle to the effective defence of their violated electoral rights. In addition, the applications brought before the Constitutional Court and the practice of foreign states underline the need to expand the circle of subjects entitled to directly address the Constitutional Court in cases concerning the constitutionality of international treaties following their ratification, as well as concerning the constitutionality of laws on their ratification. The Law on the Constitutional Court contains no provision specifying who should be considered a party concerned in constitutional justice cases instituted regarding the violations of electoral laws, or in cases concerning the constitutionality of international treaties of the Republic of Lithuania; consequently, practical uncertainties arise in the course of considering these cases, since a significant part of procedural rights depends on whether a particular subject is recognised as a party concerned.